

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**Інститут психології та соціального захисту
Кафедра практичної психології та педагогіки**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**II НАУКОВОГО МІЖКАФЕДРАЛЬНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
(ДО ДНЯ ПСИХОЛОГА)**

**ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

23 квітня 2015 року

Львів-2015

ОРГАНІЗАТОР ТА ВИДАВЕЦЬ: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ЛДУ БЖД, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007

Контактні телефони: (032) 233-24-79, 233-14-97,

тел/факс 233-00-88

E-mail:

ndr@ubgd.lviv.ua, kafedrapp@ukr.net

Збірник сформовано за матеріалами II наукового міжкафедрального круглого столу до дня психолога «Видатні постаті психології: історія, сучасність та перспективи», який відбувся 23 квітня 2015 року.

ЛДУ БЖД, 2015

За точність наведених фактів, економіко-статистичних та інших даних, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів. При передруковуванні матеріалів, посилання на збірник обов'язкове.

I. Психологія в історичному аспекті.

ОСНОВОПОЛОЖНИКИ СТАНОВЛЕННЯ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Однією з найвпливовіших ідейних течій XIX ст. став психоаналіз. Виникнувши в рамках психіатрії як своєрідний підхід до лікування неврозів, психоаналіз спочатку не претендував на роль філософського вчення, яке розкривало б та пояснювало поряд із механізмами функціонування людської психіки також і закономірності суспільного розвитку. Але з часом його теоретичні положення та установки почали застосовуватись у філософії для пояснення особистісних, культурних та соціальних феноменів. Досліджуючи психоаналіз як комплекс гіпотез та теорій, що пояснюють роль несвідомого в житті людини, слід виділяти три його аспекти: пізнавальний, соціально-культурний та лікувально-практичний.

Роком народження психоаналізу прийнято вважати 1880, коли Йозеф Броєр, колега й товариш Фройда, повідомив йому про свої спостереження щодо пацієнтки Анни О. (Берта Паппенгейм), яка, розповідаючи про себе, схоже,вилікувалася від симптомів істерії. Під час терапії була використана техніка гіпнозу. Фройд почав використовувати ту ж саму техніку зі своїми пацієнтами і підтвердив результати Броєра. Ці спостереження були опубліковані в спільній праці «Дослідження істерії», де було висунуто припущення, що симптоми цього захворювання виявляються замаскованими спогадами про забуті травмуючі події. Причину забування цих подій Фройд вбачав у конфлікті між певними імпульсами, що пов'язані з даними подіями, та моральними засадами. Пізніше Броєр відійшов від досліджень. Працюючи окремо, Фройд визначив, що пацієнт може наблизитися до розкриття забутих подій не тільки під час гіпнозу, але й при використанні техніки вільних асоціацій. Ряд клінічних досліджень також показав, що ця техніка дієва не лише з істерією, але й із неврозом нав'язливих станів сексуальної природи, який нерідко виникає в дитячому віці. Фройд вводить термін «едипів комплекс» для позначення дитячих переживань, пов'язаних з несвідомим бажанням володіти одним з батьків протилежної статі та суперництвом з батьком спільної статі.

В період з 1895 по 1905 рік інновації Фройда призвели до розвитку його теорії. Було розроблено топографічну модель психіки, яку вчений поділив на три секції: несвідоме, предсвідоме та свідоме. Він класифікував захисні механізми, які заважають деяким субстанціям з несвідомого потрапити в сферу свідомого. Однією з найдієвіших технік, що дозволяє розкрити несвідомі бажання, Фройд вважав тлумачення сновидінь, бо під час сну ці захисні механізми послаблюють свою діяльність.

В 1923 році Фройд сформулював теорію функціонування психіки в термінах її структурної організації. Психічні функції було згруповано за роллю, яку вони відігравали у внутрішньому психічному конфлікті. Фройд виділив три основних структури психіки: Воно (Ід), Я (Его) та Над-Я (Супер-Его).

Теорія З. Фрейда зазнала багато критики з боку його сучасників-вчених. Вчений світ визнав право психоаналізу на існування тільки після того, як в 1906 році Фрейда підтримав К. Г. Юнг. Проте пізніше Юнг та деякі інші послідовники Фрейда (Адлер, Ранк, Ференці) відокремилися від нього й започаткували свої психоаналітичні школи як альтернативні.

Глибинна психологія (психоаналіз З.Фрейда) стала третьою психологічною школою, що виникла в результаті "відкритої кризи", а її ідеї мали широкий резонанс в суспільних і наукових кругах. Ця психологія висунула ідею про незалежність психіки від свідомості і намагалася обґрунтувати реальне її існування та досліджувати її. Головним у психоаналізі стало виявлення несвідомого, його філософське осмислення та тлумачення. З.Фрейд, висуваючи свою концепцію несвідомого, підкреслював, що воно не було предметом дослідження класичної філософії та психології, а причину цього вбачав у культурі розуму та свідомості. Психіка ж людини, на його думку, роздвоюється на дві сфери: свідоме та несвідоме. Дослідження та інтерпретацію цього різнобічного матеріалу Фрейд назвав **психоаналізом** – новою формою терапії та методом дослідження. Ядро психоаналізу як нового методу психологічного напрямку складає вчення про несвідоме.

Наукова діяльність Фрейда охоплює декілька десятиліть і за ці роки його концепція несвідомого набула істотних змін. Їй прийнято у його вченні розрізняти три періоди:

I період - медичний (1897 – 1905 р.р.). Психоаналіз залишався методом лікування неврозів з окремими спробами загальних висновків про характер душевного життя. Основні праці цього періоду: «Тлумачення сновидінь» (1900 р.), «Психопатологія буденного життя» (1901 р.), «Три нариси по теорії сексуальності» 1905 р., «Уривок з одного аналізу істерії» 1905 р. Особливе значення має робота «Тлумачення сновидінь», в якій подається перший варіант вчення про систему душевного життя, яка має глибинний фундамент. В ній виділяється 3 рівні: свідоме, передсвідоме і несвідоме з цензурою між ними.

В цей період психоаналіз починає набувати популярності, навколо Фрейда створюється гурток (1902 р.) із представників різних професій (лікарів, письменників, художників), бажаючих вивчати психоаналіз і застосовувати його у своїй практиці.

II період – психологічний (1906 – 1918 р.р.). Психоаналіз перетворюється в загально психологічне вчення про особистість та її розвиток. Фрейд формує основні принципи своєї психології, описує психічні процеси з 3 точок зору:

1) *Динамічної* – існує тільки одне несвідоме, що складається із витісненого і не може бути свідомим.

2) *Топічної* – просторове уявлення про структуру душевного життя. Існує три сфери психіки – свідоме, передсвідоме та несвідоме.

3) Економічна точка зору – береться до уваги кількісна сторона, підхід до душевного життя з точки зору трати енергії.

В цей період виходять «Аналіз фобії одного п'ятирічного хлопчика» 1909 р., «Леонардо да Вінчі» 1910 р., «Тотем і табу» 1913 р. – роботи, в яких Фрейд застосовує психоаналіз у області художньої творчості та проблеми людської історії – «Положення про два принципи психічної діяльності» 1911 р.

Психоаналіз викликає великий інтерес в багатьох країнах. В 1909 р. Фрейд отримує запрошення від Стенлі Холла (дослідник у сфері дитячої психології, що виникла під впливом ідей Ч. Дарвіна, сформував поняття «педологія» – загальне вчення про розвиток дитини, рекапітуляція – в процесі індивідуального розвитку дитина проходить (повторює) етапи еволюційного процесу, а також культурного розвитку, що пройшло людство: дикість, збиральний етап, мисливство.) Його запрошують прочитати лекції в Кларківському університеті в Ворчестері. Фрейд читає там п'ять лекцій, які започатковують розповсюдження психоаналізу в Америці («О психоанализе. Пять лекций» 1910 р.). Ця праця є повним, хоча й скороченим описом психоаналізу в його становленні та розвитку.

Значною подією у розвитку психоаналізу в цей період стало відокремлення від Фрейда А. Адлера (1911 р.) і К. Юнга (1912 р.).

Кращим і найбільш повним описом психоаналізу, як він склався до початку першої світової війни є робота «Лекции по введению в психоанализ» (в 2 томах), що являє записи лекцій, які були прочитані лікарям в 1915 – 1917 р.р. В 1932 р. Фрейд додав до них ще третій том.

III період Метафізичний – концепція Фрейда набуває істотних змін та свого філософського завершення. Під впливом подій першої світової війни змінюється вчення про потяги «По ту сторону принципу задоволення» 1920 р. Структура особистості в цей період описується у вченні про три інстанції – Я, Воно, Ідеал-Я («Я и Оно» 1923 р.). в ряді робіт Фрейд розповсюджує свою теорію на розуміння культури та різних сторін суспільного життя: релігію – «Будущность одной иллюзии» (1927), антропологію, соціальну психологію, проблеми цивілізації – «Психология масс и анализ человеческого Я» (1921), «Моисей и единобожие» (1937 – 1939). Психоаналіз стає філософською системою і приєднується до ведучих філософських напрямів Заходу.

Завершувалася розробка подань про психоаналіз як цілісній системі і його можливостям. Розвивалися концепції про структуру особистості, механізмах її захисту й діяльності. Досліджувалися проблеми масової психології, моралі, конфлікту особистості й культури, проблеми й перспективи розвитку релігії, культури, людину й суспільства. Виокремлювалися напрямки й орієнтири розвитку психоаналітичного навчання.

Серед основи них науковців, які продовжили розвиток напрямків глибинної психології відносять: **Зигмунд Фройд, Альфред Адлер, Анна Фройд, Отто Ранк, Карл Густав Юнг, Еріх Фромм, Жак Лакан, Гаррі Стек Салліван, Сандор Ференц, Мелані Кляйн, Карен Хорні, Сабіна Шпільрейн**

Отже, глибинна психологія – це загальна назва для позначення психологічних напрямів, які висувають ідею про незалежність психіки від

свідомості, намагаються довести фактичне існування несвідомого та виявити його зміст. В наш час глибинну психологію умовно поділяють на класичну та сучасну.

Класична глибинна психологія представлена концепціями З. Фрейда (психоаналізом) та К. Г. Юнга (аналітичною психологією).

Сучасна глибинна психологія об'єднана загальною проблемою розуміння психіки людини та її поведінки, включає в себе багаточисленні школи і напрямки досліджень.

Г.С.КОСТЮК – ЗАСНОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ.

Цюпрік Андрій Ярославович, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, доцент.

Всупереч ідеологічним нашаруванням українським психологам було притаманне гуманістичне спрямування, яке визначається як культурно-гуманістична психологія. Вагомим науково-теоретичним її доробком є психологічна спадщина і практично-наукова діяльність видатного українського вченого психолога, педагога і організатора психологічної науки Григорія Силевича Костюка (1899—1982).

У 30-і роки Г. С. Костюк стає одним з провідних психологів України. У 1939 році вийшов перший на Україні і один з перших в СРСР вузівський підручник з психології, підготовлений ним у співавторстві з П.Р. Чаматою і Л.А. Гордоном. З 20 глав книги 16 були написані Г.С. Костюком. Г.С. Костюку був вільний від професійна вузькість, він багато зробив для зміцнення зв'язків психології із соціальною практикою і з суміжними науками: педагогікою, фізіологією та ін.

Гуманістичний оптимізм Г.Костюка не був теоретико-споглядальним. Все його духовне буття, вся науково-психологічна і організаторсько-педагогічна діяльність були підпорядковані досягненню стратегічної мети— розробці ефективної психолого-педагогічної системи, яка б забезпечувала потенційно високий рівень розвитку кожної дитини, кожної її психологічної функції і насамперед мислення. Саме розвиваюча особистість дитини була головним об'єктом його наукових пошуків, а сам принцип розвитку — центральним принципом його психологічної теорії.

За його концепцією, індивід стає суспільною істотою, особистістю тоді, як у нього формуються свідомість і самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції.

Розуміння особистості як саморегулюючої і самовдосконалюючої системи, визнання кожної дитини як діючого суб'єкта стало підставою і для розробки Г.Костюком психологічної теорії навчальної діяльності, організація якої ґрунтується, на наш погляд, на низці гуманістично-окреслених психолого-педагогічних принципів:

Виховуючий потенціал педагога не обмежується його педагогічною технологією, бо він виховує учнів, як зазначав Г.Костюк, «своїм ставленням до навчання, його організацією, стосунками з учнями, спілкуванням з ними, своєю ерудицією, багатством духовних інтересів, принциповістю, справедливістю, вимогливістю до учнів» [1, с.423], а також уважністю, спостережливістю, розумінням особистості кожного учня, щирістю у взаєминах з ними.

Г. Костюк у своїх працях наголошував на необхідності забезпечення особистісно-гуманної, емоційно-ціннісної, розвивальної взаємодії педагога і учнів, що сприяє інтенсифікації формування у дитини загальнолюдських якостей особистості, формуванню у неї позитивного ставлення до навчання, що сприятиме цілісному засвоєнню наукових знань.

Отже, досліджуючи закономірності функціонування та розвитку особистості як «цілісної системи психічних властивостей з певною психологічною структурою, а також різні аспекти особистості – її мотиви та настанови, предметну діяльність, мислення та розумові дії, характер, вміння та навички, пам'ять, увагу, сприймання, здібності та темперамент» [2] тощо, Г. Костюк зробив великий внесок у сучасну психологічну науку, зокрема у той її аспект, що торкається питань психології пізнання та гуманістичної спрямованості поглядів науковця на процес організації навчально-виховного процесу з метою формування наукової картини світу.

Г.С. Костюк в своїх працях наголошував, що одним із чинників гуманізації навчального процесу є високий рівень психологічної компетентності вчителів, яка є складовою їх загальної педагогічної культури. Він був упевнений у тому, що недостатній рівень психолого-педагогічних знань є причиною багатьох помилок і упущень педагогів, що педагогічна майстерність може бути доведена до високого рівня досконалості за умови індивідуального підходу до дітей. Вчений вказував на типові хиби в роботі вчителів які ігнорують знання індивідуальних особливостей своїх учнів, підкреслюючи, що «учитель часто шукає коріння цих негативних рис у «природі дитини», замість того, щоб шукати їх у методиці своєї навчально-виховної роботи» [1, с.449].

Він розглядав проблему педагогічної майстерності вчителя як проблему створення єдиного навчально-виховного процесу наголошуючи, що «успішно навчаючи учнів, він тим уже й виховує їх, а досягнення у вихованні учнів, у свою чергу, сприяють підвищенню якості їх учбової діяльності» [1, с.423]

Визнаним є той факт, що «проблеми, які досліджував Костюк, не втратили актуальності до нині» [3, с.180], а його наукова спадщина, максимально наближена до розуміння вітчизняних соціально-психологічних особливостей становлення особистості й проблем її освіти,

Тому звернення до його наукової спадщини та праць його послідовників має збагатити й гуманізувати сучасну українську освіту.

Г. Костюк започаткував у вітчизняній психології основи гуманістичного підходу до проблем психічного розвитку дитини, створив українську психологічну школу. Завдання психології він вбачав у вивченні й використанні закономірностей саморуху людини в процесі особистого становлення індивіда.

Тому актуальними для дослідження стають механізми самотворення, самопізнання, роботи над власним “Я”, самовизначення, самоствердження, створення Я-концепції.

За Г. Костюком, навчання – це спільна діяльність учителя й учня, тобто учіння для останнього, яку організовує й якою керує педагог, а учень засвоює нові знання й способи дій [4]. Таким чином учень перетворюється із об’єкта учіння в суб’єкт, якого не треба примушувати навчатися, учителю необхідно навчитися так управляти його самостійною діяльністю, щоб у ній, за С. Максименком, «переважали гуманні її форми – допомога, заохочення до власного розкриття, підтримка ініціативи тощо» [5].

Отже, Г. Костюк започаткував у вітчизняній науці основи гуманістичного підходу до проблеми розвитку людини, створивши підґрунтя для української психологічної школи. Ідеї, які висунув вчений, актуальні й сьогодні, тому їх продовжують розвивати його учні та колеги В. Андрієвська, О. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Л. Карамушка, О. Киричук, С. Максименко, Ю. Машбиць, В. Моляко, В. Москаленко, С. Мусатов, В. Панок, В. Роменець, А. Фурман, Н. Чепелева та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Радянська школа, 1989 – 608с.
2. Романець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття [Текст]: Навч.посібн. / Романець В.А., Маноха І.П. – К.: Либідь, 1998. – 989с.
3. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
4. Костюк Г. С. Навчання і психологічний розвиток учнів / Г. С. Костюк // Психологічна наука. Вчитель. Учень. – К. : Рад. школа, 1973. – С. 19–32.
5. Максименко С. Д. Диференційоване навчання: до проблеми психологічного супроводу / С. Д. Максименко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1 (62). – С. 46–52.

СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТОСТІ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬФРЕДА АДЛЕРА.

Германович Оксана Романівна, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Актуальність проблеми соціальних детермінант особистості впливає із активного принципу людського життя, та зумовлена первинною потребою людини в контакті з іншими суспільними істотами.

Необхідність вивчення природи особистості через усвідомлення соціальних зв’язків пояснюється тим фактом, що життя та діяльність людини відбувається у соціальному вимірі. Вперше релевантність соціально-психологічних факторів у сутності людини була визначена

Альфредом Адлером (Adler, 1870-1937) – австрійським психологом, автором відмінної моделі психоаналізу – Індивідуальної психології, у якій центральне місце відведене психологічним особливостям цільової обумовленості поведінки людини, сенсу життя, умовам виникнення у особистості комплексу неповноцінності і засобів компенсації недоліків [1].

Згідно теорії Адлера, людині притаманні дві визначальні особистісні сили – соціальний інтерес і прагнення до перевершення, що складають певну ієрархію в свідомості. Характеристикою, яка відрізняє Індивідуальну психологію від інших моделей психотерапії є ідея про ієрархічно вищий рівень в свідомості людини соціального почуття, ніж рівень індивідуалістичних прагнень.

Життєвий досвід людини здійснюється у соціальному середовищі, що вимагає від особистості активної взаємодії з оточуючою дійсністю. Ефективний контакт людини з реальністю буде залежати від рівня розвитку у неї соціального інтересу. Соціальний інтерес, або соціальне почуття – іманентна здатність цікавитися іншими людьми, та бути представленим своїми найкращими характеристиками в їх життєдіяльності. Проте, соціальний інтерес, будучи інстинктивною спроможністю до участі в інших людях, потребує постійного свідомого розвитку [4].

Ми вважаємо за необхідне доповнити концептуальну систему соціальних детермінант особистості А. Адлера уявленнями про соціальний інтерес як процес душевної відповіді людини на переживання *іншого*, яка відбувається завдяки включеності двох елементів – інтелектуального та емоційного. У рамках концепції нашої роботи соціальний інтерес – це динамічний, перетворюючий процес ціннісного ставлення до всього, що є поза особистістю (не «Я»), який ґрунтується на інтелектуальній та емоційній складових частинах структури особистості.

За умови, якщо у структурі психіки домінує пласт соціального почуття над прагненням до перевершення, інтелектуальний потенціал дозволяє розвивати зацікавленість у життєдіяльності інших людей. Інтелектуальний резерв уможлиблює посередництвом ідентифікації зі значимим іншим, продукувати конструктивні рішення щодо перебудови картини світу особистості, і вибору відповідних стратегій поведінки. Розвиток здібності до іманентної зацікавленості в інших людях сприяє розширенню інтелектуального потенціалу, що є основою для майбутнього цінного внеску особистості у розвиток людства.

Емоційна складова особистості визначає: рівень вмотивованості людини до емпатії (співпереживання); та розвиток рівня соціального інтересу при позитивному векторі емоцій.

Тобто, зацікавленість у житті і діяльності інших людей уможлиблюється завдяки інтеграції когнітивної та емоційної компоненти.

Саме соціальний інтерес обумовлює істинне значення життя. Прагнення до досягнень має бути діяльністю, спрямованою на розвиток усього людського суспільства, а не даного конкретного індивідуума. Адлер наголошує на необхідності свідомої підготовки та посиленого розвитку потужного суспільного почуття і повної відмови від потягу перевершити когось, прагнення

до більшої сили в окремих людей і цілих націях. [3]. Схожа система переконань відображена у творах сучасного письменника, журналіста Е. Сафарлі, який зазначає: «коли людина перевершує саму себе, це робить її кращою. Проте, коли люди проливають кров, і повинні починати все спочатку, коли матері борються за життя хворих дітей, коли люди похилого віку зводять кінці з кінцями на мізерну пенсію – такі перевершення точно не роблять сильнішими» [2, с. 234].

Імовірно, що важливість підвищення рівня соціального інтересу пояснюється природною закладеністю безперервного розвитку суспільства. Тому, раціональним є сприйняття людиною *інших* як цінних у загальній ідеї Всесвіту. Важливим стає осягнення розумом тієї особистості, яка є не «Я» як мотивуючого фактору переходу від одного якісного стану свідомості до вищого. А усвідомлення *іншого* як суперника у боротьбі за досягнення кращих наслідків апріорі помилкове.

Таким чином, створення нових, суспільнокорисних продуктів діяльності людини стає можливим внаслідок дії соціального інтересу як товариської співпраці, взаємної підтримки й допомоги індивідуумів, що ґрунтується на свідомому підпорядкуванні особистих інтересів громадським. Загальна ідея покращення умов людського існування та підвищення благополуччя групи, а не подолання індивідуальних труднощів є визначальною у вченні А. Адлера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб.: прайм – Еврознак, 2005. – 672 с. – (Проект «Психологическая энциклопедия»).
2. Сафарли Є. Рецепты счастья. Дневник восточного кулінара / Эльчин Сафарли. – Москва: АСТ, 2014. – 318, [2]. с. – (Бестселлеры Эльчина Сафарли).
3. Сидоренко Е.В. Терапия и тренинг по Альфреду Адлеру: СПб.: ООО Издательство «Речь», 2000 – 352 с.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – 3-е изд. - СПб.: Питер, 2007. – 607 с.: ил. - (Серия «Мастера психологии»).

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Яворська Олександра Миколаївна, психолог сектору по роботі з особовим складом Львівської виправної колонії УДПтС України у Львівській області (№48), лейтенант внутрішньої служби.

Організаційна психологія є новою сферою психологічних знань в Україні, вивчає психологічні закономірності діяльності та розвитку організацій. Її окремі позиції та аспекти організаційної психології почали формуватися вкінці 19 – початку 20 століття. Зокрема, психологічно було окреслено ряд понять - «дії», «вчинку», «мотивації дії», «ситуація» тощо. Так, психолог Рубінштейн С. розробляє методологічну базу вчинку як дієвого соціально-психологічного процесу, висунув ідею дії, яка переходить у вчинок. В середині 20 ст.

розроблялися мотиви ситуації. Мотивація визначалася як централізована форма спрямованості дії. Особливого розквіту організаційна психологія набуває в період Другої світової війни, оскільки виникла потреба швидко призначити та організувати нові війська в місця служби.

В другій половині 20 ст. провідною стає «ідея вчинково-ситуативних відношень» [4, с.782]. В цей період психологічної наукової думки виокремлюють доцільну та вчинкові поведінку особистості. Психологи активно працювали над проблемою мотивації вчинку і з'ясували, що на вчинкову поведінку особистості не лише біологічні, а й соціальні чинники. Ці фактори активно модифікують свідомість особистості, визначають її орієнтацію в оточенні.

Важливим етапом у побудові системи психологічних знань 20 століття є визначення особистості через певний ступінь діяльності та утвердження вчинкового принципу як соціального процесу. Особистість стає центральною системою регуляції та інтеграції учинювання, розкривається через власну активність. Вчені-психологи проводять дослідження в галузі поведінкової психології, апелюють до «сковородівської» теорії усвідомлення світу через людину, теорії екзистенціалізму та біхевіоризму, а саме порушують проблему зв'язку людини з навколишнім світом, її безперевне прагнення до цілей, реалізації певної мети. Людина мислиться як суб'єкт ситуації, а психологічні стани її поведінки визначають об'єктивні риси ситуації.

Наприкінці 20 століття, в залежності від виявлених форм людської поведінки виділяють певні типи соціальних ситуацій: ситуацію важливості, ситуацію моральних вимог, ситуацію домагання та досягнення успіху, ситуація залежності та конкуренції. Також були виокремлені певні види ситуацій: нормальна, важка. В системі вітчизняної психологічної термінології появилось таке поняття як «ситуація депривації», що на даному етапі психологічної науки розглядається як стрес, фрустрація. Отже, простежуємо безпосередній вплив визначених елементів на формування сучасної організаційної психології, проявів корпоративної культури поведінки особистості тощо.

На початку 21 століття були широко розглянуті такі ситуативні причини дій людини як психологічне пристосування людини до зміни соціальної ситуації. На цьому етапі психологічної думки простежуємо чітко виражений перехід наукових інтересів від абсолютизації особистості до ґрунтового аналізу ситуації. Значення впливу ситуації на поведінку особистості в своїй діяльності визначав психолог Ф.Бартлетт. Зокрема, в науковій практиці появилася тріада понять - «людина та оточення», «людина в середовищі», «людина в ситуації» [4,с.785].

Провідними реаліями тогочасної психологічної думки в сфері організаційної психології стають ідея регуляції поведінки через прийняття рішення, перехід від мотивації вчинку як такого до динамічної спрямованості дії тощо. Предметом наукової практики поряд з дією, ситуацією та мотивацією стає рефлексія –післядія, визначається характер усвідомлення людиною своїх дій.

Серед методологічних принципів в системі організаційної психології стає принцип детермінації – мотивація психічної діяльності людини, а саме категорії корисливості та вірогідності дії (С.Рубінштейн, Л.Виговський,

Г.Костюк). Уявлення про певні варіанти своїх дій та наслідки прийнятих рішень безумовно впливають на здоров'я, являються психологічними індикаторами соціальної активності людини. Саме тому на сучасному етапі розвитку суспільства організаційна психологія тісно пов'язана з статистикою, екологією, метафізикою тощо.

Актуальними проблемами організаційної психології 21 століття психологічні аспекти діяльності особистості в соціальному середовищі, проблема впливу групи та «інтерперсональних стосунків» [1,с.193] безперервний зв'язок форм свідомості людини та її мовлення, вплив комунікативних бар'єрів на формування корпоративної культури певної соціальної групи.

Важливу роль у її сучасному розвитку відіграє Лабораторія організаційної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України та Українська Асоціація організаційних психологів і психологів праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корольчук М.М. Криворушко П.П. Історія психології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – С.191-216.
2. Орбан-Лямбрик Л.Е. Психологія управління: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2010. – С.220-312.
3. Рождественський Ю.Т. Психологія в Україні XVII-XIX ст. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 252 с.
4. Романець В.А., Маноха І.П. Історія психології XX ст.: Навч. посібник.. – К.: Либідь, 1998. – С.784-798.
5. Ходаківський Є.І. Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Психологія управління. 2-ге вид. Навчальний посібник. – К: Центр учбової літератури, 2009. – 608 с.

ВПЛИВ ІДЕЙ З.ФРЕЙДА НА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ XVIII-XIX СТОЛІТТЯ.

Злобенко Олександр, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Ідеї З.Фрейда продовжують впливати на психологію, літературу, мистецтво, антропологію, соціологію і медицину. Багато хто з його поглядів є загальноновизнаними, інші аспекти його теорії широко дискутуються.

Неофрейдизм (від грец. Neos - новий + фрейдизм) – напрям у сучасній психології, розвинуте з ортодоксального фрейдизму в процесі його культурологічної та соціологічної реформації. Прихильники неофрейдизму намагаються подолати біологізм класичного фрейдизму і ввести основні його положення в соціальний контекст.

Ідейним попередником неофрейдизму вважається А. Адлер. Його ідеї підхопили і розвинули К. Хорні, Г. Саллівен, Е. Фромм та ін.

Неофрейдизм поряд з розглядом несвідомих процесів, звертає велику увагу на соціальне оточення і соціальні досягнення людини. Неофрейдизм К. Хорні виходив з цінності досвіду раннього дитинства. Він значно впливає на характер взаємин, що складаються в підлітковому періоді, в молодості та зрілості. Відносини, які мають місце в рідній сім'ї між батьками і дітьми, є визначальними протягом усього подальшого життя людини. Ми, перш за все, не раціональні тварини. Швидше, ми часто діють виключно заради могутніми емоційними силами, які можуть нам надати кошти для позбавлення від напруги і розуміння задоволення і допомагають утримувати певні спогади поза областю усвідомлення.

Різноманітні теорії та концепції неофрейдистів сприяли поширенню психоаналітичних орієнтації та впровадження комплексу психоаналітичних уявлень в різні сфери суспільного життя. Як напрям неофрейдизм сформувався в 30-х роках XIX століття в США і з тих пір користується всезростаючою популярністю і впливом.

Неофрейдизм з'єднав психоаналіз Фрейда з соціологічними теоріями. Лідери неофрейдизму – К. Хорні, Г. Саллівен, Е. Фромм та ін. – піддали критиці деякі фундаментальні біологічні та психологічні підходи і затвердження З. Фрейда і навмисно акцентували роль соціальних і культурних детермінант у життєдіяльності особистості і суспільства. При видимій увазі до чинників суспільного життя, неофрейдизм вважає індивіда з його несвідомими потягами спочатку незалежною від суспільства і протистояли йому, при цьому суспільство розглядається як джерело «загального відчуження» і визнається ворожим до головних тенденцій розвитку особистості.

Підавши критиці ряд положень класичного психоаналізу у тлумаченні внутріпсихічних процесів, представники неофрейдизму залишили найважливіші його концепції (ірраціональні мотиви людської діяльності, споконвічно властиві кожному індивіду) і перенесли центр ваги на дослідження міжособистісних відносин.

Це зроблено з метою відповісти на питання про людське існування, про те, як людина повинна жити і що повинна робити. Причиною неврозів у людини вони вважають тривогу, що зароджується ще в дитини при зіткненні з від початку ворожим йому світом та підсилюється за браку уваги. Пізніше такою причиною стає неспроможність для індивіда досягти гармонії із соціальною структурою сучасного суспільства, яке формує в людини почуття самотності, відірваності від оточуючих, відчуження. Саме суспільство розглядається як джерело всезагального відчуження та визнається ворожим до головних тенденцій розвитку особистості та трансформації її життєвих цінностей та ідеалів. Через вилікування індивіда може і повинне статися вилікування всього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

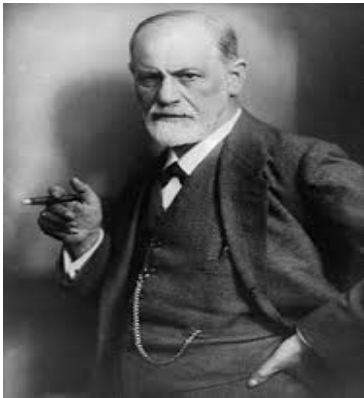
1. Лейбін В. Психоаналіз і сучасна західна філософія. – М., 1990.

2. Психологія особистості: словник-довідник / під ред. Горностаї П., Титаренко Т. – К., 2001.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ КЛАСИЧНОГО ПСИХОАНАЛІЗУ ЗИГМУНДА ФРОЙДА.

Льчук Валентина, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Однією з найвпливовіших ідейних течій ХХ ст. став психоаналіз. Виникнувши в рамках психіатрії як своєрідний підхід до лікування неврозів, психоаналіз спочатку не претендував на роль філософського вчення, яке розкривало б та пояснювало поряд із механізмами функціонування людської психіки також і закономірності суспільного розвитку. Але з часом його теоретичні положення та установки почали застосовуватись у філософії для пояснення особистісних, культурних та соціальних феноменів. Досліджуючи психоаналіз як комплекс гіпотез та теорій, що пояснюють роль несвідомого в житті людини, слід виділяти три його аспекти: пізнавальний, соціально-культурний та лікувально-практичний.

Засновником психоаналізу в його класичній формі був австрійський психолог, невропатолог, психіатр Зігмунд Фрейд (1856-1939). Його теоретичні погляди сформувались під впливом традицій класичного природничо-наукового матеріалізму та еволюціонізму в той час, коли вже намітилась криза традиційних уявлень про психічне життя людини, коли з усією очевидністю виявилось, що неможливо розкрити таємницю буття людини, виходячи лише з її природних характеристик.

Глибинна психологія (психоаналіз З.Фрейда) стала третьою психологічною школою, що виникла в результаті "відкритої кризи", а її ідеї мали широкий резонанс в суспільних і наукових кругах. Ця психологія висунула ідею про незалежність психіки від свідомості і намагалася обґрунтувати реальне її існування та досліджувати її. Головним у психоаналізі стало виявлення несвідомого, його філософське осмислення та тлумачення. З.Фрейд, висуваючи свою концепцію несвідомого, підкреслював, що воно не було предметом дослідження класичної філософії та психології, а причину цього вбачав у культі розуму та свідомості. Психіка ж людини, на його думку, роздвоюється на дві сфери: свідоме та несвідоме.

Зігмунд Фрейд (нім. Sigmund Freud – Зігмунд Фрейд, повне ім'я: Сигізмунд Шломо Фрейд; 6 травня 1856, Фрайберг, Австро-Угорщина (нині Пршибор, Чехія) – 23 вересня 1939, Лондон) – австрійський невролог,

засновник психоаналітичної школи, терапевтичного напрямку в психології, автор теорії, згідно якої невротичні розлади людини викликаються складною взаємодією несвідомих та свідомих процесів.

Зигмунд Фрейд народився в родині галиційських євреїв. Його батьку, Якову, був 41 рік, він уже мав двох дітей від попереднього шлюбу. Матері Зигмунда, Амалії Натансон, третій дружині Якова, був 21 рік. Більшу частину свого життя Фрейд провів у Відні. В 17 років закінчив гімназію з відзнакою, восени 1873 року вступив до Віденського університету. В березні 1876 року Фрейд, під керівництвом професора Карла Клауса, досліджував статеве життя вугрів. Зокрема, вивчав наявність сім'яників у самців вугра. Це була його перша наукова робота.

Історія психоаналізу бере свій початок у 1890-х роках у Відні, під час роботи Зигмунда Фрейда над новим способом лікування невротичних та істеричних захворювань. До цього, в 1885 році, Фрейд проходив стажування в клініці Сальпетрієр під керівництвом французького невролога та психіатра Жана Мартена Шарко, який справив на нього сильний вплив. Шарко звернув увагу на те, що його пацієнтки часто страждали такими соматичними захворюваннями як паралічі, сліпота та пухлини без жодних ознак органічних порушень. Незважаючи на загальноприйняте бачення сновидіння як набору механічних спогадів за минулий день чи безглуздої суміші фантастичних образів, Фрейд розвинув ідею про те, що сновидіння є зашифрованими повідомленнями. Аналізуючи асоціації хворих із певним елементом сновидіння, Фрейд робив висновок про етимологію психічних розладів. Усвідомлюючи походження свого розладу, пацієнти, як правило, виліковуються.

Основні напрямки діяльності З. Фрейда:

- 1). Метод вільних асоціацій;
- 2) Теорія сновидінь;
- 3) Сенс сну;
- 4) Зміст сновидінь;
- 5) Фундаментальне положення;
- 6) Приховане сновидіння;
- 7) Явне сновидіння;
- 8) Цензура сновидіння;
- 9) Згущення;
- 10) Зсув;
- 11) Вторинна обробка;
- 12) Символи;
- 13) Компоненти особистості;
- 14) Едипів комплекс;
- 15) Поняття лібідо.

У 1938 році, після приєднання Австрії до Німеччини та початком нацистського переслідування євреїв, становище Фрейда значно погіршилось. Після арешту доньки Анни та допиту в Гестапо, Фрейд прийняв рішення покинути Третій рейх. Проте, влада не квапилася випускати його з країни. Він був змушений не лише підписати принизливу подяку Гестапо, але й

виплатити урядові рейху нечуваний «викуп» розміром 4000 доларів за право покинути Німеччину. Завдяки зв'язкам із грецькою та датською принцесою Марі Бонапарт – пацієнткою та ученицею Фрейда – йому вдалося зберегти життя, та разом з дружиною та донькою емігрувати до Лондона. Дві сестри Фрейда були ув'язнені в концентраційному таборі, де загинули в 1942 році.

Болісно страждав від раку порожнини рота, викликаного курінням, в 1939 році він попросив свого лікаря та друга Макса Шура допомогти йому зробити евтаназію. На той час, це була досить популярна ідея. Той дав йому потрібну дозу морфію, від якої Фрейд помер 23 вересня 1939 року.

Вчення З.Фрейда, не будучи філософським, містить у собі значний світоглядний потенціал, перш за все, завдяки специфічному осмисленню сутності людини і культури. Продовжуючи психоаналітичну практику, він від дослідження індивідуальної поведінки звертається до соціальної. Всю історію людства, соціальні події, суспільне життя Фрейд намагається тлумачити з позицій власної теорії психоаналізу та біогенетичного закону. За такого підходу індивідуальний розвиток людини відтворює основні стадії розвитку людського роду. Перехід дитини від одного віку до іншого повторює ті основні етапи, які в своєму розвитку пройшло людство. Психіка, на думку З.Фрейда, -- це засіб взаємозв'язку всіх епох. А соціокультурні стереотипи поведінки визначаються сімейно-сексуальними відносинами. При цьому буття людини тлумачиться як постійна боротьба між "інстинктом життя" (Еросом) та "інстинктом смерті" (Танатосом). Зводячи людське життя до "інстинктивних нахилів", Фрейд тим самим заперечує соціокультурні закономірності. Він вважає, що культура ґрунтується на відмові від задоволення бажань несвідомого і існує за рахунок сублимованої енергії лібідо. Процес культури, писав Фрейд, є справою Еросу, який прагне об'єднати окремих індивідів, потім сім'ї, потім племена, раси, нації в один великий союз – людство. Чому так має бути, ми не знаємо. Це просто результат роботи Ероса. Ці маси людей мають бути об'єднані за допомогою лібідо. Сама по собі необхідність та переваги спільної праці не можуть утримати людей разом. Пояснюючи походження та сутність культури, З.Фрейд виходив із переконання в подібності закономірностей, індивідуальних та колективних психологічних явищ, а також із однаковості механізмів формування нормальних та патологічних виявів психіки. На цій підставі він зробив висновок, що релігію слід вважати загальнолюдським нав'язливим неврозом, аналогічним до відповідного дитячого неврозу укоріненого в комплексі Едіпа, це форма масового божевілля.

Отже, досліджуючи психоаналіз З. Фрейда можна зробити висновок, що:

1. Психоаналіз – одна з найвпливовіших течій ХХ ст;
2. Засновником психоаналізу був З. Фрейд;
3. Головним у психоаналізі стало виявлення несвідомого;
4. Сексуальний інстинкт, лібідо, став центральною ланкою психоаналізу.

ЗИГМУНД ФРЕЙД ТА ЙОГО ВНЕСОК У СУЧАСНУ ПСИХОЛОГІЮ

Данилик Марія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Кривошишина Олена Анатоліївна, професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент.

Зигмунд Фрейд - австрійський психолог, психіатр, невролог і просто геніальна людина. Основоположник сучасного психоаналізу, він зробив значний внесок у розвиток психології як науки. У своїй практиці він відійшов від жорстоких методів які на той час застосовувались у психіатрії і запропонував нові методи впливу на особистість. За допомогою своїх методів зближення практики і лікування він відкрив нову грань особистісної структури людини вивівши свою теорію особистості яка змогла пояснити людську поведінку.

Якщо розглянути біографію вченого то можна зустріти той факт, що ще з дитинства він проявляв інтерес до науки . Народився Зигмунд (1856-1939 рр.) 6 травня у Фрайбурзі. Коли йому було три сім'я переїхала до Вени. Навчався він у Венському університеті. Сам Фрейд вважав, що погляди Ернста Брюкке значно вплинули на його інтелектуальний розвиток а саме істина якої він дотримувався все своє життя, що для вивчення живого організму притаманні принципи лише фізики та хімії, а всі інші фактори впливу на біологічний організм відхиляв. Психіатричний інститут Мейнерта значно розширив практику вченого, оскільки там він почав свою роботу в області невропатології. Ця робота одночасно допомагала йому розвиватись як психопатолога в області істерії та гіпнотизму [2].

Після стажування Фрейда у професора Шарко в Парижі, а також періоду невдалих експериментів із застосуванням різноманітних методи для лікування Зигмунд відкрив для себе метод вільних асоціацій який і положив початок у розробці і становлення самого психоаналізу. Нова методика полягала у тому, що доктор пропонував своїм пацієнтам відкинути контроль над своїми думками та емоціями і говорити перше, що спаде на думку [1]. Фрейд згодом побачив що метод вільних асоціацій приводить пацієнта до давно забутих подій , про які він не тільки згадував а й повертався і переживав їх на емоційному рівні. Саме емоційне реагування при вільних асоціація схожий на стан який переживає людина під час гіпнозу, але він не такий раптовий свідомість може справитись з емоціями поступово, долаючи дорогу через підсвідомий конфлікт [4].

Фрейдівський метод вільних асоціацій і направив вченого у русло що допомогло йому досягти знаних висот у психоаналізі та психології. Багато наступних робіт базувались на тому методі, наприклад такі як : тлумачення сноведінь, теорія лібідо, колективна психологія і аналіз Я, короткий курс психоаналізу та багато інших [3]. Якби не роботи Зигмунда Фрейда ми б не відомо чи відійшли б від жорстоких методів лікування істерії та інших захворювань психіки людини. Ця геніальна людина дала поштовх багатьом вченим для розробки власних теорій, що базувались на його дослідженнях, так і

зовсім протилежні думки у структурі особистості ,що дало можливість розвинути психології як окремій науці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. З. Фрейд Тлумачення сновидінь / Пер. з нім. - М.: Ексмо, 2001. - 1088с;
2. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических заведений. В 2-х кн.- М.: Просвещение-Владос, 1994.
3. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. – М.: Наука, 1991. – 456с.
4. Фрейд З. Психология бессознательного: сборник произведений /Под ред. М.Г. Ярошевского. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.

ТЕОРІЯ СНОВИДІНЬ ЗИГМУНДА ФРОЙДА: «ТЛУМАЧЕННЯ СНОВИДІНЬ».

Лаврикович Тетяна, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Зігмунд Фрейд, повне ім'я Сигізмунд Шломо Фрейд, народився 6 травня 1856, Пржибор – 23 вересня 1939) – австрійський психолог і невролог, який вивчав людське несвідоме. Він розвинув методику вільних асоціацій та тлумачення сновидінь, яку було покладено в основу психоаналізу, і сформулював концепцію структури психіки (Ід, Его та Суперего).

Коли у 1885 році Фрейд проходив стажування в клініці Сальпетрієр, то на нього справив дуже сильний вплив невролог та психіатр Жан-Мартен Шарко. Під впливом досліджень Шарко Фрейд розробив власний метод вільних асоціацій та аналіз сновидінь, які стали основою психоаналізу [1].

Попри те, що більшість вчених вважала сновидіння або набором механічних спогадів про минулий день, або безглуздим набором фантастичних образів, Фрейд розвивав точку зору інших дослідників про те, що сновидіння є зашифрованими повідомленнями. Аналізуючи асоціації, які виникали у хворих у зв'язку з тією чи іншою частиною сновидіння, Фрейд робив висновки про розлади. Усвідомлюючи виникнення свого захворювання, пацієнти, як правило, виліковувались.

В 1900 році він видав свою першу самостійну роботу «Тлумачення сновидінь», яка присвячувалась аналізу неврозів з допомогою вивчення сновидінь аналізанта. Здійснюючи дослідження з використанням методу вільних асоціацій, він дійшов висновку, що джерелом неврозу більшості аналізанти є придушені сексуальні бажання (лібідо). При порушеннях розвитку лібідо (наприклад при фіксації на матері – едіпів комплекс) воно не може бути вдоволене і проявляється у вигляді симптомів психічного захворювання.

Відповідно до концепції, прояви заглушених сексуальних бажань можуть бути знайдені не тільки в снах та неврозах, але й в літературі та мистецтві [2].

Більша частина сучасних психоаналітиків не визнає придушену сексуальність джерелом всіх психічних розладів, переважно сексуальне трактування образів у снах також викликає сумніви.

Усупереч традиціям критичного мислення XIX століття Фройд став використовувати метод вільних асоціацій. Пацієнтам пропонувалось розслабитись на кушетці і говорити все, що спаде їм на думку, якими би абсурдними, неприємними або непристойними вони не здавались з точки зору повсякденних стандартів. Коли це відбувалось, виявлялось, що потужні емоційні потяги виводили неконтрольоване мислення в напрямку до психічного конфлікту. Фройд стверджує, що перша випадкова думка утримує в собі якраз те, що потрібно, і є по суті забутих продовженням спогаду.

Фройд висунув основні позиції теорії сновидінь:

1. Сновидіння – це спотворений замісник чогось іншого, несвідомого; крім явного сновидіння, існує несвідоме приховане сновидіння, яке і проявляється в свідомості у вигляді явного сновидіння. Вміст несвідомого – це так звані витіснені бажання.

2. Функція сновидінь – оберігати сон. Сновидіння – це компроміс між потребою у сні та намаганнями порушити його несвідомими бажаннями;

3. Сновидіння проходять обробку: перетворення думок в зорові образи, згущення, зміщення, вторинна обробка, заміна символом [3].

Окрім явного сновидіння, існує підсвідоме приховане сновидіння, яке проявляється в свідомості у вигляді явного сновидіння. Приховані сновидіння діляться на дві групи. Перша – це враження за день, залишки, уривки яких проявляються у сновидінні. Друга – частина прихованого сновидіння знаходиться у позасвідомому. У денний період часу ці бажання витісняються, не допускаються в свідомість певною інстанцією. Вночі ж, дія цензури ослаблюється і несвідомі бажання проникають в свідомість, тобто в сновидіння. Ці бажання егоїстичні: сексуальні бажання, ненависть.

Несвідомі бажання, вдягаючись у фрагменти денних вражень, використовуючи їх як матеріал, з'являються у сновидінні. Саме несвідоме бажання є активною, рушійною силою прихованого сновидіння, яка проштовхує його в явне сновидіння; воно віддає психічну енергію для створення сновидіння.

В явних сновидіннях ми бачимо наші бажання, які здійснились в образній формі (з використанням матеріалу денних вражень), неначе вони здійснились наяву. Пояснити цей факт допомагає наступна фундаментальна теза Фройда: функція сновидіння – оберігати сон. Саме цим пояснюється видозміна подразників, таких, як дзвінок будильника, потрапляючи в сон, в сновидіння – сновидіння захищає сон від цього дзвінка, який би мав перервати його. Робота сновидіння складається з чотирьох компонентів: перетворення думок на зорові образи, згущення, зміщення, вторинна обробка [2].

Отже, у найпростішій формі сновидіння трапляється у маленьких дітей і зрідка у дорослих. Це нічим не замасковане галюцинаційне виконання бажань, або вираження задоволення актуальних соматичних потреб.

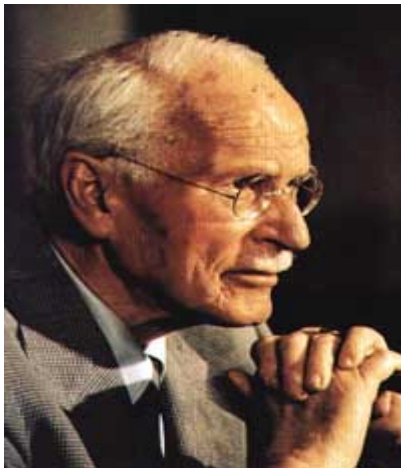
ЛІТЕРАТУРА:

1. Менжулін В. І. Транслітерація у дзеркалі біографістики: чому «Фройд» – не варто, а «Вітгенштайн» – слід? // Актуальні проблеми духовності. — Вип. 9. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – С.194-215.
2. Менжулін В. І. Українські корені Зигмунда Фрейда // Інтерв'ю газеті «Україна молода». – № 81 (05.05.2006)
3. Віталій Абліцов «Галактика „Україна“. Українська діаспора: видатні постаті» – К.: КИТ, 2007. – 436 с.

КАРЛ ГУСТАВ ЮНГ.

Приріз Марта, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Карл Густав Юнг народився 26 липня 1875 р. у швейцарському містечку Кесвіль.

Психологія стала для Юнга наукою наук — саме вона, на його думку, має дати сучасній людині цілісне уявлення, світогляд. Крім «філософії життя», його приваблював і модний на той час окультизм. Упродовж кількох років Юнг брав участь у спиритичних сеансах, ознайомився з літературою з астрології та інших «таємничих» наук.

1902 р. Карл Юнг закінчив роботу над докторською дисертацією «Про психологію і патологію так званих окультних феноменів». Ця робота дотепер зберегла наукове значення — Юнг дає в ній психологічний і психіатричний аналіз медіумічного трансу, зіставляє його з галюцинаціями. Він вважає, що в поетів, пророків, містиків, засновників різних релігійних рухів спостерігаються ті самі стани, які психіатр спостерігає у хворих.

З 1906 р. між Карлом Юнгом і Фрейдом починається жваве листування, що триває до 1913 р. У ці роки вони обмінюються досвідом, різними теоріями, роботами, серед яких Юнг посилає і свою роботу «Психологія Dementia graecorum». Фрейд і Юнг виробили власні культурологічні концепції, які займають гідне місце в системі культурологічних знань.

1890 р. Юнг, працюючи в Цюрихській клініці, стає його відкритим послідовником і пропагандистом теорії. Не можна сказати, що стосунки між Фрейдом і Юнгом завжди були дружніми. Визнаючи авторитет Фрейда і навіть

називаючи його своїм учителем, Юнг багато в чому з ним не погоджувався, а в 1913 р. їхні стосунки припиняються.

У багатьох своїх працях Юнг приділяє велику увагу проблемі установки (настановлення), її основних видів і доходить висновку про існування двох людських типів: **інтровертів та екстравертів**. Перша установка в нормальному випадку свідчить про особистість, якій властиві вагання, розмірковування, заглиблення в себе, страх перед об'єктами, постійне перебування в обороні, недовір'я до спостережень. Друга установка дає нам істоту люб'язну, попередливу, відкрити, з доброю волею, готовністю до послуг, що легко знаходить себе в тій чи іншій ситуації, швидко встановлює відносини і часто безтурботно і з повним довір'ям іде на ризик у незнайомих обставинах, незважаючи на можливі сумніви. У першому випадку вирішальним фактором поведінки стає суб'єкт, у другому – об'єкт. Так Юнг підходить до свого іншого **відкриття – ідеї про найглибший шар несвідомого**, в якому дримають загальнолюдські, первісні образи, що отримали славнозвісну назву **архетипів колективного несвідомого, або домінанти**.

За визначенням Юнга, **архетипи** – це комплекси якихось пережитих подій, які постають фатальним чином, а їхня дія починається саме в нашому особистому житті. Бажаючи показати, що ця ідея має саме "архетипну" природу, а також те, що вона розроблялася філософською думкою протягом тисячоліть, Юнг віднаходить цей термін у працях стародавніх ідеологів церкви (Філона Іудейського, Іринея, Діонісія Ареопагіта, Августина), а серед своїх сучасників – у Л.Леві-Брюля). Але найбільше Юнг цінує вчення **Платона** про "потойбічний" світ ідей, що влучно розкриває зміст поняття архетипу. Таким чином, постають два шари несвідомого: той, що належить особистості, і той, що властивий колективу, спільноті.

Для популяризації своїх теорій Юнг широко використовує уявлення, пов'язані з тією чи іншою релігією, найбільше – віруваннями стародавньої Індії. Вчення про карму допомагає Юнгові в розкритті сутності архетипу. Санскритський термін "кар" означає "створювати". Мова йде про один із принципів індійської філософії, за яким поведінка одного індивіда створює зародок, що розвивається в іншому індивідові та прямо визначає його долю. Карма – це вплив хороших або поганих дій на постійне переселення душ. Стан (багатство, бідність, пошана, приниження і т.ін.), в якому людина народжується, стає нагородою або помстою за вчинки, здійснені в попередніх поколіннях. Уявлення про аватару теж має схожість з уявленням про архетип. Спільне у них в тому, що певний вихідний "патерн" впливає і фатально визначає майбутню поведінку людини.

Не тільки наукова, а й будь-яка інша діяльність розуму не може розкрити адекватно людську поведінку, вичерпно проаналізувати ситуацію людського вчинку, особливо коли мова йде про світові лихоліття. Сповнений риторичного пафосу, Юнг запитує: чи врятували людський розум або добрі наміри людей від світової війни і чи зможуть вони врятувати нас від якого-небудь іншого катастрофічного безглуздя?

Юнг стверджує, що, залишаючись у рамках психічного, навіть в його "колективному" вираженні, пояснити причини світових воєн або інших великих соціальних зрушень не можна. В усьому винен інтелект як **неадекватне знаряддя пізнання**. Його безпорадність перед соціальною стихією – ось ключ до розуміння людської історії, а найбільше – її трагедійного змісту. Перекладання вини з факторів соціальних на фактори індивідуально-характерологічні, а зрештою – біологічні, є сучасною науковою модою (А. Кестлер та ін.).

Праці Юнга свідчать про своєрідний "академічний" відхід від пекучих проблем дійсності, хоча на основі вивчення архетипів колективного несвідомого він намагається висвітлити духовну ситуацію сучасності. Як і переважна більшість психоаналітиків, Юнг зосереджує свою увагу на становищі людини в світі, дає оцінку культури у зв'язку з її негативним впливом на людську особистість.

ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ КАРЕН ХОРНІ

Кириченко Наталя, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Карен Хорні (16 вересня 1885 – 4 грудня 1952) – американський психоаналітик норвезько-датського походження, яскрава представниця неофрейдизму, автор власної оригінальної теорії особистості, одна з ключових постатей у області жіночої психології.

Хорні, уроджена Даніельсен, народилася 16 вересня 1885 р. у Гамбургу. Її батько, Берндт Вакельз Даніелсен, був капітаном корабля, авторитарним та релігійним. Її мати, Клотільда дуже відрізнялася від чоловіка, будучи набагато витонченішою, ніж Берндт. Старшого брата Хорні також звали Берндт. Також вона мала чотирьох старших зведених братів і сестер від першого шлюбу їх батька. Приблизно у віці дев'яти років Хорні змінила своє відношення до життя, ставши амбіційною та дещо непокірною. Вона відчула, що не виросте красунею і натомість вирішила направити свою енергію на розвиток своїх інтелектуальних здібностей – хоча більшість оточуючих вважала її досить гарненькою. В той час вона закохалася у свого старшого брата, який був збентежений її залицяннями і невдовзі відштовхнув її. Це було причиною першої з низки депресій Хорні – проблеми, яка турбуватиме її все життя.

У 1908 Хорні перевелася до Геттінгенського університету, а потім – до Берлінського університету, який вона закінчила у 1913 р. У 1900 р. Під час свого навчання вона зустріла Оскара Хорні, за якого у 1909 р. вийшла заміж.

Наступного року Хорні народила доньку Бригітту, першу з трьох її доньок. Саме тоді Хорні визначилася із своїм інтересами і забажала вивчати тоді ще нову науку психоаналізу. Оскар був таким же авторитарним і суворим із своїм дітьми, як батько Хорні був із нею. Спочатку Хорні сприймала те, що її діти ростуть у подібній атмосфері, як звичайну річ, але пізніше, у 1920-х рр. її відношення до виховання дітей змінилося.

У 1920-х Хорні отримала місце в Інституті психоаналізу в Берліні, де протягом кількох років читала лекції з психоаналізу. Карл Абрахам, кореспондент Зигмунда Фрейда, вважав Карен Хорні дуже обдарованим аналітиком та викладачем психоаналізу. У 1941 р. Хорні стала деканом Американського інституту психоаналізу. Згодом вона почала викладати у Нью-Йоркському медичному коледжі, продовжуючи свою практику психіатра до самої смерті у 1952 р.

Одне з принципових відмінностей концепції Хорні, у порівнянні з концепцією Фрейда, полягало в зменшенні значення libido, інше – в запереченні уявлення про те, що люди мотивовані переважно вродженими і забороненими інстинктами, які в кінцевому підсумку зводяться до інцесту і глобальної деструкції.

Кожна людина, з точки зору Хорні, володіє власним особистісним потенціалом розвитку, конструктивна реалізація якого дозволяє індивіду досягати мети, домагатися успіхів, долати труднощі і поступово ставати тим, ким він може і хоче стати. Психопатологічні розлади виникають тільки в тому випадку, якщо сили, що сприяють позитивному зростанню і розвитку, блокуються зовнішніми соціальними чинниками. У дитині, зростаючому в здоровій соціальному середовищі, розвивається почуття приналежності до безпечного оточення. Дитина, батьки або вихователі якої не здатні виявляти любов, турботу і повагу до її індивідуальності, стає людиною, що постійно випробовує почуття тривоги, що сприймає світ як недружній і ворожий. У цьому випадку здорове прагнення до самоактуалізації заміщається всепоглинаючим прагненням до безпеки – основний невротичної потреби. Хорні особливо підкреслювала важливість виділення концепції базисної тривоги. Це почуття тривоги, беззахисності дитини, народжується зі стану ізоляції і безпорадності в потенційно ворожому йому світі. Базисну тривогу не можна вважати спадковою.

Досліджуючи «Ідеалізований образ власного „Я” Кулі довів, що люди, які страждають під гнітом власної невротичної структури особистості, не тільки придушують свої проблеми, конфлікти потреб, але й не усвідомлюють свої недоліки і слабкості, які, можливо, смутно відчують і навіть зневажають. Зазвичай у них формується свідомий образ самих себе, в якому всі позитивні, соціально схвалювані риси представлені в сильно перебільшеному вигляді. Це, в свою чергу, посилює домінуюче невротичний рішення проблеми. Ідеалізований образ самого себе змушує людину ставити перед собою практично недосяжні цілі і завдання, які спричиняють неминучу поразку, яке, в свою чергу, посилює невдоволення собою, може викликати навіть презирство до себе, збільшуючи конфлікт між реальним "Я" і потужним і грізним ідеалізованим його образом. Створюється замкнене коло, в якому постійно

циркулює прагнення відповідати, підтримувати цей " славний " образ шляхом досягнення нереалістичних, а значить, і недосяжних цілей.

Безжальні внутрішні вимоги, що терзають невротика, Хорні називає "тиранією боргу". Така людина щиро вважає, що він повинен бути запаморочливо успішним, неймовірно точним , завжди і тільки люблячим, абсолютно неогоїстичний, повинен мати особливу роботу, незвичайного партнера, найкращих дітей і т. д. Системи таких імперативів настільки домінують у свідомості невротика , що затуляють або навіть перуть справжні і здорові бажання до такої міри, що нещасний не розрізняє, в чому він насправді потребує і що він просто повинен робити в житті.

На думку Хорні, тільки психоаналіз , можливо у формі самоаналізу , може допомогти людині подолати сильне і хворобливе прагнення до недосяжним цілям і замінити їх діяльністю, що приносить задоволення і радість самореалізації. Метою психотерапії Хорні є необхідність допомогти хворому неврозом усвідомити свій "ідеалізований образ" і його функції, тим самим показавши, що подібні спроби вирішення конфлікту не призводять до бажаного результату. У процесі аналітичної роботи вона прагне шляхом розкриття ідеалізувати "Я " допомогти пацієнтові в його справді людський розвиток, у розгортанні його тенденцій до самореалізації, до переорієнтації думок, почуттів і життєвих планів. Усвідомлення хворим різних факторів свого існування має бути дійсним знанням, що досягається за допомогою емоційного переживання. Аналітичну роботу Хорні доповнює психосинтезом, пробудженням у пацієнта конструктивних сил, прагнення до саморозвитку. Самореалізація означає готовність до глибокого переживання своїх бажань і почуттів, до виявлення свого призначення в житті і прийняття відповідальності як за себе, так і за інших людей, до встановлення дружніх, емоційно забарвлених міжособистісних зв'язків.

Отже, психотерапія Хорні служить усуненням розриву між Реальним "Я "людини і його ідеальним "Я" що утворюється в процесі невротичного розвитку особистості. Мету психотерапії за Хорні можна виразити, перефразовуючи слова Фрейда: "Там, де було Ідеалізоване "Я " , має бути Реальне "Я".

РОЛЬ С.Я. РУБІНШТЕЙН В РОЗРОБЦІ МЕТОДОЛОГІЧНОГО, МЕТОДИЧНОГО ТА НАУКОВОГО АСПЕКТІВ ПАТОПСИХОЛОГІЇ.

Колосович Олександр Степанович, старший викладач кафедри психології управління Львівського державного університету внутрішніх справ.

Рубінштейн Сусанна Яківна – відомий вітчизняний психолог, людяка, творча і професійна біографія якої безпосередньо пов'язана з непростю історією становлення вітчизняної патопсихології. Вибір складних життєвих цілей і пріоритетів, набуття якостей масштабного вченого, відповідального дослідника, а в подальшому – мудрого наставника нових поколінь фахівців – все це народжувалося і розвивалося як результат складання власних неабияких здібностей, самовідданих, цілеспрямованих зусиль і, звичайно ж, досвіду співпраці з людьми, що становили цвіт радянської психологічної науки.

Ще, коли вона була студенткою педагогічного факультету МДУ (пізніше МДП ім. В.І. Леніна, нині МПГУ), вона звернула на себе увагу Олексія Миколайовича Леонтєва, який розпізнав у ній тонкого, спостережливого дослідника–експериментатора. Після закінчення університету С.Я. Рубінштейн включається в дослідження, пов'язані з розробкою психологічних основ профвідбору та профорієнтації, а в 1938 році поступає до аспірантури Всесоюзного інституту експериментальної медицини, де починає працювати під керівництвом Олександра Романовича Лурії.

З початком Великої Вітчизняної війни, в 1941 році, їх співпраця продовжується в нейрохірургічному госпіталі, де велика група психологів проводила наукову і практичну роботу з відновлення працездатності військовослужбовців, які отримали важкі черепно-мозкові травми. Тут починається її багаторічна плідна співпраця з такими видатними радянськими психологами, як Олександр Володимирович Запорожець, Блюма Вульфівна Зейгарник, Соломон Григорович Геллерштейн, Есфір Соломоновна Бейн. Досвід роботи воєнних років був узагальнений нею в кандидатській дисертації « Відновлення працездатності у хворих з військової травмою мозку » (1945).

У 1946 р. С.Я. Рубінштейн почала роботу в лабораторії патопсихології НДІ судової психіатрії ім. Сербського. Тут остаточно сформувався і зміцнився науковий інтерес Сусанни Яківни до дослідження психологічних механізмів виникнення складних психопатологічних синдромів при душевних захворюваннях. Розпочате нею дослідження слухових галюцинацій було продовжено, завершено і оформлено як докторську дисертації в 1972 р. вже в стінах Московського НДІ психіатрії Мінздраву РСФСР. З цим інститутом пов'язані найбільш продуктивні роки наукової роботи С.Я. Рубінштейн (з 1957р. По 1979 р.). Тут, разом з Б.В. Зейгарник – керівником лабораторії патопсихології, її другом і соратником, вона включається в багаторічну розробку методичних і теоретичних аспектів експериментальної патопсихології, сприяючи її становленню як самостійної наукової дисципліни .

Завдяки її постійним і енергійним зусиллям, в наукових і лікувальних установах психіатричного профілю багатьох міст країни організуються психологічні лабораторії. Професія патопсихолога стає все більш затребуваною, але підготовка цих фахівців всього в декількох університетах країни не задовольняє наростаючого попиту. У цих умовах С.Я. Рубінштейн, за участю співробітників лабораторії патопсихології, а також кафедри нейро-і патопсихології психологічного факультету МДУ ім. М.В. Ломоносова організовує регулярні республіканські семінари, підготовку фахівців на робочих місцях і інші форми підвищення професійної кваліфікації патопсихологів. Створене нею практичне керівництво « Експериментальні методики патопсихології » (вид. «Медицина» , 1970 р.) є першим і на довгі роки єдиним навчальним посібником для більшості психологів тієї пори і інших фахівців, що працюють з психічно хворими людьми.

Іншим, не менш, а навіть більш знаменитим навчальним виданням, але вже в середовищі фахівців – дефектологів, стає книга «Психологія розумово відсталого школяра», спочатку була видана як курс лекцій для студентів

дефектологічних факультетів педагогічних вузів. Починаючи з кінця 50 -х років минулого сторіччя, ця книга до нинішнього часу витримала 6 нових перевидань. Надзвичайну популярність книги в професійному середовищі можна пояснити зрозумілим, послідовним, доступним, але чітко науковим викладом предмета, ясним розумінням і описом автором найбільш проблемних вузлів, пов'язаних з вихованням і навчанням дітей з інтелектуальними порушеннями. У цій книзі немає оптимістичних, але безвідповідальних прогнозів на перспективи їх розвитку, якості їх соціалізації, але є висока вимогливість до професійних якостей фахівців, завдяки яким розумово відстала дитина може бути успішно інтегрована в суспільство засобами освіти.

Практикум з експериментально-психологічного дослідження дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є найбільш значущою частиною курсу спеціальної психології, який С.Я. Рубінштейн протягом більш 20 років викладала московським студентам-дефектологам. Цей курс не залишав байдужим жодного студента, багато, по закінченні навчання, згадували його як найбільш яскравий серед інших, а деякі зі студентів, вперше долучившись до психології на лекціях Сусанни Яківни, стали згодом фахівцями високої кваліфікації в галузі корекційної та клінічної психології. «Психологія розумово відсталого школяра» – зразок мудрої, корисної книги на багато часів, книги, зрозумілою фахівцям з інших країн та інших культур: відомі її переклади на польську, болгарську, німецьку, іспанську, китайську мови .

Після її несподіваного звільнення з Московського НДІ психіатрії, якому вона віддала кращі, найбільш плідні роки свого життя. працює в якості патопсихолога-практика в Московському дитячому психоневрологічному санаторії № 44, продовжує писати статті з проблем виховання та соціальної адаптації дітей з порушеннями психічного розвитку, читає лекції на психологічному факультеті МДУ ім. М.В. Ломоносова.

На початку 1990 року, втомлена, але незломлена, Сусанна Яківна йде з життя.

Без жодних перебільшень про неї можна сказати, що життя її, справи її тривають в житті і справах численних її учнів, які з величезною вдячністю і повагою шанують її світлу пам'ять .

ЛІТЕРАТУРА

1. Диагностика в медицинской психологии: традиции и перспективы. Коллективная монография / ред. Н.В. Зверева, И.Ф. Рощина, С.Н. Ениколопо. – М., 2011. – 219 с.
2. Зверева Н.В. Сусанна Яковлевна Рубинштейн (1911-1990): служение делу (к 100-летию со дня рождения). [Электронный ресурс] // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2012. № 1. URL: [http:// medpsy.ru](http://medpsy.ru)
3. Николаева В.В. С.Я. Рубинштейн: о вкладе в развитие патопсихологии. – Клиническая и специальная психология, №1 2012
4. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. – М.: Просвещение, 1986. – 312 с.

5. Рубинштейн С.Я. Экспериментальные методики патопсихологии и опыт их применения в клинике. - М.: Медицина, 1970. – 136 с.

6. Экспериментальные методики патопсихологии и опыт их применения. Материалы Всероссийской юбилейной научно-практической конференции. Москва, 23 сентября 2011 г. /под ред. Н.В. Зверевой, И.Ф. Роциной, С.Н. Ениколопова. – М., 2011. – 249 с.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ ЕРІХА ФРОММА.

Комарницький Михайло, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Ерік Фромм – соціальний психолог, філософ, психоаналітик, представник «Франкфуртської школи», один із засновників неофрейдизму та фрейдомарксизму.

Ерік Фромм народився 23 березня 1900 року в місті Франкфурт-на-Майні в сім'ї ортодоксальних іудеїв. Його предки були рабинами. Культурне середовище, в якому він ріс і виховувався, було патріархально-докапіталістичним. «Моє світовідчуття не можна назвати сучасним, – казав Фромм в одному радіоінтерв'ю, – ...Я вивчав

Талмуд, Біблію і чув багато історій про своїх предків, які жили в добуржуазну епоху». Цікаві подробиці він розповідав про свого діда, що володів маленькою крамничкою в Баварії: «Все своє життя дід сидів цілий день в крамниці і вивчав Талмуд; якщо приходив покупець, він сердито піднімав голову і питав: „Що, хіба немає іншого магазину?“ Ось в такому світі я ріс».

Таким чином, скепсис по відношенню до капіталістичних цінностей Ерік вбирав з самого дитинства. Але при цьому йому також вдалося подолати традиційно-патріархальну складову субкультурного середовища, вихідцем з якого він був. Після багатьох років Фромм напише: "Розквіт культури середньовіччя пов'язаний з тим, що людей надихав образ Града Божого. «Розквіт сучасного суспільства пов'язаний з тим, що людей надихав образ Земного Граду Прогресу. Проте в наше століття цей образ перетворився на образ Вавилонської вежі, яка вже починає рушитися і під руїнами якої врешті-решт загинуть всі і вся. І якщо Град Божий і Град Земний – це теза і антитеза, то єдиною альтернативою хаосу є новий синтез: синтез духовних устремлінь пізнього середньовіччя з досягненнями ренесансної для поста раціональної думки і науки».

Це уявлення про соціальну реконструкцію також характеризує самі духовні пошуки Фромма, – відкидаючи капіталістичні цінності, він не встав на

традиційні консервативні позиції, але і не пішов шляхом заперечення більшості духовних цінностей людства. Його шлях – це шлях синтезу.

З 1930 року Фромм працює у Франкфуртському інституті соціальних досліджень, де склалася знаменита Франкфуртська школа (Макс Хоркхаймер, Теодор Адорно, Герберт Маркузе та інші). Тут Фромм проводить ряд соціологічних досліджень серед німецьких робітників і службовців – і в 1932 році приходиться до висновку, що серйозного опору нацистам, що йдуть до влади, з боку робітників не буде. Ці дослідження полягали в анкетуванні, що допомагало вивчати неусвідомлені мотиви поведінки людей: «Якщо на питання: „Хто з історичних осіб вам подобається більше за всіх?“ – людина відповідала: „Олександр Македонський, Цезар, Наполеон, Ленін“, ми інтерпретували цю відповідь як вказівку на „авторитарність“, оскільки такий набір свідчив про те, що людина захоплюється диктаторами і полководцями. Якщо відповідь була: „Сократ, Пастер, Кант, Маркс“, ми класифікували його як демократичний, тому що людина ставила вище за інших людей, що піклуються про благо людства, а не людей влади». Всього анкета містила 270 питань.

Наприкінці 30-х – в 40-і рр. Фромм, все більше розбігаючись в поглядах із Маркузе та Адорно, відходить від Франкфуртської школи. Він займається науковою, викладацькою і суспільною діяльністю, практикою психоаналізу. Клінічна практика приводить його до висновку, що більшість неврозів в сучасному суспільстві не зводяться виключно до біологічних інстинктів, про які говорив Фрейд, а мають соціальне коріння. Цей висновок сприяв остаточному відходу Фромма від ортодоксального фрейдизму.

З 1949 по 1969 рр. Фромм живе в Мексиці. В цей час Фромм присвячує себе дослідженню Нового часу, дослідженню соціальних проектів минулого і сьогодення. Видає книгу «Здорове суспільство», в якій виступає з критикою капіталістичної системи. У 1960 році Фромм вступає в Соціалістичну партію США. Пише Програму партії. Втім, через партійні суперечки Програма була знехтувана. Але він продовжує займатися політичною діяльністю, виступає з лекціями, пише книги, бере участь в мітингах, а в 1962 році відвідує Москву як спостерігача на конференції з роззброєння.

1968 року стався перший інфаркт. Після тривалої реабілітації, в 1969 році, він переїздить до Швейцарії, в якій житиме до своєї смерті.

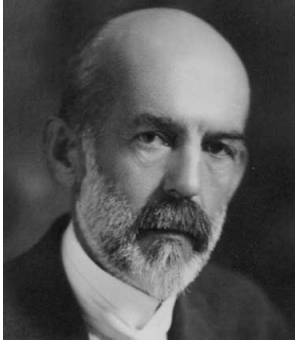
У найсоліднішому віці, зовсім не відчуваючи себе старим, Ерік Фромм зберігає ясність розуму і жвавість сприйняття, що є явною ознакою повноцінного творчого життя. Але фізичне здоров'я не дозволяє відчувати себе цілком молодим: незабаром після закінчення знаменитої роботи «Мати або бути», в 1977 році, з ним трапляється другий, а потім і третій (1978 рік) інфаркт.

У ніч на 18 березня 1980 року, за п'ять днів до свого 80-річчя, Ерік Фромм помер від обширного інфаркту.

КУЛІ ЧАРЛЬЗ ХОРТОН ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ «ДЗЕРКАЛЬНОГО Я».

*Ленів Ірина, студент інституту психології та соціального захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.*

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Чарльз Кулі (17 серпня 1864 – 8 травня 1929) – американський соціальний психо-лог, професор Мічиганського університету, один з президентів Американської соціологічної асоціації.

В основі соціологічної теорії Кулі лежать соціальний органіцизм та визнання основоположної ролі свідомості у формуванні соціальних процесів. Називаючи себе намистом, Кулі розглядав суспільство, соціальні групи і індивіда як єдиний живий організм.

Але органіцизм Кулі далекий від біологічних аналогій; його холіцизм заснований на ментальній природі соціального організму – "над-Я", "великому свідомості".

Вихідною передумовою його теорії було твердження про соціальну природу людини, що ми без перебільшення можемо назвати образом людини як культурної істоти. За словами Кулі, соціальна природа людини 'виробляється в людині за допомогою простих форм інтимного взаємодії або первинних груп, особливо сімейних та сусідських, які існують скрізь і завжди впливають на індивіда однаково'. Вона являє собою якийсь загальний для всього людства комплекс соціальних почуттів, установок, моральних норм, що становить універсальну духовне середовище людської діяльності.

Соціальній природі людини відповідає особливе соціальне пізнання, "яке здатне з'єднати видиме поведінку з уявою відповідних внутрішніх процесів свідомості". Макс Вебер назвав би таке пізнання "розумінням", що припускає наявність суб'єктивного сенсу діяльності, а соціологію, яку будував на цій підставі Кулі, – розуміючої соціологією.

Американський соціолог Чарльз Кулі є автором теорії "дзеркального Я". Він заперечував теорії про те, що людська природа визначається біологічними факторами і відстоював ідею, що люди творять себе і свій світ завдяки участі у процесах соціальних взаємодій.

Теорія Ч. Кулі «дзеркального Я» полягає в наступних трьох постулатах:

- у процесі взаємодії один з одним люди здатні представляти, як вони сприймаються узагальненими іншими;
- люди здатні усвідомлювати характер реакцій у відповідь узагальнених інших;
- люди розвивають самопредставлення, почуття гордості чи пригніченості залежно від цього, якими їм бачаться уявлення узагальнених інших.

Кулі розмірковує так, що самосвідомість і ціннісні орієнтації індивіда хіба що дзеркально відбивають реакцію на них оточуючих людей, головним чином із тієї ж соціальної групи. Соціолог зазначає: «Соціальну самість що така може бути відбита, чи дзеркальна: Ми наше обличчя, постать одяг у дзеркалі, цікавимося ними, позаяк усе це наше, буваємо задоволені ними, чи немає у відповідність до того, якими хотіли б ми їх бачити, точно також у уяві

сприймаємо у свідомості деяку думку іншого про наш образ, манери, наміри, справи, характер, друзів тощо., і це найрізноманітнішим чином на нас впливає».

У процесі формування самості особливо важливе значення мають первинні групи (сім'я, однолітки, сусіди). Якщо представники первинних груп шанобливо ставляться до дитини, це дзеркально відбивається у ньому – дитина сама починає поважати себе, що виявляється в адекватних соціальних діях. І навпаки, якщо з різних причин дитина позбавляється материнської любові, поваги оточуючих, це обов'язково б'є по становленні самості – ролі, що він здатний грати, перестають співвідноситися з очікуваннями близьких до нього людей, а згодом і ширшого суспільства.

На розвиток самості від початку впливають статеві відмінності і сексуальна соціалізація. Дівчатка, зазвичай, відвертіше піклуються про свій соціальний образ. Мислення жінки потребує фіксації на якійсь людині, у якої вони можуть знайти стійкий і невідхильний образ самої себе. Чоловіки, більш схильні до агресії, малосамостійні. Соціолог зазначає, що «жінки, і чоловіки потребують постійної підтримки, товариства. У віці – передусім із боку вторинних громадських інститутів. Студенти навчаються краще, коли відчувають схвалення професора. Воїни стають сміливішими коли офіцер схвалює їхні діяння. Дружина – більш пильною та дбайливою коли чоловік схвалює її наряд, з похвалою відгукується про неї як про хорошу господиню. Кулі підкреслює, що індивіди вибирають коло спілкування з людьми, які підтримку самоідентифікації».

Ч.Кулі робить висновок, що «кожна громадська структура має власний механізм виробництва самоідентифікації, і індивіди знаходять собі місце у рамках системи соціального контролю, відповідної їх самоідентифікаціям.

Кулі докладно проаналізував розвиток особистості виходячи з концепції дзеркального «Я». «Вже в віці шести місяців, – зазначає Кулі – дитина по-різному реагує на різних людей. У цих всіх спостереженнях Кулі вже містяться засади сучасної теорії соціалізації, рольової теорії особи і інших «мікросоціологічних» концепцій, детальна розробка яких – заслуга пізніших теоретиків символічного інтеракціонізму.

До основних праць належать: «Людська природа і соціальний порядок» (1902); «Соціальна організація»(1909); «Соціологічна теорія і соціальне дослідження»(1930); «Соціальний процес» (1918).

Роблячи висновок можна стверджувати, що Чарльз Кулі залишиться головною постаттю соціального організму, символічного інтеракціонізму, засновником концепції «дзеркального Я».

ЛІТЕРАТУРА:

1.Юрій М. Ф «Соціологія в питаннях і відповідях», Навч.посібник // Київ –2007.

2.Волков Ю.Г., Мостова І.В Соціологія: Підручник для вузів / Під ред. проф. В.І. Добренькова. – М.: Гардарика, 1998. – 244 с.

3. Кулі Ч. Соціальна самість. У кн.: Американська соціологічна думка: Тексти. М.:МГУ,1994.

СТИЛЬ ЖИТТЯ В КОНЦЕПЦІЇ А.АДЛЕРА.

Лук'янчук Євгенія, курсант інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Германович Оксана Романівна, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Головною характеристикою будь-якого суспільства є те, як живуть люди: як вони одягаються, харчуються, чим займаються. В будь-якому суспільстві не тільки існують багаті і бідні, але і певні, характерні для них взаємопов'язані способи поведінки. На питання як і чому відбувається формування достатньо стійких структур поведінки може відповісти саме концепція стилю життя.

За останні роки концепція стилю життя стала однією з центральних тем дослідження вчених, які займаються вивченням форм дозвілля індивідів і на основі цього - розробкою тих чи інших критеріїв формування визначеного стилю життя, що відповідає тому статусу, що людина займає в соціальній структурі.

Концепція «Стиль життя» має велику історію. Точного та однозначного визначення даного поняття немає, проте Георг Луї де Буфон писав, що «стиль - це сама людина». Роберт Бертон: «Вірно те, що наш стиль видає нас». А.Адлер зазначає: «Стиль життя» використовується в основному поетами, які, в свою чергу, повинні були показувати індивідуальне життя, діяльність і смерть як єдине ціле в тісному зв'язку з метою життя даного індивіда» [1].

Адлер описував людей, які живуть у взаємодії з навколишнім середовищем і завжди прагнуть щось змінити та покращити. Дану проблему Адлер вирішує за допомогою свої концепції стилю життя.

Стиль життя – це унікальне поєднання рис, способів поведінки та звичок, які, взяті до купи, визначають неповторну картину існування індивіда [3].

Стиль життя Адлер співвідносить з індивідом, що означає рішучість, цілеспрямованість, сталість і унікальність індивіда, і в результаті - суб'єктивну детермінацію його дій. При розгляді структури особистості виникають деякі труднощі, які полягають в тому, що її цілісність, специфічний стиль життя будується не на об'єктивній реальності, а на суб'єктивній думці, що створюється на основі життєвих фактів. Мета переваг в кожного індивіда є особистою і унікальною. Вона залежить від того змісту, що людина створює у житті [2]. Незважаючи на те, що Адлер підкреслював унікальність стилю життя, властиву кожному індивіду, він визнавав у той же час всі існуючі обмеження, що створюють загальну для всіх основу життя, життєдіяльності, так чи інакше впливають на формування стилю життя індивіда.

Адлер дійшов висновку, що в дитинстві особистість відчуває себе неповноцінною: з однієї сторони, це відбувається в реальності, а з іншої - в уяві; даний процес спонукає особистість компенсувати свою неповноцінність. У зв'язку з цим людина спрямовує свою поведінку так, щоб компенсувати свої вади чи певні обмеження, що й стає стилем життя особистості.

Стиль життя зосереджений на зусиллях особистості, які спрямовані на подолання почуття неповноцінності. Адлер акцентує увагу на тому, що стиль життя міцно закріплюється в індивіда. В майбутньому змінити цей стиль майже неможливо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сохань Л.В. Стиль життя особистості: теоретичні і методологічні проблеми. Київ; 1982. – 346 с.

2. Бокок Р. Потреба і стиль життя /Р.Бокок/Кравченко А.І. Соціологія: хрестоматія для вузів.-М.:Акедмічний проект; Екатеринбург: Ділова книга, 2002р. – 736 с.

3. Гурєв В.І.; Горбей Г.Ф. Наш спосіб життя. – М .; 1990. – 245 с.

ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ГАРРІ СТЕК САЛІВАНА.

Мацопа Юлія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Г. С. Саліван (21 лютого 1892 –14 січня 1949) народився в Норіджі (Нью-Йорк) – американський психолог і психіатр, представник неофрейдизму, засновник інтерперсонального психоаналізу.

Г.С. Салліван захистивши докторську дисертацію в 1917 році, почав свою кар'єру як військовий медик в першій світовій війні. Спеціалізація в галузі практичної психіатрії стимулювала його інтерес до теоретичної психології. З 1923 року він є професором в університетській Мерілендськом медичній школі, в 30-40-х роках читає лекції з психіатрії та психології в різних університетах. У 1948 році він починає видання двох журналів: "Журналу біології і патології" та "Журналу для вивчення інтерперсональних процесів".

У висунутій ним теорії особистості дійшов висновку, що людське поведіння й мислення визначаються не індивідуальністю людини, а генеруються в процесі міжособистісного спілкування з іншими індивідами, причому формування особистості починається вже з дитинства.

Теорія Саллівана стала однією з перших спроб поєднати різні підходи до розуміння закономірностей розвитку особистості. Успішність цього досвіду призвела до прагнення сучасних психологів запозичувати найбільш значущі погляди і відкриття з різних психологічних шкіл, розширюючи рамки традиційних напрямів. Роботи Саллівана дуже вплинули не тільки на

психологію особистості, але й на соціальну психологію, поклавши початок численним дослідженням особливостей сприйняття при спілкуванні людей.

Теорія Саллівана стала однією з спроб поєднати всі знання стосовно особи, хто був доти. Успішність цього досвіду призвела до прагнення психологів вибирати різні знання і набутий з'єднувати їх до купи. Роботи Саллівана надали великий вплив на психологію особистості, в тому числі на цю проблему спілкування людей.

Гаррі СтекСалліван був охарактеризований першим американцем, створений всім зрозумілу теорію особистості. Попри те що, що й формулювання Саллівана доволі-таки складні, він намагався зробити своє теорію зрозумілою.

Погляди Саллівана багато в чому визначили формування динамічного напрямку у американській психіатрії. Салліван показував важливість міжособистісних відносин, і навіть необхідність корекції міжособистісного взаємодії стосунках між лікарем і пацієнтом.

Салліван був одним з перших, хто ввів у науковий обіг поняття «тривожність». Як і Фрейд, Салліван розумів дорослу особистість як арену, на якій розігруються невирішені конфлікти дитячого життя, і ідея про примар минулого, що переслідують людину в її сучасному, склала психоаналітичний фундамент його теорії, що ріднить її з фрейдизмом.

Що стосується Саллівана, то він розглядав життя не як відтворення едипового конфлікту, а як процес постійного розвитку з народження людини і до самої його смерті. У своїй довготривалій реконструкції психоаналізу Салліван продемонстрував, що особистість є не тільки продуктом дії внутрішніх сил, але і результатом відображення уявлення про нас оточуючих.

Свою теорію Салліван назвав "інтерперсональною теорією психіатрії". В її основі лежать три принципи, запозичені з біології: принцип комунального (громадського) існування, принцип функціональної активності та принцип організації. При цьому Салліван модифікує і поєднує у своїй концепції два найбільш поширених у США психологічних напрямки: психоаналіз і біхевіоризм.

Особа людини, по Саллівану, є не вродженою якістю, але формується в процесі спілкування дитини з оточуючими, т. е. "Особистість - це модель повторюваних міжособистісних, інтерперсональних відносин". У своєму розвитку дитина проходить кілька етапів - від дитинства до юнацтва, причому на кожному етапі формується певна модель. У дитинстві ця модель формується на основі спільних з однолітками ігор, в пред'юношестве - на основі спілкування з представниками протилежної статі і т.д. Хоча дитина не народжується з певними соціальними почуттями, вони формуються у нього в перші дні життя, їх розвиток пов'язаний з прагненням людини до розрядки напруги, створюваного його потребами.

Салліван вважав, що потреба і створює напруженість, і формує способи її подолання динамізм, які є не тільки моделями енергетичних трансформацій, але і своєрідним способом накопичення досвіду, знань, необхідних для задоволення потреб, для адаптації. При цьому існують більш і менш важливі

для життя динамізм, які задовольняють різні за ступенем важливості потреби. Головними, провідними для всіх людей потребами Салліван вважав потреба в ніжності і потреба в уникненні тривоги. Проте можливості їх задоволення різні, так як для реалізації потреби в ласці існують певні динамізм, що допомагають дитині отримувати її від близьких. Джерела ж тривоги настільки різноманітні і непередбачувані, що не можна повністю виключити можливість неприємних, що викликають занепокоєння подій з життя чоло століття. Таким чином, ця потреба в уникненні тривоги стає провідною для особистості і визначає формування "Я-системи", що лежить в її основі.

Хоча Салліван поділяв думку психоаналітиків про несвідомому характері основних потреб (зокрема, потреб у ніжності і уникнення тривоги), проте він заперечував думку про їх природжений характер, як і про уродженості агресивного інстинкту. Він вважав, що і агресія, і занепокоєння з неминучістю розвиваються у дитини вже в перші дні його життя. Він заражається занепокоєнням від матері, яка хвилюється, чи добре йому, ситий він, чи здоровий. У подальшому з'являються вже власні причини для занепокоєння, що стимулюють розвиток виборчого уваги. Незадоволення важливих для дитини потреб призводить до розвитку агресії, причому в залежності від того, яка структура Я-системи більш розвинена - хороше Я або погане Я, - домінує той чи інший спосіб розв'язання ситуації. Так, при домінуванні поганого Я вина найчастіше перекладається на інших. Ці ідеї Саллівана лягли в основу деяких тестів.

За життя Г.С. Саллівана була видана тільки одна його книга «Концепції сучасної психіатрії» (1947).

Учні та послідовники Саллівана опублікували його книги «Концепції сучасної психіатрії» (1940), «Міжособистісна теорія психіатрії» (1953), «Інтерперсональна теорія психіатрії» (1953), «Психіатричні бесіди» (1954), «Клінічні дослідження в психіатрії» (1956), «Шизофренія як людський процес» (1962), «Синтез психіатрії та соціальних наук» (1964), «Психопатологія особистості» (1972).

САБІНА ШПІЛЬРЕЙН – ЗАБУТА ПОСТАТЬ РАНЬОГО ПСИХОАНАЛІЗУ

Баран Вікторія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Сабіна Миколаївна Шпільрейн – Шефтель, в історії психоаналізу залишилась як автор всесвітньо відомої роботи «Деструкція як причина становлення» що стала фундаментом для всіх подальших досліджень потягу до смерті. Вчені називають її «забутим піонером психоаналізу».

У імені Сабіни Шпільрейн дещо пікантний шлейф – вона відома як центр тяжіння в потрійному союзі між нею, Карлом Юнгом і батьком психоаналізу Зигмундом Фрейдом і, як коханка Юнга. Це феноменальна особистість. Непросто бути пацієнткою, яка перекваліфікувалася в лікаря. Жінкою, що працювала в традиційно чоловічій галузі. Західним вченим у Радянському Союзі часів сталінських репресій. І, нарешті, єврейкою, що загинула в розпал панування антисемітизму.

Сабіна народилася в 1885 році в Ростові-на-Дону, в єврейській сім'ї. Після того, як в 14 років вона втратила молодшу сестру Емілію у неї почали проблеми зі здоров'ям: нічні кошмари, галюцинації, істеричні напади, депресії. Після невдалих спроб лікування в санаторіях і відмови невропатолога К.Монакова братися за цю справу, її примусово госпіталізували в клініку Бургхельцля в Цюриху. Там, 17 серпня 1904 року, вперше побачила чоловіка, який справив величезний вплив на її подальше життя. Лікарем Шпільрейн був призначений 29-річний лікар – Карл Гюстав Юнг.

Для молодого і амбіційного учня та послідовника Фрейда, Сабіна виявилась чи не подарунком долі. Вона стала не просто першою пацієнткою майбутнього світила медицини, але й чистим аркушем паперу для начерків психоаналітичних теорій, джерелом ідей, які підкидала йому її емоційно багата натура. Для лікування Юнг використовував абсолютно нову методику, без використання застарілих методів. Він ретельно відновлював історію її сімейних стосунків, шукаючи в них першопричини її душевних розладів. Юнг був першою людиною в житті Сабіни, який просто її вислухав і це дало свої результати. Вона почала вивчати медицину, продовжуючи сеанси психоаналізу в Юнга до 1908 року. Шпільрейн допомагала йому в асоціативних експериментах, і оцінивши її інтелект і здібності Юнг порекомендував її спеціалізуватися в психіатрії.

Сабіна пише дисертацію на тему «Про психологічний зміст одного випадку шизофренії» – науковий керівник Карл Юнг. Робота ґрунтувалася на матеріалі отриманому під час спілкування з жінкою, що страждала від параної. Хоч на перший погляд слова пацієнтки не мали сенсу, вона змогла проаналізувати і продемонструвати паралелізм між процесами мислення при шизофренії і патернами ідеї, що лежать в основі міфології.

В 1911 році вона стала першою жінкою Європи, що отримала ступінь доктора медицини за роботу в області психології. В подальшому її визнали світовою психоаналітичною асоціацією в якості одного з перших російських психоаналітиків.

Незабаром Сабіна познайомилась з Фрейдом, з яким вела листування з 1909 року та була прийнята в Віденську психоаналітичну організацію. Захистивши дисертацію, в Ростові-на-Дону вона читає свою першу лекцію з психоаналізу. Задовго до Фрейда вона розглядала насильницькі компоненти сексуального інстинкту як руйнівні. Це пізніше знайшло своє відображення в її літературному шедеврї, що містив в собі надважливий вклад в психоаналітичну теорію, «Деструкція, як причина становлення». Шпільрейн писала в ній: «Вивчаючи сексуальні проблеми, я особливо зацікавилася наступним

питанням: чому інстинкт продовження роду породжує наряду з позитивними емоціями і негативні – страх і відразу. Багато дослідників неодноразово відмічали, що з сексуальним бажанням часто пов'язані уявлення про смерть». Фрейд визнав що наряду з Еросом існує інстинкт Танатосу, інстинкт смерті, і ці два потяги нероздільні.

І справді ідеї молодої росіянки (досить дивні для 26-літньої особи) викликають бурхливу дискусію у винятково чоловічому товаристві психоаналітиків. Її приналежність спочатку до юнгівського напрямку а пізніше до прибічників Фрейда (не розірвавши при цьому зв'язок з Юнгом), була достатньою причиною для того, щоб обидва фронти відносились до неї вороже.

В часи коли нові теоретичні розробки розглядалися як відступництво, висунуті Сабіною ідеї цілком могли розглядатися як нова загроза.

Шпільрейн описувала взаємозв'язок всередині особистості деструктивних і конструктивних сил: кожній новій психологічній ситуації передують руйнування існуючої раніше рівноваги. Вона стверджувала про зв'язок між образами смерті та народження, між самоствердженням і прагненням розчинитись у великій цілісності. Вона простежила садомазохізм і амбівалентність любові-ненависті до їхніх першоджерел – деструктивного компоненту продовження роду.

У 1923 році Сабіна повертається в Росію, де публікується її остання робота «Дитячі малюнки з відкритими і закритими очима». Займалася також дитячим психоаналізом. У 1924 році в Москві вона провела відповідний семінар, яким керувала, і який привернув до неї 30 учасників. Схожий семінар Анни Фрейд у Відні відбувся лише через три роки. В 1921 році в Москві відкрила перший в світі дитячий будинок, в якому робота з дітьми базувалася на принципах психоаналізу.

Чорна смуга в історії Шпільрейн і психоаналізу в цілому настала з початком введення сталінського режиму. Інститут психології закрили, психоаналіз заборонили. Сабіна з двома доньками – Ренатою і Євою повертається в Ростов. З початком війни 1941 року, вона після кількох років прожитих в Європі не могла повірити що висококультурна Німеччина опинилася під владою фашистського режиму, який мав на меті знищення євреїв. Їй вдалось оминати першу хвилю репресій в 1941 році, але при повторній окупації міста 11 серпня 1942 вона разом з доньками була розстріляна в сумнозвісній Зміївській балці.

Недорозказана історія жінки, що змінила ранню історію психоаналізу...

Нажаль науковці почали глибше досліджувати постать Сабіни Шпільрейн досить недавно. Її праці були забуті, хоча в них можна розгледіти перші здогадки майбутніх концепцій Фрейда та Юнга. Вона завжди була своєрідним буфером між «вчителем» та «учнем», і намагалася поєднати їхні підходи. Хоча її мрія не здійснилася, ця спроба привела до створення власної оригінальної концепції.

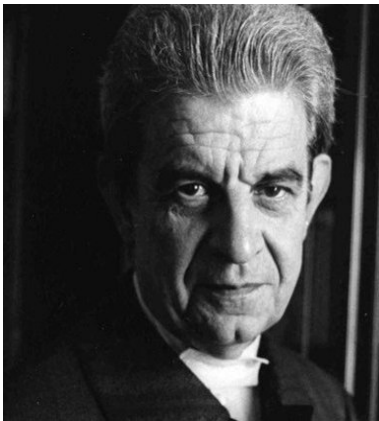
Їй належать нові ідеї про інстинкти, розвиток дитини, дитячий психоаналіз, жіночу психіку, продуктивною була і її діяльність з організації

дослідницьких установ. Тема любові і деструкції проходить через її роботи і її життя. На межі величі і депресії.

СТРУКТУРНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ ЖАК МАРІ ЕМІЛЬ ЛАКАН.

Мельник Оксана, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Жак-Марі-Еміль Лакан (13 квітня 1901 – 9 вересня 1981) – французький психоаналітик та психіатр, який зробив значний внесок у теорію психоаналізу, філософію та літературознавство. Науковий авторитет Ж. Лакана пов'язаний з структурним психоаналізом – напрямком психоаналітичних досліджень, початок якого був покладений ним у середині 50-х років. Новизна його поглядів полягає в тому, що він вийшов за рамки як класичного структуралізму, так і ортодоксального фрейдизму, намітивши нові перспективи досліджень. Ж. Лакан очолив впливову наукову школу, яка не розпалася і після його смерті. Численні учні та послідовники продовжують розвивати його ідеї в області психоаналітичної терапії, етнології, риторики.

Ж. Лакан стверджував, що тільки лінгвістичний аналіз мови і його механізмів може адекватно розкрити структуру несвідомих процесів. Структурний психоаналіз Лакана вважають однією з вершинних і найвпливовіших психодинамічних теорій. За масштабами популярності теорії, її використання і цитування Лакана можна порівняти хіба що з Фрейдом.

Ж. Лакан стверджував, що тільки лінгвістичний аналіз мови і його механізмів може адекватно розкрити структуру несвідомих процесів. Структурованість несвідомого, подібно до мови, з точки зору Лакана, означає, що в ньому є особливі несвідомі мовні елементи, які не усвідомлюються людиною, але грають важливу роль у перебігу та розгортанні психічних процесів.

Науковий авторитет Лакана пов'язаний з новим – структурним психоаналізом – напрямком психоаналітичних досліджень, початок якого був покладений ним у середині 50-х років. Новизна його поглядів полягає в тому, що він вийшов за рамки як класичного структуралізму, так і ортодоксального фрейдизму, намітивши нові перспективи досліджень. Лакан очолив впливову наукову школу, яка не розпалася і після його смерті. Численні учні та послідовники продовжують розвивати його ідеї в області психоаналітичної терапії, етнології, риторики.

Теорія структурного психоаналізу базується на ідеях Лакана про провідну роль мови як феномену культури в розшифруванні та розумінні несвідомих процесів. Кардинально переглянувши теорію З. Фрейда з позицій структурної лінгвістики і семіотики, Лакан ототожнив несвідоме зі структурою мови.

Лакан стверджував, що тільки лінгвістичний аналіз мови і його механізмів може адекватно розкрити структуру несвідомих процесів. Структурованість несвідомого, подібно до мови, з точки зору Лакана, означає, що в ньому є особливі несвідомі мовні елементи, які не усвідомлюються людиною, але грають важливу роль у перебігу та розгортанні психічних процесів.

Розглядаючи психоаналітичну терапію як базовану на мовленні практику, мета якої - дати виговоритися несвідомому, Ж. Лакан виокремив два принципово різні типи психотерапевтичного дискурсу – *порожнє мовлення* ("примару монологу", "послужливе базікання") і *повне мовлення* ("примусову працю, що не знає лазівок"). Терапевтичну фрустрацію він вважав іманентно властивою процесу лікування розмовою, під час якої пацієнт відкриває для себе свою відчуженість, уявність, нетотожність Я власній внутрішній природі.

Символічне – це сфера соціокультурних норм і уявлень, які індивід засвоює в основному несвідомо, "символічно", щоб мати можливість нормально існувати в суспільстві. Якщо в порядку Уявного відносини дитини з матір'ю характеризуються злитістю і безпосередністю, то, вступаючи в царство Символічного, вона знаходить в образі батька (з його правилами і заборонами) того "Іншого", що знаменує для неї зустріч з культурою як із соціальним, мовними інтелектом людського існування.

Реальне – найпроблематичніша категорія Лакана – включає безпосередні життєвої функції. Це та сфера біологічно породжуваних і психічно сублімованих потреб та імпульсів, які не доступні свідомості індивіда в будь-якій доступній для нього раціоналізованій формі.

Структурний психоаналіз Лакана вважають однією з вершинних і найвпливовіших психодинамічних теорій. Семінари вченого, які він проводив у 60-70-ті роки ХХ ст. в Парижі, фундаментально вплинули на розвиток філософії, соціології, антропології, історії, мистецтвознавства, психології і психіатрії. Ж. Лакан (разом з М. Фуко і Р. Бартом) є одним із фундаторів сучасного постмодернізму. За масштабами популярності теорії, її використання і цитування Лакана можна порівняти хіба що з Фрейдом.

ЕРІК ГОМБУРГЕР ЕРІКСОН: «ТЕОРІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ».

Адольф Марія, Пітик Христина, студенти інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Ерік Гомбургер Еріксон працював у сфері психології розвитку та психоаналізу. Відомий, найперше, своєю теорією стадій психосоціального розвитку, а також як автор терміну кризи ідентичності. На думку Еріксона, розвиток особистості за своїм змістом визначається тим, що суспільство очікує від людини, які цінності та ідеали їй пропонує, які завдання ставить перед нею на різних вікових етапах. Разом з тим, послідовність стадій розвитку дитини залежить від «біологічного начала». Дитина у процесі дозрівання проходить низку стадій. На кожній з них вона набуває певної якості (особистісне новоутворення), яке фіксується в структурі особистості та зберігається у періоди життя.

Ерік Еріксон був послідовником З.Фрейда. Він зміг розширити психоаналітичну теорію і вийти за її рамки завдяки тому, що почав розглядати розвиток дитини в ширшій системі соціальних відносин.

До 17 років відбувається повільний, поступовий розвиток центрального утворення - ідентичності особистості. Ідентичність - психосоціальна тотожність - дозволяє особистості приймати себе у всьому багатстві своїх відносин з навколишнім світом і визначає її систему цінностей, ідеали, життєві плани, потреби, соціальні ролі з відповідними формами поведінки. Особистість розвивається завдяки включенню в різні соціальні спільноти (націю, соціальний клас, професійну групу тощо) і переживанню свого нерозривного зв'язку з ними. Ідентичність - умова психічного здоров'я: якщо вона не складеться, людина не знаходить себе, свого місця в суспільстві, виявляється "втраченою".

До юнацького віку, коли ідентичність формується остаточно, дитина проходить через низку ідентифікацій - ототожнення себе з батьками, хлопчиками чи дівчатками (статева ідентифікація) тощо.

Важливим моментом періодизації за Е.Еріксоном є наявність криз – "поворотних пунктів", моментів вибору між прогресом і регресом. У кожній особистісній рисі, яка з'являється у певному віці, міститься глибинне ставлення людини до світу і до самої себе. Це ставлення може бути позитивним, пов'язаним з прогресивним розвитком особистості, і негативним, що викликає негативні зрушення в розвитку, регрес. Дитині і дорослій людині доводиться вибирати одне з двох полярних ставлень - довіра чи недовіра до світу, ініціативу чи пасивність, компетентність чи неповноцінність тощо. Коли вибір зроблено і позитивна якість закріплена, протилежний полюс ставлення продовжує відкрито існувати і може виявитися значно пізніше, коли доросла людина зіткнеться з серйозними життєвими невдачами (табл.1.).

Перша стадія розвитку (орально - сенсорна). На першій стадії розвитку (орально-сенсорній), яка відповідає періоду немовляти, виникає довіра чи недовіра до світу. За прогресивного розвитку особистості дитина "обирає" довірливе ставлення. Воно виявляється в легкому кормлінні, глибокому сні, ненапруженості внутрішніх органів, нормальній роботі кишечника. Любов матері і ніжність визначають "кількість" віри і надії, винесеної з першого життєвого досвіду дитини.

У цей період дитина "вбирає" в себе образ матері і це є першою стадією формування ідентичності особистості.

Таблиця 1.

Стадії розвитку	Область 1 Полярні якості соціальних особистості відносин		Результат прогресивного розвитку
1. Період немовляти (0-1)	Мати чи особа, яка її заміщує	Довіра до світу - недовіра до світу	Енергія та життєва радість
2. Раннє дитинство (1-3)	Батьки	Самостійність - сором, сумніви	Незалежність
3. Дитинство (3-6)	Батьки, брати, сестри	Ініціатива - пасивність, провина	Цілеспрямованість
4. Шкільний вік (6-12)	Школа, сусіди	Компетентність - неповноцінність	Оволодіння знаннями і вміннями
5. Підлітковий вік та юність (12-20)	Групи ровесників	Ідентичність особистості - невизнання	Самовизначення, відданість, вірність
6. Рання зрілість (20-25)	Друзі, кохані	Близькість - ізоляція	Співробітництво, кохання
7. Середній вік (25-65)	Професія, рідний дім	Продуктивність - застій	Творчість і турботи
8. Пізня зрілість (після 65)	Людство, близькі	Цілісність особистості - відчай	Мудрість

Друга стадія розвитку (м'язево-анальна). Друга стадія (м'язево-анальна) відповідає ранньому дитинству. У цей період різко зростають можливості дитини, вона починає ходити і відстоювати свою незалежність. Зростає почуття самостійності, але воно не повинне зруйнувати її довіру до світу. Батьки допомагають їй це зберегти, обмежуючи бажання дитини вимагати, присвоювати, руйнувати, коли вона перевіряє свої сили.

Вимоги і обмеження батьків водночас створюють основу для негативного почуття сорому і сумнівів. Дитина відчуває, що "очі світу" стежать за нею із осудом і намагається примусити світ не дивитися на неї або ж хоче стати невидимою. Але це неможливо, і в дитини з'являються "внутрішні осі світу" - сором за свої помилки, незручність, замурзані руки тощо. Якщо дорослі ставлять надто жорсткі вимоги, у дитини виникає страх "втратити обличчя", постійна настороженість, скутість, нетовариськість. Якщо прагнення дитини до незалежності не придушується, встановлюється співвідношення між здатністю до співробітництва з іншими людьми і наполяганням на своєму, між свободою самовияву та її розумним обмеженням.

Третя стадія (локомоторно-генітальна). Третя стадія (локомоторно-генітальна) співпадає з дошкільним віком. Дитина активно пізнає навколишній світ, моделює у грі стосунки дорослих у побуті, на виробництві, в інших сферах

життєдіяльності, швидко вчиться всьому, набуваючи нові права і обов'язки. До самостійності додається ініціатива. У випадку агресивної поведінки ініціатива обмежується, з'являються почуття провини і тривожності. Закладаються нові внутрішні інстанції совість і моральна відповідальність за свої дії, думки і бажання. Надмірне несхвалення, покарання за незначні вчинки і помилки викликають постійне відчуття своєї провини, страх перед покаранням за таємні думки, мстивість. Гальмується ініціатива, розвивається пасивність. На цій стадії відбувається статева ідентифікація і дитина засвоює певну форму поведінки, характерну для чоловіка чи жінки.

Четверта стадія (латентна). Четверта стадія (латентна) відповідає молодшому шкільному віку - передпубертатному періоду. Вона пов'язана з вихованням у дітей працелюбства, необхідністю оволодіння новими знаннями і вміннями. Засвоєння основ трудового та соціального досвіду дає змогу дитині одержати визнання оточуючих і набути почуття компетентності. Якщо ж досягнення незначні, вона переживає свою неумілість, нездатність, невідповідне становище серед однолітків і відчуває себе посередністю. Замість почуття компетентності виникає почуття неповноцінності. У цей період з'являється також професійна ідентифікація, відчуття власного зв'язку з представниками певних професій.

П'ята стадія розвитку. П'ята стадія розвитку особистості відноситься до підліткового та юнацького віку. Це період глибокої кризи. Дитинство закінчується і формується ідентичність. Вона об'єднує всі попередні ідентифікації дитини, до них додаються нові, оскільки дитина в міру дорослішання включається до нових соціальних груп і набуває інших уявлень про себе. Завдання самовизначення, вибору життєвого шляху розв'язується в юнацькому віці завдяки цілісній ідентичності особистості, довіри до світу, самостійності, ініціативності та компетентності.

У випадку невдалої спроби усвідомити себе і своє місце у світі виникає дифузність ідентичності. Вона виявляється у бажанні якомога довше не вступати у доросле життя, у стійкому стані тривоги, почуті ізоляції і спустошеності, а також у ворожому неприйнятті соціальних ролей, бажаних для сім'ї та найближчого оточення юнака (чоловічої чи жіночої, національної, професійної, класової тощо), у зневазі до вітчизняного і переоцінці закордонного та ін.

Шоста стадія розвитку. Рання зрілість (шоста стадія) пов'язана з виникненням проблеми близькості (інтимності). В цей період виявляється істинна сексуальність. Близькі стосунки з друзями чи коханими вимагають вірності, самопожертви і моральної сили. Прагнення близьких стосунків не повинне заглушуватися страхом втратити своє "Я".

Це період створення сім'ї, що супроводжується любов'ю. Остання розуміється Е.Еріксоном в еротичному, романтичному і моральному смислах. У шлюбі любов виявляється в турботі, повазі і відповідальності за супутника життя. Нездатність любити, встановлювати близькі довірливі стосунки з іншими людьми, переважання поверхневих контактів призводить до ізоляції, почуття самотності.

Сьома стадія розвитку особистості. Сьома стадія розвитку особистості - зрілість або середній вік - надзвичайно тривала. Провідним стає ставлення людини до продуктів своєї праці і до своїх дітей, турбота про майбутнє людства. Людина прагне до продуктивності і творчості, до реалізації своїх можливостей передати щось наступному поколінню - власний досвід, ідеї, твори мистецтва тощо.

Бажання зробити внесок у життя майбутніх поколінь є природним і воно реалізується, насамперед, у стосунках з дітьми. Зріла людина має потребу бути необхідною іншим.

Якщо продуктивність не досягається, якщо немає потреби в турботі про інших людей, з'являється байдужість, зосередженість на собі, особисте життя знецінюється.

Остання стадія. Останньою стадією є пізня зрілість, яка виступає інтегративною: виникають плоди всіх семи попередніх стадій. Людина розуміє пройдений нею життєвий шлях і набуває цілісності особистості. Тільки тепер з'являється мудрість. Діти і творчі досягнення сприймаються як продовження себе і страх смерті зникає.

Отже, деякі люди не відчують цілісності власного "Я", незадоволені прожитим життям, вважають його ланцюгом помилок і нереалізованих можливостей. Неможливість щось змінити у минулому, почати життя спочатку дратує, власні недоліки і невдачі здаються наслідком несприятливих обставин, а наближення до останньої межі життя викликає відчай.

ВЧЕННЯ АННИ ФРЕЙД У МЕЖАХ ПСИХОАНАЛІЗУ (ЕГО-ПСИХОЛОГІЯ).

Нагайло Ірина, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Анна Фрейд народилася 3 грудня 1895 року, з шести дітей З. Фрейда була наймолодшою. "Я з'явилася на світ лише завдяки нелюбові мого батька до контрацепції", – зізнавалася Анна. З.Фрейд вважав, що всі існуючі на той момент методи запобігання викликають неврози.

У 1901 р. Анна вступила в приватну школу, де провчилася два роки, і перейшла в звичайну народну школу. Перша розмова з батьком про психоаналізі відбувся під час однієї з прогулянок в 1909 р., коли Анні було 13 років. Пізніше батько дозволяв їй бути присутньою на своїх лекціях, на засіданнях Психоаналітичного суспільства, під час прийому пацієнтів. З успіхом закінчила приватний ліцей "Cottage Lyzeum". Починає свою педагогічну освіту і в 1914 р. П'ять років А. Фрейд

пропрацювала вчителькою. Здавши в 1917 р. ще один іспит, вона надходить на роботу в той же ліцей, в якому вчилася сама. З 1918 р. по 1921 р. Анна проходила аналіз у З. Фрейда. З 1918р. А.Фрейд бере участь у всіх Міжнародний психоаналітичних конгресах і засіданнях Віденського психоаналітичного суспільства. У 1920р. вона вступає в англійське відділення "Психоаналітичного видавництва".

Вона так і не отримала вищої освіти і при цьому вважалася одним з найбільших теоретиків психоаналізу. Університети Старого і Нового Світу навперерей привласнювали їй звання почесного професора. Ніколи не була заміжня і не мала дітей, вона служила живою ілюстрацією самим екстравагантним психоаналітичним теоріям .

А.Фрейд померла 8 жовтня 1982 р. За 60 років психоаналітичної роботи та навчальної діяльності вона написала 88 доповідей і лекцій, які увійшли у 10 - томне зібрання її творів, 91 інших статей.

Анна стала найбільш вірним помічником Фрейда, яка не тільки внесла великий теоретичний вклад в психоаналіз, але також розробила методику його застосування при лікуванні тривожних маленьких дітей, навчала цій методиці і пропагувала її. Вона стала першою використовувати психоаналітичні ідеї при навчанні та наданні допомоги нормальним дітям, що потрапили у важкі ситуації.

1923 р. був переломним у долі А. Фрейд. Цього року вона відкрила власну психоаналітичну практику. До 1926 року вона стає практикуючим психоаналітиком, що працює з дітьми і читає вчителям і батькам лекції про те, як психоаналітична теорія може допомогти у їхніх відносинах з дітьми.

На Десятому міжнародному конгресі психоаналітиків вона читає лекції про різні методи роботи з дорослими та дітьми. Пізніше вона розвинула ці ідеї в книзі "Психоаналіз для вчителів та батьків"(1964).

Психоаналіз дитячий сильно відрізняється від "дорослого" аналога. Доросла людина сама приходиться до аналітика, бажаючи позбутися від своїх недуг. Вона охоче йде на співпрацю з психотерапевтом. Для дитини ж це неприємна процедура, що стоїть в одному ряду з відвідуванням стоматолога. Але Анні вдавалося домогтися від дітей іноді навіть більшого розуміння, ніж від дорослих.

Хоча робота Анни з маленькими дітьми вже самі по собі була радикальним розвитком початкових досліджень її батька, цю її діяльність затьмарила публікація в 1936 році її найзначнішої книги "Его і захисні механізми". До виходу у світ цієї книги психоаналітичне мислення зосереджувалося головним чином на "воно" ("ід") і інстинктивних потягах. Після її появи і в теорії, і в практиці стали надавати більшого значення повсякденній діяльності, що спрямовується "его" або яка відбувається в його області. Згідно Фрейд, кожен з нас оберігає себе від тривог за допомогою набору прийомів, обумовлених нашою генетичною схильністю, зовнішніми труднощами і мікрокліматом у нашій сім'ї та соціумі. Коли підсвідомі потяги вступають в конфлікт з нормами і заборонами людське "Я" намагається знайти різні компроміси.

Найбільш важливе і значуще " НАД-Я " міжнародного психоаналізу – так називали Анну Фрейд, основоположницю дитячого психоаналізу, почесного доктора багатьох університетів Європи та Америки, дочку і вірну послідовницю З.Фрейда. Робота її завжди була пов'язана з дітьми, до яких вона відносилась надзвичайно турботливо і до кожного підходила з розумінням.

Основні праці: "Введення в техніку дитячого психоаналізу"; "Дитяча сексуальність і психоаналіз дитячих неврозів"; "Дитячий психоаналіз"; "Психологія Я та захисні механізми"; "Психопатології дитинства"; "Теорія і практика дитячого психоаналізу"; "По ту сторону головних інтересів дитини" (1973) у співавторстві з Дж. Гольштейном і А. Солнітом; "Перед головними інтересами дитини" (1979), у співавторстві з Дж. Гольштейном і А. Солнітом; "Нормальне і патологічне у дитинстві: оцінка розвитку"; "Психоаналітичне лікування дітей".

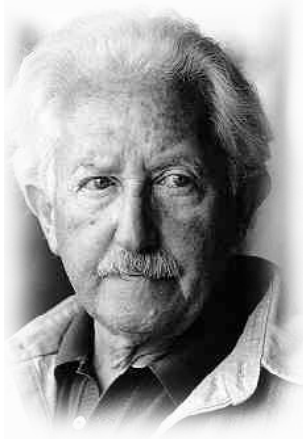
ЛІТЕРАТУРА:

1. Тайсон Ф., Тайсон Р. Психоаналитические теории развития. Екатеринбург, 1998,. 106 с.
2. Фрейд, А.: Введение в технику детского психоанализа. М., 1991
3. Фрейд, А.: Психология "Я" и защитные механизмы. М., "Педагогика-Пресс" 1993
4. Фрейд А.: Норма и патология детства / Пер. с нем. Я.Л. Обухова. В: Фрейд А.; Фрейд З.: Детская сексуальность и психоанализ детских неврозоз. СПб., В.-Е. Институт Психоанализа, 1995
5. Фрейд А. Теория и практика детского психоанализа, тт. 1–2. М., 1999

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕРІХА ЕРІКСОНА.

Пітик Христина, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Ерік Хомбургер Еріксон (15 червня 1902 – 12 травня 1994), народився у Франкфурт-на-Майні. Психолог у сфері психології розвитку та психоаналітик. Відомий, перш за все, своєю теорією стадій психосоціального розвитку, а також як автор терміну криза ідентичності.

Ерік Еріксон є одним із найбільш авторитетних теоретиків постфрейдизму. Його книжки розходилися тиражами в сотні тисяч примірників, а за книжку про Махатму Ганді (1969) психолог отримав Пулітцерівську премію, а також був удостоєний Національної книжкової премії США.

Е.Еріксон виділив вісім стадій психосоціального розвитку особистості.

1 стадія – оральна-сенсорна. Перша психосоціальна стадія охоплює перший рік життя. За Еріксоном, у цей період наріжним каменем формування здорової особистості є загальне почуття довіри; інші вчені називають ту ж саму характеристику "упевненістю".

2 стадія – раннє дитинство. Придбання почуття базальної довіри підготовляє ґрунт для досягнення певної автономії і самоконтролю, уникання почуттів сорому, сумніву і приниження. Цей період продовжується протягом другого і третього років життя. До настання цієї стадії діти майже цілком залежать від людей, що піклуються про них. Однак, оскільки в них швидко розвивається нервово-м'язова система, мова і соціальна вибірковість, вони починають досліджувати своє оточення і взаємодіяти з ним більш незалежно.

3 стадія – вік гри. Конфлікт між ініціативою і провинною - останній психосоціальний конфлікт у дошкільному періоді, що Еріксон називав "віком гри". Він триває від чотирьох років до того моменту, коли дитина йде до школи. У цей час соціальний світ дитини потребує від неї активності, рішення нових задач і придбання нових навичок; похвала є нагородою за успіхи. Крім того, у дітей з'являється додаткова відповідальність за себе і за те, що складає їхній світ (іграшки, домашні тварини і, можливо, брати і сестри).

4 стадія – шкільний вік. Четвертий психосоціальний період продовжується від шести до 12 років. Передбачається, що на початку цього періоду дитина освоює культурні елементарні навички, навчаючись в школі. Цей період життя характеризується зростаючими здібностями дитини до логічного мислення і самодисципліни, а також здатністю взаємодіяти з однолітками відповідно до запропонованих правил.

5 стадія - юність. Юність, на яку приходиться п'ята стадія в схемі життєвого циклу Еріксона, вважається дуже важливим періодом у психосоціальному розвитку людини. Уже не дитина, але ще і не дорослий (від 12-13 до приблизно 19-20 років), підліток зіштовхується з різними соціальними вимогами і новими ролями, що і складає суть задачі, яка пред'являється людині в цьому віковому періоді.

Новий психосоціальний параметр на позитивному полюсі з'являється у виді еґо-ідентичності, на негативному полюсі - у виді рольового змішання. Задача, з якою зустрічаються підлітки, полягає в тому, щоб зібрати воедино всі наявні до цього часу знання про самих себе (які вони сини чи дочки, студенти, спортсмени, музиканти і т.ін.) і інтегрувати ці численні образи себе в особисту ідентичність, яка представляє усвідомлення як минулого, так і майбутнього, що логічно впливає з нього.

6 стадія – рання зрілість. Шоста психосоціальна стадія позначає формальний початок дорослого життя. У цілому, це період залицяння, раннього шлюбу і початку сімейного життя. Він продовжується від пізньої юності до ранньої зрілості (від 20 до 25 років). Протягом цього часу молоді люди зазвичай орієнтуються на одержання професії і "улаштування".

7 стадія - середня зрілість. Сьома стадія приходиться на середні роки життя (від 26 до 60 років); її основна проблема - вибір між продуктивністю й інертністю. Продуктивність з'являється разом із занепокоєністю людини не

тільки благополуччям наступного покоління, але також і станом суспільства, у якому буде жити, працювати це майбутнє покоління.

8 стадія - пізня зрілість. Остання психосоціальна стадія (від 60 років до смерті) завершує життя людини. Практично у всіх культурах цей період знаменує початок старості, коли приходиться пристосовуватися до того, що убуває фізична сила і погіршується здоров'я, до відокремленого способу життя і більш скромного матеріального становища, до смерті дружини чи чоловіка і близьких друзів, а також до установа відносин з людьми своєї вікової групи. У цей час фокус уваги людини зрушується від турбот про майбутнє до минулого досвіду.

Отже, психологу вдалося розширити розуміння психоаналізу, вивчивши методи виховання дітей в різних культурах, створюючи психологічні біографії видатних персоналій, аналізуючи взаємодію психологічного та соціального розвитку людини. Еріка Еріксона вважають засновником сучасної психоісторії.

АЛЬФРЕД АДЛЕР – ЗАСНОВНИК ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Примак Юрій, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Альфред Адлер (7 лютого 1870 — 28 травня 1937) – австрійський психіатр і психолог, послідовник Зигмунда Фрейда, засновник індивідуальної психології. На відміну від глибинної психології З. Фрейда, в теорії А. Адлера немає жодних постулатів про приховані неосяжні сили і структури психічного життя.

Альфред був третім з шести дітей в небагатій єврейській родині. Він наполегливо боровся зі своєю фізичною слабкістю. Коли тільки це було можливо, юний Альфред бігав і грав з іншими дітьми, які завжди з задоволенням приймали його в свою компанію. Здавалося, він знаходив серед друзів те почуття рівності і самоповаги, якого був позбавлений будинку. Вплив цього досвіду можна бачити в подальшій роботі Адлера, коли він підкреслює важливість співпереживання і загальних цінностей, називаючи це соціальним інтересом, завдяки якому, на його думку, особистість може реалізувати свій потенціал і стати корисним членом суспільства.

У дитинстві Адлер кілька разів був близький до смерті. Коли Альфреду було 3 роки, його молодший брат помер в ліжечку, де вони спали разом. Крім того, двічі Адлер ледве не був убитий у вуличних пригодах, а в п'ять років перехворів важкою пневмонією. Сімейний лікар вважав випадок безнадійним, але іншого доктора вдалося врятувати хлопчика. Після цієї історії Адлер вирішив стати лікарем.

У юності Адлер дуже любив читати. Згодом гарне знайомство з літературою, Біблією, психологією і німецькою класичною філософією принесло йому популярність у віденському суспільстві, а пізніше і всесвітню популярність як лектора.

У 18 років Адлер вступив до Віденського університету на відділення медицини. В університеті він зацікавився ідеями соціалізму і брав участь у кількох політичних зібраннях. На одному з них він зустрів свою майбутню дружину Раїсу, російську студентку, яка вчилася в університеті. До кінця навчання Адлер став переконаним соціал-демократом. У 1895 році Адлер отримав медичний ступінь. Він почав практику спершу як офтальмолог, потім у ролі лікаря загального напрямку. Пізніше, через його зростаючу зацікавленість функціями нервової системи та адаптацією, професійні устремління Адлера перемістилися у бік неврології та психіатрії.

У 1901 році Адлер, що подає надії як молодий лікар, активно захищав у пресі нову книгу Фрейда «Тлумачення сновидінь». Хоча Фрейд раніше не був знайомий з Адлером, він був глибоко зворушений сміливим захистом Адлером його роботи і надіслав йому листа з подякою і запрошенням брати участь у щойно сформованій розмові з психоаналізу. Будучи лікарем-практиком, в 1902 році приєднався до гуртка Фрейда. Тим не менш Адлер ніколи не був прихильником фрейдистської тези про універсальну роль дитячої сексуальності у розвитку людської психіки. У 1907 році Адлер опублікував книгу «Дослідження неповноцінності органів» (Studie ber die Minderwertigkeit von Organen), в якій виклав свої погляди на формування людської психіки, що викликало негативну реакцію Фрейда. Адлер заявив про те, що «психоаналіз не повинен бути обмежений лише одним способом», у відповідь на це Фрейд різко висловився про «свавілля окремих психоаналітиків». У 1910 році Адлер був обраний президентом Віденського Психоаналітичного суспільства. Тим часом відносини між Фройдом і Адлером різко погіршилися. Фрейд, ще в листопаді 1910 року в своїх листах до Юнгом називав Адлера «цілком пристойним і дуже розумною людиною», до кінця року оголосив його «параноїком», а його теорії - «незрозумілими». «Суть справи – і це мене справді турбує – в тому, що він зводить нанівець сексуальне бажання, і наші опоненти незабаром зможуть заговорити про досвідченого психоаналітика, висновки якого радикально відрізняються від наших. Природно, у своєму ставленні до нього я розривався між переконанням, що його теорії однобокі і шкідливі, і страхом уславилися нетерпимим старим, який не дає молоді розвиватися» – писав Фрейд Юнгу.

Фрейд часто називав своїх ворогів «параноїками». Він вважав, що причиною параної є пригнічені гомосексуальні почуття. Фрейд зробив ретроспективний аналіз стосовно до свого втраченим одному, Вільгельм Фліс, і назвав Адлера «маленьким рецидивом Фліса». Він навіть зізнався Юнгу, що його так засмучує сварка з Адлером, тому що «від цього відкриваються старі рани справи з Флісом». 8 лютого 1911 на чергових зборах Віденського психоаналітичного суспільства Фрейд піддав різкій критиці погляди Адлера. У відповідь Адлер і віце-президент Штеклер, який так само був прихильником поглядів Адлера, склали з себе повноваження.

У червні Адлер залишив Віденське психоаналітичне суспільство. У жовтні того ж року залишені послідовники Адлера отримали наказ вибрати один з двох таборів. Всього, разом з Адлером пішли десять членів руху, які вирішили утворити свій власний гурток – «Суспільство вільних психоаналітичних досліджень», згодом перейменованій у «Асоціацію індивідуальної психології». Фрейд у своєму листі Юнгу писав про цю подію: «Я дуже радий що нарешті позбавився від банди Адлера». За рішенням Фрейда між членами Віденського психоаналітичного суспільства і «бандою Адлера» не допускалося контактів.

Популярна думка, згідно з якою А. Адлер був учнем З. Фрейда. Однак, згідно Г. Елленбергеру: "Всупереч поширеній думці, ні Адлер, ні Юнг не є психоаналітиками, вони відхилилися від загальноприйнятого шляху («psychoanalytic deviant»), про те їхні системи не вносять «викривлення» в психоаналіз.

АНАЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА.

Рочева Олександра, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Карл Густав Юнг (6 липня 1875 р – 6 червня 1961 р) народився у швейцарському містечку Кесвіль.

Карл Густав Юнг був одним із засновників психоаналізу, учнем і близьким другом Фрейда. Теоретичні протиріччя і обставини особистого характеру призвели до того, що Юнг створив свою власну школу, названу ним аналітичною психологією. У підході Юнга залишається визнання головної ідеї Фрейда, що сучасна людина придушує свої інстинктивні потяги, часто не усвідомлює своїх життєво важливих потреб і мотиви своїх вчинків. Якщо допомогти їй краще розібратися в ситуації, досліджуючи прояви її несвідомого життя – фантазії, сновидіння, симптоми послабшають.

Ми не можемо жити, не вигадавши собі певної версії реальності, яка надає смисл і структуру нашим переживанням. Хоча нам здається, що наша картина світу раціонально обґрунтована, в дійсності за нею стоять давні і добре знайомі з історії та міфології людські фантазії. Юнг називав цю несвідому тенденцію до упорядкування свого космосу прагненням до реалізації Самості. Слово Самість, Істинне Я, Найвище Я, потаємна суть, Бог, природа Будди і т. ін.. створюють схожі образи джерела, кінцевої мети чи полюсу, який керує всіма процесами. Це завжди дещо більше, значне, заряджене смислом. І більшість людей погодяться, що відкриття цієї нової перспективи в житті абсолютно необхідне для душевної гармонії. Знайти себе, знайти смисл життя,

досягти самореалізації – свідомо і несвідомо – така задача будь-яких людських пошуків, що б кожен під цими поняттями не мав на увазі. Людина наближається до цієї мети складним спіральним шляхом спроб і помилок. Не можна сказати, що вона обов'язково, в кінці кінців, переконається в яких-небудь певних істинах чи приймає релігійну віру, які дають їй духовну силу. Скоріше, щось кристалізується в ній самохіть по мірі накопичення життєвого досвіду, пізнання світу і самого себе. В будь-якому випадку ми говоримо про таку людину як про сильну особистість, як про таку, яка має більш широку свідомість і яка розкрила свій творчий потенціал. Юнг вірив, що для руху до цього стану абсолютно необхідний розвиток символічного відношення, і що аналіз по суті є одною з практик, що розвивають таке відношення.

Юнгіанські аналітики особливо відрізняються тим, що розглядають будь-яку людину, який би складний період вона не переживала в даний час, як потенційно здорову, талановиту і здібну до позитивних змін. Атмосфера юнгіанського аналізу вільна і аналітики виходять з того, що правильно для самого клієнту. Вони будуть старатися обговорити проблему з усіх можливих точок зору, в м'якій манері роблячи припущення, а не ствердження, надаючи клієнтові право вибирати самому те, що важливо для нього на даний момент. Десятиліття після смерті Юнга його фігура продовжує чинити вплив на розуми і серця величезної кількості людей по всьому світі, які називають себе психологами юнгіанської орієнтації. Геній Юнга унікальний для 20 століття, масштаб його особистості близький до титанів Відродження, і безперечно вплив його ідей на всі гуманітарні науки, на сам дух сучасного постмодерністського мислення. Психологія Юнга – це його особиста психологія, історія його пошуків, помилок та відкриттів. Її дух глибоко індивідуальний і чужий будь-якій спробі перетворення у фетиш чи взірець для наслідування. Його багатотомна спадщина містить дуже великий корпус ідей, непростих для розуміння і не призначених для якого-небудь утилітарного використання. Тексти Юнга запрошують дослідника зазирнути в іншу реальність, в якій такі слова, як суть, істина, смисл, вбираються у плоть переживань.

Роботи Юнга фруструють наше раціонально-логічне мислення, занурюють його у вир хаосу, плутанини нескінченно складних будівель, у всесвіт значень, що розбігаються. Вони безперервно фемінізують нашу свідомість, роблячи її більш гнучкою, повною, багатогранною, і допомагають вийти за межі самого себе. Їх сила у душі свободи, який дозволяє позбавитися від догм і буквалістського тлумачення, зберегти критичну збалансовану позицію, з якої можливо поглибити і одночасно релятивізувати все, з чим стикаєшся. Це плавання в нічній темряві психіки, в тіні Бога, без компасу і керма, покладаючись на чуття, на запах відображених зірок і відгомони генетичної пам'яті. Юнгіанська психологія – єдина психологія, яка, по суті, нічого не стверджує, а лише «питає», підтримуючи активний інтерес до життя, яка не гарантує ніяких рятівних соломинок тому, хто згоден йти по лезу без страху і надії. Сам Юнг сприймав Фрейда як трагічну фігуру і водночас як велику. Юнг причиною розриву називає свою роботу «Метаморфози і символи

лібідо». Там, де Фрейд бачив лише сексуальні мотиви і прагнення насилля, Юнг виявляв поєднання жіночого і чоловічого начал, особистих і колективних факторів з багатовіковою історією (*архетипи*).

Серед основних друкованих джерел увагу привертають вітчизняні переклади:

1. Карл Густав Юнг та аналітична психологія. / Під ред. проф. Аверченко П.І. - М.: ВЛАДОС, 2005. - 160 с.

2. Юнг К.Г. Архетип і символ. – М.: Гуманітарний Агентство «Академічний проект», 2001. – 244 с.

3. Юнг К.Г. Спогади. Сновидіння. Роздуми. – Київ, 1994

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЙ ДОНАЛЬДА ВУДСА ВІННІКОТА.

Хлопецька Катерина, Сімоніченко Марія, студенти інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Без любові дитину можна вигодувати, але виховання, позбавлене любові і людського тепла, ніколи не досягне успіху в тому, щоб зробити з нього самостійної людини.

Д.В.Віннікот.

Дональд Віннікотт народився 17 квітня 1896 року в Плімуті, графство Девон. Він був третьою дитиною в сім'ї Фридерика Віннікотта і Елізабет, в дівочтві Вудс. Його батько на протязі багатьох років був мером Плімута, а в 1924 році став пером. Д. Віннікотт був слухняною дитиною, зростав у любові і турботі з боку матері і старших сестер. Займався спортом і був кращим бігуном в школі. Захоплювався біологією і вченням Ч. Дарвіна і тоді ж вирішив стати лікарем. У 13 років починає вивчати медицину в приватній школі, а потім в езуїтському коледжі Кембриджа. Під час Першої світової війни, в 1917 році, іде добровольцем на військово - морський флот, де служив судовим лікарем. Після закінчення війни продовжив навчання в Королівському коледжі Кембриджа, який закінчив у 1920 році.

У 1923 році починає працювати педіатром в лондонській дитячій лікарні на Паддінгтон Грін, де прослужив 40 років. За свою багаторічну практику мав справу з 60 тис. дітей та їх сім'ями. На терапевтичних сеансах використовував розроблену ним техніку «гри в каракулі». Зацікавившись психоаналітичними ідеями, відвідує у англійського психоаналітика Дж. Стреча. У 1927 році стає

членом Британського психоаналітичного суспільства, в 1934 році отримує кваліфікацію психоаналітика, працюючого з дорослими, а в 1935 отримав кваліфікацію дитячого психоаналітика. Надалі навчався у Дж. Рікмана і М. Кляйн. На початку своєї психоаналітичної діяльності був близький до Мелані Кляйн, розвивав її психоаналітичний підхід, проте з часом переосмислив ряд ідей кляйнінської школи і виступив проти її радикалізму в психоаналізі. Після розколу Британського психоаналітичного суспільства на прихильників М. Кляйн і А. Фрейд, Д. Віннікотт не прийняв ні одну, ні іншу сторону, увійшовши до групи незалежних психоаналітиків.

Під час Другої світової війни Д. Віннікотт був консультантом Урядового евакуаційного проекту. У цей період він працював з дітьми, що мають серйозні порушення, зумовлені евакуацією з Лондона та інших міст і відривом від своїх сімей. Це дозволило глибше зрозуміти важливу роль матері в житті дитини.

Важливе місце в науковій спадщині Віннікотта займає концепція перехідного об'єкта і перехідного феномена. Вивчаючи ранній розвиток від стадії повної залежності до поступово зростаючої здібності дитини осягати і сприймати реальність, розвиток від суб'єктивності і омніпотентного контролю до об'єктивності і повноцінного об'єктного відношення, Віннікотт описав стан, який займає проміжне положення між цими полюсами. Віннікотт називає цей стан інтермедіарним (проміжним), а пізніше і потенційним простором, який стає для дитини нейтральним, що дозволяє йому звільнитися від постійного тиску необхідності весь час зіставляти внутрішню і зовнішню реальність. Віннікотт вважав, що ця інтермедіарна (проміжна) область пізнання утворюється з основоположного феномену ілюзорних переживань і ілюзій у дитини. У наступному розвитку інтермедіарної (проміжної) області пізнання триває у феномені гри, в креативності (творчих здібностях), у філософії і релігії. Цю область Віннікотт описує вже в самому ранньому дитинстві насамперед у формі перехідного об'єкту і перехідних феноменів. Вони допомагають наблизити об'єктивний досвід спілкування з реальністю і приступити до побудови відносин між дитиною і навколишнім світом. До перехідних феноменів Віннікотт відносить лепет немовляти, а також "наспівування собі у сні". Перехідними об'єктами можуть бути власний великий палець, краєчок ковдри, подушка і т. п. Вони являють собою перше власне володіння немовляти в зовнішньому світі, перший "об'єкт – не-я".

За Віннікоттом, перехідний об'єкт тісно пов'язаний з порушенням в самому ранньому віці ерогенної зони області рота. Часто можна спостерігати, як перехідний об'єкт поступово крок за кроком формується з аутоеротичних занять немовляти. Час першого прояву перехідних феноменів Віннікотт відносить до періоду між 4-м і 12-им місяцем життя. Звертає на себе увагу той факт, що у хлопчиків і дівчаток не виявляється відмінностей у часі появи перехідних феноменів.

Після війни Д. Віннікотт став директором педіатричної служби Лондонської психоаналітичної клініки, читав лекції, вів приватну практику.

Велике значення Віннікотт надавав дослідженню регресії. Регресивні тенденції виявляються при важких, насамперед психотичних порушеннях,

причина яких міститься в особливостях протікання самих ранніх стадій примітивного емоційного розвитку, коли немовляті особливо необхідна мати і коли для немовляти ще не встановилась єдність у часі і просторі. Регресія, за Віннікоттом є ідентична проявам інфантильної поведінки. За своєю суттю регресія протилежна прогресії, розвитку особистості. Це захисне утворення, що відрізняється від інших утворень подібного роду тим, що регресія передбачає надію на можливість вирішення проблемної ситуації, надію на подальший розвиток і на виправлення початкової відмови з боку зовнішнього світу. Віннікотт вважав, що сприйматись як невдача може і ситуація, пов'язана з травмою народження, яку необхідно пережити заново, щоб можна було почати нове існування. Цим Віннікотт пояснює той факт, що психози можуть спонтанно само зцілюватися або мати тенденції до самоцілення на відміну від неврозів, які лише зрідка можуть проходити самі без допомоги психотерапії. Віннікотт пов'язує появу регресії з формуванням неправильної (фальшивої) структури "Я – САМ", яка розглядається як високоорганізований захист Я. За допомогою заморожування правильної (справжньої) структури "Я - САМ" неправильна (фальшива) структура "Я – САМ" захищає його від несприятливої ситуації, від специфічної відмови від навколишнього світу, від почуття, що все навколо марно і недійсно. Неправильна (фальшива) структура "Я – САМ" зберігає у дитини надію, що несприятлива ситуація, що призвела до заморожування в стані регресії, знову відтане і в результаті активної материнської турботи буде знову здобути адекватне відношення до навколишнього світу.

Віннікотту були присвоєні почесні звання члена Королівського коледжу лікарів і Британського психологічного товариства. Двічі (у 1956-1959 і 1965-1968) обирався президентом Британського психоаналітичного суспільства. Ідеї Віннікотта знайшли підтвердження і подальший розвиток в роботах багатьох дослідників, і особливо Масуда Р.Хана (Масуд R.Khan) в Англії, Лори Шахт (Lore Шахт) і Іохена Шторка (Йохен Лелека) у Німеччині. На думку Масуда Р.Хана, разом з Мелані Кляйн, Хайнцем Хартманном (Хайнц Hartmann) і Еріком Еріксоном (Ерік Еріксон) Віннікотт - це один з чотирьох психоаналітиків, які зробили найбільший внесок у істотне розширення і поглиблення класичного психоаналізу. Дональд Віннікотт помер від серцевого нападу в Лондоні 28 січня 1971 року.

АНГЛІЙСЬКА ШКОЛА ОБ'ЄКТНИХ ВІДНОСИН МЕЛАНІ КЛЯЙН

Чаричанська Катерина, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Мелані Кляйн (30 березня 1882 – 22 вересня 1960) народилась у Відні. Її батько, доктор Моріц Райцес єврейського походження, був рабином (іудейським священником).

Мелані, слідуючи батькові, вибрала медичну спеціальність та розпочала навчання в університеті. Проте, так і не отримала диплом лікаря, бо у 1903 р. вийшла заміж за інженера А. Кляйна й змушена була часто переїжджати, проживала з ним у Словаччині та Сілезії. У 1914 р., перебуваючи в депресивному стані, пов'язаному зі смертю матері і народженням третьої дитини, звернулася за консультацією до угорського психоаналітика Шандора Ференці, брат якого був знайомий з її чоловіком. Пройшла у нього курс терапії та проявила інтерес до психоаналізу. Ференці бачив у Мелані особистість з унікальними психоаналітичними нахилами, тому він підтримував і заохочував її спроби зануритись в емоційний світ пацієнтів. Психоаналітичну діяльність розпочала в 1917 р. з обстеження власної дитини, свого молодшого сина, а потім – п'ятирічного хлопчика, сина її знайомих.

Брала участь у роботі 5-го Міжнародного психоаналітичного конгресу, що проходив у Будапешті в 1918 р., де вперше побачила З. Фрейда. У 1919 р. після виступу з доповіддю «Вплив сексуальної освіти і відмови від авторитету на інтелектуальний розвиток дитини» була прийнята в Угорське психоаналітичне товариство.

Познайомившись з німецьким психоаналітиком Карлом Абрахамом на міжнародній зустрічі, в 1921 р. М. Кляйн переїхала на його запрошення до Берліна, де розпочала роботу у Берлінському інституті психоаналізу, члени якого, однак, не підтримували неортодоксальних ідей дослідниці.

У 1922 р. розійшлася з чоловіком, залишившись з двома дітьми. Починаючи з 1924 р., протягом чотирнадцяти місяців проходила особисте обстеження у К. Абрахама, який було перервано у зв'язку з його смертю.

Знайомство з провідними англійськими психоаналітиками (Е. Гловер, А. Стрейчі), які запропонували їй прочитати курс лекцій в Лондоні, де вона прочитала шість лекцій про дитячий психоаналіз. Президент Британського психоаналітичного товариства Ернст Джонс запросив М. Кляйн здійснювати свою подальшу дослідницьку та терапевтичну діяльність в Англії.

У 1926 р. М. Кляйн переїхала до Лондона, де почала активно розвивати свої ідеї, пов'язані з дитячим психоаналізом і використанням техніки гри з маленькими пацієнтами. Її іновачії у цій сфері психоаналітичної діяльності були критично сприйняті Анною Фрейд, яка, так само як і М. Кляйн, шукала шляхи і можливості використання психоаналітичних ідей і методів лікування при роботі з дітьми. Означені між ними розбіжності, пов'язані з розуміння специфіки дитячого психоаналізу, загострилися після того, як, рятуючись від нацизму, А. Фрейд зі своїм батьком переїхала до Лондона в 1938 р.

Разом з тим у 30-і рр.. ХХ століття ідеї М. Кляйн знайшли підтримку серед частини британських аналітиків. Багато хто з них, включаючи Д. Віннікотта і Дж. Болбі, пройшли у неї особисте обстеження та супервізувались.

У 40-х рр. у Британському психоаналітичному товаристві вона виступила з доповіддю «Про емоційне життя дитини в світлі концепції депресивної позиції», в якій розвинула свої теоретичні положення про «депресивну позицію», вперше сформульовані нею в середині 30-х рр. В результаті бурхливих дискусій було укладено «джентльменську угоду», відповідно до якої в Британському психоаналітичному товаристві утворилися три групи психоаналітиків (кляйніанська, фрейдистська та незалежна).

Отже, ознайомивши з творчою діяльністю М.Кляйн, можна припустити, що відмінністю теорії Кляйн було те, що всі види тривоги зводилися в ній до вродженому інстинкту смерті або агресії, саме ця небезпека і запускає в дію потужні захисні механізми параноїдно-шизоїдної позиції, відхиляючи, що проєктують і видозмінюють первинний потяг. Серед основних праці слід відзначити: «Розвиток в психоаналізі», «Едипів комплекс і еротичні сні», «Психоаналітичні концепції агресивності» У 2 книгах, «Заздрість та подяка».

ВОЛЬОВА ТЕРАПІЯ ОТТО РАНКА.

Паньків Ірина студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Макаренко С.С., доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Отто Ранк народився 22 квітня 1884 у Відні в бідній єврейській родині молодшим з двох синів. Його сім'я і не було особливих духовних домагань. Батько авторитарно направляв його освіту, вважаючи що юний Отто повинен був стати інженером – машинобудівником. Закінчивши ремісниче училище з атестатом зрілості, Ранк працював у майстерні. У цей час він самостійно вивчав психологію закінчив Віденську школу мистецтв, проявляючи особливий інтерес до міфології літературе. Взяв собі прізвище доктора Ранка з п'єси Г. Ібсена

«Ляльковий дім».

У 1906 році познайомився з Зигмундом Фрейдом, представивши йому рекомендаційний лист Альфреда Адлера, який був сімейним лікарем Розенфельд, і рукописи трьох робіт, одна з яких лягла в основу опублікованої в 1907году книги «Художник». Фрейд високо оцінив рукописи, побачивши в молодій людині здатності до заняття психоаналізом. «...Випускник ремісничого училища представив нам рукопис, яка видавала виключне розуміння предмета. Ми вмовили його продовжити гімназійну освіту, відвідувати університет і присвятити себе неврачебному додатком психоаналізу ...» - згадував згодом

Фрейд . В результаті Отто Ранк закінчив Віденський університет і в 1912 році отримав ступінь доктора філософії.

О. Ранк був одним з перших психоаналітиків , який приділив особливу увагу використанню психоаналітичного методу дослідження при вивченні мистецтва, релігії, поезії, літератури. У роботі «Міф про народження героя» О. Ранк висунув положення, відповідно до якого відкриття джерела змістовної ідентичності міфів усіх часів і народів можливо лише на основі їх психологічного аналізу.

О. Ранк розглядав здатність до уяви як універсального явища , характерного не тільки для людини, але й для людства в цілому. Звернувшись до міфологічного матеріалу різних легенд, включаючи міфи про народження Саргона, Мойсея, Едіпа, Паріса, Телефа, Персея, Гільгамеша, Кіра, Трістана, Ромула, Геркулеса, Ісуса, Зігфріда і Лоенгріна О. Ранк виявив ряд однакових рис, які можуть служити основою для побудови стандартної оповіді. У всіх міфах присутнє таке ставлення героя до своїх батьків яке має нездоровий характер. О. Ранк вважав, що подібне відхилення обумовлено чимось таким, що знаходить відображення в характері самого героя.

Ідеї З. Фрейда, висловлені ним у «Сімейному романі невротиків» отримали у Ранка подальший розвиток. О. Ранк зазначив, що мотиви кинутих і вихованих іншими батьками дітей містяться в багатьох міфах і переказах. На думку Ранка, міфи про героїв і сімейні романи включають в себе одну і ту ж тенденцію, пов'язану з прагненням героя позбутися від батьків і аналогічним бажанням, присутнім у фантазії дитини.

О. Ранк вважав, що невроз виникає на ґрунті внутрішньопсихічного конфлікту між прагненням людини повернутися в первісний стан допологової гармонії і спогадом про жах народження. Займався теорією сновидінь, співвідносячи матеріал сновидінь з міфологією і художньою творчістю. Найбільш відома його монографія «Травма народження та її значення для психоаналізу», в якій він вказує, що вигнання плоду з материнського лона є «основною травмою», що визначає розвиток неврозів, і що кожній людині властиво підсвідоме прагнення повернутися в материнське лоно. Фрейд не поділяв цієї концепції.

Таким чином, Ранк переосмислив засадничі положення класичного психоаналізу:

- Страх кастрації став розглядатися в плані символічного вираження первинної травми (народження дитини) і вторинної травми (відлучення дитини від материнських грудей);

- Комплекс Едіпа – з точки зору здійснюваних людиною спроб повернення в утробу матері (перенесення внутрішньоутробного задоволення на заряджені тривожністю геніталії);

- Страх інцесту і відповідні заборони – як те, що протистоїть фантазіям про повернення в матку.

О. Ранк виходив з того, що момент появи на світ дитини і відділення його від матері є травмуючим подією в житті людини. Травма народження стає першим джерелом виникнення страху і тривоги. Вона служить живильним

грунтом для утворення невротичних симптомів. На основі цієї травми у людини виникають різного роду фантазії, важливе місце серед яких займає фантазія про повернення в материнське лоно. З такого розуміння адаптивного, невротичного і творчого в людини витікали основні завдання і цілі «вольовий терапії», яка зорієнтована головним чином на відновлення вільної волі пацієнта, надання їй не негативного, а позитивного характеру. Що стосується невротичного типу людини, то, згідно О. Ранку, основною терапевтичною завданням є не пристосування невротика до реальності, що складається в навченні його виносити зовнішній примус, але пристосування його до самого себе, тобто надання йому можливості приймати себе, а не постійно від себе захищатися. По суті справи, мова повинна йти не про коректує, а про що стверджує терапії, орієнтованої на трансформацію негативного індивіда страждання і провини в «позитивної людини волі і дії», яким він був спочатку, навіть якщо його душевна життя стала більш складною і болючою із зростанням свідомості». У всякому разі для невротика терапевтичний досвід є останньою можливістю позбутися конфлікту між негативним запереченням волі і деструктивним самосвідомістю.

Наукові дослідження лягли в основу змісту написання наукових праць:

1. Ранк О. Міф про народження героя. - М.: "Рефл - бук", "Ваклер", 1997.
2. Ранк О. Травма народження та її значення для психоаналізу. - М.: "Когито -Центр", 2009 .

ТЕОРІЯ ГЕНЕТИЧНОГО ПОЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕГО ШПІЦА РЕНЕ АРПАДА.

Шумило Андрій, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Шпіц Рене Арпад (29 січня 1887 – 14 вересень 1974) народився у Відні – психоаналітик і психіатр. Р. Шпіц був піонером дослідного спостереження за немовлятами, спрямованого на покращення розуміння ранніх об'єктних відносин і того, як взаємодія з іншими впливає на походження і функціонування психічних структур.

З 1910 р. пройшов навчальний психоаналіз у З. Фрейда. З 1926 р. працював у Відні, з 1930 р. по 1932 р. – у Берлінському психоаналітичному інституті. У 1933 р. емігрував спочатку до Парижа (1933 – 1938), потім у США, де працював у Нью-Йорку (1940 - 1956) і в Денвері (з 1957). Відомий своїми дослідженнями дітей, в яких широко використовував метод прямого спостереження і кінозйомок. Зйомки Спіца

(1947) емоційно не харчуються, які відстають у розвитку малюків, порожнім поглядом дивляться в камеру, драматично ілюструють руйнівні наслідки позбавлення немовлят матері. Крім порушення об'єктних відносин, Спіц документально продемонстрував у цих немовлят порушення інстинктивної життя, Его, когнітивного і моторного розвитку і показав, що в екстремальних випадках позбавлення матері призводить до смерті дитини.

Виявив наслідки для психологічного дозрівання і розвитку маленьких дітей, які виникають при ранньому розлученні з матір'ю і за відсутності або обмеження взаємин з іншими людьми (ефект "госпіталізму"). Шпіц констатував, що нормальна потреба в контакті з'являється у дитини в 6 місяців. Якщо в цей час відбувається відділення дитини від близького дорослого, то він спочатку плаче, вимагаючи мати або того, хто може її замінити, а через місяць у нього з'являється реакція втечі по відношенню до того, хто до нього підходить. Ще через місяць він починає уникає всіх контактів з навколишнім світом, а потім його реакції у відповідь на зовнішні впливи зводяться до мінімуму: він вже не кричить, зникають всі мимічні вирази. При цьому в психіці відбуваються такі зміни, які мають незворотній характер, обумовлюючи виникнення "депресії залежності".

У 1936 р. Шпіц представив Віденським психоаналітичному суспільству доповідь, в якому виклав свої спостереження та ідеї теорії генетичного поля формування Его. Далі вивчав сприйняття немовлятами людського обличчя, визначаючи ті його частини, які є найбільш важливими стимулами для дитини. Намагався трактувати виникнення посмішки у тримісячних дітей як символ переходу від принципу задоволення до принципу реальності, коли підсвідомість і предсознание починають відділятися один від одного і виникають перші елементи "Я". Досліджував "тримісячний сміх" і "восьмимісячний страх" дитини. Розробив ідею "плутаного діалогу". Прийшов до висновку, що афективний розвиток передує перцептивному і когнітивному. Згодом оформив ці ідеї у вигляді теорії, яка стала однією з нових основ психоаналітичного розуміння процесу розвитку.

Шпіц розвинув свої ідеї за допомогою лабораторних експериментів, присвячених насамперед ролі афекту і діалогу. У контексті широко відомої роботи Харлоу з дитинчатами мавп він ввів концепцію взаємності матері і немовляти (1962). У згаданому експерименті мавпячих дитинчат вигодовували за допомогою сурогатних матерів – дротяних каркасів з пляшечками всередині, деякі з яких були покриті махровою тканиною. Шпіц дійшов висновку, що афективна взаємність між матір'ю і немовлям стимулює немовляти і дозволяє йому досліджувати навколишній світ, сприяючи розвитку моторної активності, когнітивних процесів і мислення, інтеграції і формуванню навичок. Він розумів взаємність матері і немовляти як складний багатозначний невербальний процес, який впливає як на немовля, так і на матір, і включає афективний діалог, який є чимось більшим, ніж прихильність немовляти до матері і зв'язок матері з немовлям.

Спостереження Рене Шпіца ясно показують, що обмін речовин у дитини не можна розглядати як систему з замкнутої зворотним зв'язком (closed loop). Дитячий організм не є саморегулюючою системою. На підставі цього вчений

зробив висновок: недостатньо лише частково відтворювати те, що щур робила зі своїми щурятами. Дитинчатам потрібен весь спектр материнських дій – тепло її тіла, запах, рух язика при вилизуванні молока. Істотні також частота і ритм годувань. Щоб малюки розвивалися нормально, все це повинно бути взаємопов'язане, походячи в один і той же час.

Шпіц також приділив особливу увагу ранніх стадій розгортання об'єктних відносин і компонентам, необхідним для встановлення лібідного об'єкта (немовля явно віддає перевагу мати всім іншим об'єктам) . Він сформулював три стадії формування лібідного об'єкта:

- 1) предоб'єктная або безоб'єктно стадія, що передує психологічним відносинам;
- 2) стадія попередників об'єкта , що починається з соціальної посмішки в два чи три місяці і пов'язана з початком психологічних відносин;
- 3) стадія власне лібідного об'єкта.

Його особливо цікавили чинники здорового розвитку Его, укладені в цих послідовних досягнення. Відомий своїми роботами, що представляють собою докладний і ретельний опис емоційних взаємодій матері та новонародженого.

Науковий доробок:

1. Шпіц, Р. А. (1945) Госпіталізм. FSOC.
2. Шпіц, Р. А. (1946) Аналітична депресія. PSOC,
3. Шпіц Р.А. (1946) Госпіталізм: Звіт спостереження. PSOC,
4. Шпіц, Р. А. (1955) Первинна порожнина. PSOC,
5. Шпіц Р.А. (1959) Теорія Генетична Поле Его Формування. Нью-Йорк: Int. Університет Пресс.
6. Шпіц, Р. А. (1965) першого року життя. Нью-Йорк: LNT. Університет Пресс.

КАРЛ РОДЖЕРС – ЗАСНОВНИК ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ.

Курило Андріан, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Балебрux Юлія Богданівна, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Карл Ренсом Роджерс (англ. Carl Ransom Rogers ; 8 січня 1902 - 4 лютого 1987) - американський психолог, один з творців і лідерів гуманістичної психології (поряд з Абрахамом Маслоу). Роджерс зробив великий внесок у створення недирективної психотерапії, яку він називав «особистісно - орієнтованою психотерапією» (англ. person - centered psychotherapy). Фундаментальним компонентом структури особистості К.Роджерс вважав «Я - концепцію», яка формується в процесі взаємодії суб'єкта з навколишнім соціальним середовищем, і яка є інтегральним механізмом саморегуляції його (суб'єкта) поведінки.

Батьки К.Роджерса, Уолтер Роджерс і Джулія Кашинг, що знали один одного з дитинства, одружилися в 1891 р. У сім'ї народилися шестеро дітей. Четвертим був Карл Ренсом Роджерс. [1]

Ім'я К. Роджерса часто згадується в ряду інших відомих імен - Ф.Перлза, Ш. Бюлер, К. Хорні, Е. Фромма. На відміну від названих колег, яких привели до Америки з Європи трагічні потрясіння ХХ в., Роджерс був стовідсотковим американцем.

Ледь досягнувши семирічного віку, Карл вступив до школи. Цікавим є факт, що в ту ж школу ходив його сусід Ернест Хемінгуей, а доктор Хемінгуей, батько Ернеста, викладав там природознавство. Здібності К. Роджерса до читання виявилися настільки вражаючими, що з першого ж уроку він був відправлений у другий клас продемонструвати навички побіжного і правильного читання. Того ж дня йому довелося проробити це і в третьому, і навіть у четвертому класах. Природно, в перший клас він більше не повернувся, а почав своє навчання з другого. Тут він познайомився зі своєю одноліткою Хелен Елліот, яка через п'ятнадцять років стала його дружиною.

Біографічні джерела згадують, що дитинство К. Роджерса пройшло на фермі. Однак, фермерство для Уолтера Роджерса, процвітаючого промисловця, було свого роду хобі. Та й сама ферма швидше нагадувала фешенебельний особняк (тільки ванних кімнат там налічувалося п'ять). Проте, сільськогосподарські роботи були поставлені дуже серйозно. В автобіографічних нотатках Роджерс згадує, що першими книгами, які вплинули на становлення його наукового світогляду, були, як це не здасться дивним, праці по сільському господарству. «Я дізнався, як важко перевірити гіпотезу. Я отримав знання про наукові методи в практичній діяльності і став їх поважати»- згадував К. Роджерс[1].

Ці заняття визначили вибір професії. У коледж Роджерс пішов з наміром вивчати сільськогосподарські науки. По закінченні двох років він досить несподівано змінив свій вибір. Цей крок був продиктований тим, що в студентському містечку він оселився в гуртожитку Молодіжної християнської асоціації (його старший брат Росс був одним з її активістів). Насичене емоційне спілкування з товаришами спонукало його обрати духовну стежу. У 1922 р. у складі нечисленної делегації американських студентів він відправився в Китай на Міжнародну християнську конференцію. Хоча сама конференція тривала лише тиждень, подорож і супутні заходи зайняли цілих півроку і з'явилися важливою віхою у становленні його особистості.

Свою освіту Роджерс продовжив у теологічній семінарії. Однак, його погляди в результаті поїздки на Схід зазнали серйозних змін. «З часу цієї поїздки мої цілі, цінності, моя філософія стали моїми власними, вельми відмінними від тих поглядів, яких дотримувалися мої батьки і яких я сам дотримувався до цього часу». Все більше його увагу привертала психологія. Він почав розуміти, що його головна життєва мета - допомагати людям, які потребують духовної підтримки, - може бути досягнута і поза церквою. Він також переконався, що робота психолога - цілком гідне заняття, здатне до того ж забезпечити достатні кошти для існування.

К.Роджерс побажав заочно пройти курс психології в університеті Вісконсін . Цей курс ґрунтувався головним чином на роботах Вільяма Джемса, які Роджерс, за власним зізнанням, сприйняв нецікавими. Це, однак, не послабило його інтересу до психології, і він закінчив свою освіту в Педагогічному коледжі Колумбійського університету. Курс філософії він прослухав у Килпатрика , якого знайшов блискучим педагогом.

По закінченні університету Роджерс поступив на роботу в якості клінічного психолога в Центр допомоги дітям у м. Рочестері (штат Нью-Йорк). Тут він пропрацював 12 років. Його практична діяльність у відомому сенсі носила імпровізаційний характер. К.Роджерс не примикав до якої-небудь психологічної школи. Так, відвідавши дводенний семінар Отто Ранка, він знайшов багато привабливого в його терапевтичних прийомах, але не в теорії.

До К. Роджерса психотерапевти працювали з пацієнтами, з хворими. Роджерс навмисно ввів у науковий обіг поняття « клієнт». І це була не просто гра слів. За термінологічним зміною лежав корінний перегляд всієї стратегії психотерапії. Бо пацієнт - це той, хто хворий і потребує допомоги, тому звертається за нею до професіонала - психотерапевта. Останній керує ним, направляє його, вказує шлях виходу з хворобливого стану. А клієнт - це той, хто потребує в послугі і вважає, що міг би зробити це сам, але воліє спертися на підтримку психотерапевта. Клієнт, незважаючи на турбують його проблеми, все ж розглядається як людина, здатна їх зрозуміти. У поданні про клієнта містилася ідея рівноправності, відсутня у відносинах лікаря і пацієнта. Завдання терапії - допомогти людині вирішити свою проблему з мінімумом інструкцій з боку терапевта.

К.Роджерс визначав терапію як «вивільнення здібності в потенційно компетентному індивідуумі, а не кваліфіковану маніпуляцію більш-менш пасивною особистістю». Згідно з К.Роджерсом, «індивідуум має в собі здатність, принаймні латентну, зрозуміти фактори свого життя, які приносять йому нещастя і біль, і реорганізувати себе таким чином, щоб подолати ці чинники»[1].

Працюючи в Рочестері, К.Роджерс написав книгу «Клінічна робота з важкою дитиною» (1939). Книгу зустріли схвально, і автор отримав запрошення зайняти посаду професора в Університеті штату Огайо. Досвід викладацької роботи, а головне, живий відгук студентів на його ідеї надихнули його на більш повний і детальний розгляд проблем психотерапії в книзі «Консультування і психотерапія» (1942).

У 1945 р. Чиказький університет надав К. Роджерсу можливість створити власний консультативний центр. Новаторською тенденцією центру було надання пацієнтам (точніше, клієнтам) можливості вільного вибору напрямку терапії. На посту директора центру К.Роджерс працював до 1957 р.

У 1951 р. він опублікував книгу «Терапія, сфокусована на клієнті», в якій його принципи знайшли найбільш повне відображення. Книга була зустрінута масовою критикою з боку терапевтів різних напрямків , які побачили в позиції Роджерса загрозу традиційним директивним методам. Основні висновки з цієї позиції, що далеко виходять за рамки терапевтичної тематики, Роджерс виклав у

своїй найбільш відомій книзі «Становлення особистості» (1961), що витримала кілька видань (російський переклад вийшов у 1994 р.). Незважаючи на насторожене ставлення колег, книга Роджерса привернула широкий громадський інтерес і, ставши бестселером (що не так часто відбувається з психологічними працями), забезпечила автору непогані гонорари.

Всього Карл Роджерс написав 16 книг і понад 200 статей, його роботи переведені на 60 іноземних мов.

Справжній гуманіст і демократ, К.Роджерс виявляв великий інтерес до подій, що відбувалися в Росії. Восени 1986 р. він приїхав до Москви, виступив перед численною аудиторією психологів, провів терапевтичні заняття. Ця вже дуже літня людина була напрочуд бадьорою і оптимістичною, сповненою життєвої енергії.

Карл Роджерс змінив підхід до стосунків клієнта і психолога, психотерапевта, утвердивши гуманне, безоцінне та емпатійне ставлення як основний інструмент для змін особистості клієнта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Степнов С. Карл Роджерс: біографія. // <http://rogers.hpsy.ru/biography/>
2. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

ІНДИВІДУАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ АЛЬФРЕДА АДЛЕРА.

Яртим Марія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Альфред Адлер (7 лютого 1870 – 28 травня 1937) – австрійський психіатр і психолог, послідовник Зигмунда Фрейда, засновник індивідуальної психології. Відомим учнем З. Фрейда, який виступив проти біологізаторських тенденцій свого вчителя, А. Адлер заснував так звану індивідуальну психологію. На відміну від глибинної психології З. Фрейда, в теорії А. Адлера немає жодних постулатів про приховані неосяжні сили і структури психічного життя. Не природжені

потяги, неприроджені архетипи, а відчуття спільності з іншими людьми, що стимулює соціальні контакти і орієнтацію на інших людей, – ось та головна сила, яка визначає поведінку і життя людини, стверджував А. Адлер

Альфред був третім з шести дітей в небагатій єврейській родині. Він наполегливо боровся зі своєю фізичною слабкістю. Коли тільки це було можливо, юний Альфред бігав і грав з іншими дітьми, які завжди з задоволенням приймали його в свою компанію. Здавалося, він знаходив серед

друзів те почуття рівності і самоповаги, якого був позбавлений будинку. Вплив цього досвіду можна бачити в подальшій роботі Адлера, коли він підкреслює важливість співпереживання і загальних цінностей, називаючи це соціальним інтересом, завдяки якому, на його думку, особистість може реалізувати свій потенціал і стати корисним членом суспільства.

У юності Адлер дуже любив читати. Згодом гарне знайомство з літературою, Біблією, психологією і німецької класичної філософії принесло йому популярність у віденському суспільстві, а пізніше і всесвітню популярність як лектора.

У 18 років Адлер вступив до Віденського університету на відділення медицини. В університеті він зацікавився ідеями соціалізму і брав участь у кількох політичних зібраннях. На одному з них він зустрів свою майбутню дружину Раїсу, російську студентку, яка вчилася в університеті. До кінця навчання Адлер став переконаним соціал-демократом. У 1895 році Адлер отримав медичний ступінь. Він почав практику спершу як офтальмолог, потім у ролі лікаря загального напрямку. Пізніше, через його зростаючої зацікавленості функціями нервової системи та адаптацією, професійні устремління Адлера перемістилися у бік неврології та психіатрії.

У 1901 році Адлер, що подає надії молодий лікар, активно захищав у пресі нову книгу Фрейда «Тлумачення сновидінь». Хоча Фрейд раніше не був знайомий з Адлером, він був глибоко зворушений сміливою захистом Адлером його роботи і надіслав йому листа з подякою і запрошенням брати участь у щойно сформованій розмовній з психоаналізу. Будучи лікарем-практиком, в 1902 році приєднався до гуртка Фрейда. Тим не менш Адлер ніколи не був прихильником фрейдистського тези про універсальну ролі дитячої сексуальності у розвитку людської психіки. У 1907 році Адлер опублікував книгу «Дослідження неповноцінності органів», в якій виклав свої погляди на формування людської психіки, що викликало негативну реакцію Фрейда. Адлер заявив про те, що «психоаналіз не повинен бути обмежений лише одним способом», у відповідь на це Фрейд різко висловився про «свавілья окремих психоаналітиків».

У 1912 році Адлер опублікував роботу «Про нервовий характер», де узагальнюються основні концепції індивідуальної психології. У тому ж році Адлер заснував «Журнал індивідуальної психології», випуск якого незабаром був перерваний Першою світовою війною.

На відміну від Фрейда, акцентувати роль несвідомого і сексуальності як детермінант людської поведінки, Адлер вводить в пояснення соціальний фактор: характер людини складається під впливом його «життєвого стилю», тобто що склалася в дитинстві системи цілеспрямованих прагнень, в якій реалізується потреба в досягненні переваги, самоствердженні як компенсації «комплексу меншовартості» (Адлер перший вводить цей термін). Наприклад, уславлений давньогрецький оратор Демосфен з дитинства страждав дефектом мови, а багато знаменитих полководці – люди невисокого зросту (Наполеон, А. В. Суворов).

Серед основоположних праць теорії особистості Адлера слід виділити «Практика і теорія індивідуальної психології», «Дослідження фізичної

неповноцінності і її психічної компенсації», «Невротична конституція», «Сенс життя», «Розуміння людської природи», «Наука життя», «Соціальний інтерес: виклик людству», «Образ життя».

А. Адлер вважав соціальне почуття природженим, хоча специфічність взаємин людей й визначається характером суспільства, в якому проживає людина. Отже, у цьому аспекті точка зору А. Адлера так само біологічна, як і погляди З. Фрейда і К. Юнга. В той же час Адлер був єдиним, хто вважав найважливішою тенденцією в розвитку особистості її прагнення зберегти в цілісності свою індивідуальність, усвідомлювати і розвивати її.

Отже, Індивідуальна психологія А. Адлера заперечує фатальний зв'язок психічного розвитку особистості з органічними інстинктами, більше того, вона стверджує, що цей розвиток керований логікою суспільного життя.

КРИЗА ВТРАТИ СВОБОДИ У ПРАЦЯХ СОЛЖЕНІЦИНА.

Данилик Марія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Сірко Роксолана Іванівна, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Свобода. Що це таке? Яку роль відіграє у формуванні особистості? Ці питання піднімав у своїх працях лауреат Нобелівської премії, чудовий письменник, драматург Олександр Солженіцин. За своє життя ця людина побачила багато. Побував Солженіцин навіть у концтаборі, засуджений на вісім років за критику дій Сталіна. Після звільнення був реабілітований. Проте не все було так добре. Після публікації його роману у трьох томах "Архіпелаг ГУЛАГ" письменника чекав наступний арешт. Олександра Ісайовича позбавили російського громадянства і звинуватили у державній зраді. До 1994 року - жив у США, а коли повернувся на батьківщину став членом Російської Академії наук.

"Архіпелаг ГУЛАГ" – це розміщена по всій державі система концентраційних таборів. Арештантом архіпелагу міг стати кожен від дитини до дійсно політичного в'язня. Спочатку це і були дійсно зрадники але згодом це все поширилось і на невинних людей. В'язнів тримали як дешеву робочу силу яка робила все без оплати, без їжі, без теплого одягу, одним словом без нічого. Всіх засуджували за однією статтею №58 проте з різними термінами заслання, які коливались від десяти до двадцяти п'яти років ув'язнення. Але одним із основних випробувань для людей було проходження слідства оскільки для підписання протоколу застосовувались будь які методи тортур, які обмежувались лише фантазією слідчого. Більшість здавались і мимовільно підписуючи протокол здавали інших, деякі в свою чергу підписували протокол відразу. Людям які перебували у концтаборі було дуже важко бачити не далеко від місця їхніх виправних робіт невеличкі селища і знати що шансів втекти у них немає оскільки вони б і не дійшли до найближчого поселення, та й мешканці тих місць свято вірили що ці люди дійсно винні і за спійманого

втікача виплачували чималу суму винагороди [3].

Щоб написати цей твір Солженіцину довелось потратити дуже багато зусиль. Він підняв і дослідив багато архівів та й все що там описується було побудовано на реальних подія пережитих самим автором. У своїй роботі автор описує техніку арешту і слідства, різні ситуації які можуть виникати у тій чи іншій обстановці, як міняється сама людина, агресивність і тиск, та їх вплив на свідомість арештанта а й загалом патологічні зміни які відбуваються у свідомості арештованої людини [1].

Солженіцин писав : "Що потрібно, щоб бути сильнішим за слідчого і всіх його пасток? Потрібно йти в тюрму не згадуючи своє залишене тепле життя. Потрібно сказати собі : життя закінчене, трохи рано, але нічого не вдієш. На свободу я не повернусь ніколи. (автор це так написав бо зазвичай мало кому вдавалось досидіти свій термін і більшість тим кому це вдавалось згодом знову повертались у концтабір) Я приречений на смерть - зараз, або трохи пізніше, але пізніше буде набагато важче ,краще раніше. Майна у мене більше немає. Близькі померли для мене - і я для них помер. Тіло моє з сьогоднішнього дня мені не потрібне, чуже тіло. Лише дух мій і моя совість залишаються для мене дорогими і важливими. І перед таким арештантом здригнеться слідство! Лише той переможе хто відрікся від всього! " [2].

Ціна свободи людини була високою споконвіків. У людини можна забрати абсолютно все: дім, сім'ю, зламати її, забрати її свободу але якщо людина сильна духом вона витримає все і переживши такі переломні моменти свого життя її вже нічого не здолає . Солженіцин у своїх численних працях показував роль режиму, вплив на людей, агресію приховуючи цим основне питання яке завжди порушувалось питання цінності людської свободи і те як її відсутність впливає на подальший психічний розвиток і формування особистості хоч він і не був психологом. Олександр Ісайович намагався відтворити такі моменти які зображали людину і її поведінку коли в неї забирають одну із основних, фундаментальних цінностей - це цінність свободи, що в свою чергу відкрило невеличку завісу таємничості людської свідомості у межах позбавлення волі а саме у тогочасних концтаборах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лакшин В. Открытая дверь: Воспоминания и портреты. М., 2006
2. Солженицын А.И. Архипелаг ГУЛаг. - Вермонт - Париж: YMCA-PRESS, 1987. В трех томах, 1999.
3. Шнейберг Л.Я. Начало конца Архипелага Гулаг // От Горького до Солженицына. М.: Высшая школа, 2006.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СИМВОЛІЧНОЇ ПСИХІЧНОЇ ФУНКЦІЇ (ЗА К.ЮНГОМ)

*Льчук Тетяна, студент інституту психології та соціального захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.*

Науковий керівник: Макаренко Стефанія Стефанівна, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Карл Густав Юнг народився 26 липня 1875 р. у швейцарському містечку Кесвіль. Закінчивши Базельську гімназію, він у 1895 р. вступає до університету. Юнг бачив себе в майбутньому лікарем, прагнучи серйозно займатися хірургією. Але через якийсь час він змінив своє рішення. Коли Юнг практикував у клініці й готувався до державного іспиту, до його рук випадково потрапив підручник з психіатрії, з якого він дізнався, що психіатрія – «наука про особистість». Він одразу вирішив серйозно зайнятися цією наукою.

1900 р. Карл Юнг працює як асистент у клініці Бургхельцлі. А з 1905 р. він читає курс психіатрії в Цюріху й у цей час обіймає посаду головного лікаря в університетській клініці. У цьому ж році він засновує лабораторію експериментальної психопатології при психіатричній лікарні, де разом зі своїми студентами вивчає психічні реакції. Психологія стала для Юнга наукою наук — саме вона, на його думку, має дати сучасній людині цілісне уявлення, світогляд.

1902 р. Карл Юнг закінчив роботу над докторською дисертацією «Про психологію і патологію так званих окультних феноменів». Ця робота дотепер зберегла наукове значення – Юнг дає в ній психологічний і психіатричний аналіз медіумічного трансю, зіставляє його з галюцинаціями.

З 1906 р. між Карлом Юнгом і Фрейдом починається жваве листування, що триває до 1913 р. У ці роки вони обмінюються досвідом, різними теоріями, роботами, серед яких Юнг посилав і свою роботу «Психологія Dementia praecox». Фрейд і Юнг виробили власні культурологічні концепції, які займають гідне місце в системі культурологічних знань.

Розквіт творчості Юнга припадає на період початку Першої та кінця Другої світової війни. Восени 1913 р. його глибоко стривожили жахливі відіння кривавої Європи. Тоді Юнг поставив перед собою завдання якнайглибше досліджувати духовну історію людини, щоб виявити й подолати те, що штовхає її до ірраціонального саморуйнування.

Плоди юнгівських міркувань побачили світ 1921 р. у монументальній праці «Психологічні типи, або психологія індивідуалізації». Обсяг цієї книги перевищував 700 сторінок, з яких перші 470 являли собою найширшу панораму філософської думки – західної і східної, давньої і сучасної. Решта 240 сторінок були викладом концепції Юнга.

Карл Густав Юнг помер після нетривалої хвороби у своєму будинку в Кюснахті 6 червня 1961 р. Спадщина швейцарського психолога Карла Густава Юнга виходить далеко за межі суто психологічних досліджень. Як і психоаналіз З.Фрейда, вчення Юнга охоплює психологію, патопсихологію,

етнографію, фольклор, історію релігії, етику, естетику, історію науки в цілому. Юнг – автор величезної кількості праць.

«Символи – це трансформатори психічних енергій» – це правильно не як метафора, але у виразі дійсних психічних енергій, що протікають у внутрішніх органах людини і навколо нього. Проникаючих в процеси, що знаходяться в навколишньому просторі. Через такі зв'язки світ впливає на людину.

Згідно з Юнгом, несвідоме виражає себе в першу чергу через символи . Незважаючи на те що немає специфічного символу або образу, повністю представляє архетип (який є формою без специфічного змісту), чим більше символ відповідає несвідомому матеріалу, організованому навколо архетипу, тим сильнішу, емоційно заряджену відповідь він викликає.

Символ має дуже складне значення, тому що не підкоряється причининам; він завжди передбачає багато значень, і ця багатозначність не може бути зведена до єдиної логічної системи . Символ звернений у майбутнє. Минулого недостатньо для його інтерпретації , тому що паростки майбутнього пробиваються в кожній нинішньої ситуації. Це пояснює, чому символізм , спонтанно застосовний до неї, містить майбутнє.

Фрейд бачив в культурі систему заборон, що обмежують і витісняють природні потягу. Юнг розуміє культуру як систему символів. Він вважає людську потребу в символізації більш нагальною, ніж будь-яку іншу. За допомогою символів людина створює модель навколишнього світу, будує плани поведінки та сценарії розвитку подій, орієнтується в історичному і соціальному просторі.

Отже, символічні образи є, згідно з Юнгом, сполучними ланками між культурною спадщиною та досвідом окремої особистості. Вони служать матрицями пізнання. Допомагаючи оформити та впорядкувати враження, вони створюють перспективу розвитку особистості, розставляючи в "сміслові ніші" тріумфи і нещастя, надії і страхи, радості і прикrostі. Архетипічні символи мають потужний психічний заряд і поводяться подібно демонам, викликаючи спонтанні сплески емоцій і думок. Вони підривають спокійний плін життя і направляють його в інше русло.

ВІКТОР ФРАНКЛ І ЙОГО ПОШУК СЕНСУ ЖИТТЯ

Котельницька Ольга, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Цюприк Андрій Ярославович, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, доцент.

Віктор Франкл – віденський невропатолог, психіатр та психолог, засновник Третьої віденської школи психотерапії, творець логотерапії. Він один із найвеличніших духовних вчителів людства ХХ ст. Життя Франкла було досить складним, оскільки він пережив багато випробувань долі: голод, холод, страждання концтаборів тощо.

Франкл ще змалечку захоплювався психологією, медициною та філософією, цікавився творчістю Зигмунда Фрейда і Альфреда Адлера, певний час листувався з ними та підтримував їхні погляди. Однак згодом він залишив їхнє Товариство індивідуальної психології через відмінності в поглядах. Франкл вважав, що відсутність у людини сенсу життя є головною причиною хвороб та страждань особистості, що заперечували фрейдисти. Психолог мав свій девіз, яким керувався у житті: «Сенс мого життя – допомагати іншим людям побачити їхній сенс життя».

З роками вчений розробив власну унікальну терапію – логотерапію. Власне, «логос» він розглядає як «сенс», «причина», а не у значенні «слово» чи «вираз». Головним у вченні є твердження, що людина щаслива тільки тоді, коли знайшла свій сенс життя. Важливо зазначити, що Віктор Франкл не відмовлявся від релігії, як більшість тогочасних вчених, а був глибоко віруючою людиною і стверджував, що «ціль психокорекції – зцілення душі, а ціль релігії – спасіння душі».

Життя вченого проминуло майже протягом цілого ХХ ст. 1942–1945 роки – найстрашніші та найважчі в біографії Франкла, оскільки протягом цього часу він важко боровся за своє життя у концтаборах. Всі страждання та гірку правду про життя в концтаборі вчений помістив у книзі «Скажи життю «ТАК!»: психолог в концтаборі».

Першою реакцією людей після прибуття у табір був шок, стверджує вчений у книзі. Новоприбулим здавалося, що єдиний вихід – самогубство. Ув'язненні просто не хотіли змиритися з теперішніми випробуваннями. Сам Франкл ще в перший вечір пообіцяв собі «не кидатися на дрів», бо розглядав самогубство як відмову від життя та самого себе. Впродовж цього важкого періоду психолог переконався, що особистість може звикнути до всього: півроку ходити в одній сорочці, багато днів не вмиватися через те, що замерз водопровід, за секунду засинати в холоді та голоді на холодних нарах.

Потім наступає другий період – апатія, депресія та й взагалі цілковита байдужість до життя. Вчений одразу зрозумів, що біль від тілесних страждань не настільки важкий, як біль душевний. Ув'язненні не знали скільки часу перебуватимуть у таборі та чи вийдуть з тюрми взагалі. Світ ззовні здавався далеким, нереальним та втраченим. Як стверджує Франкл, людина повинна мати ціль та хотіти і чекати завтрашнього дня, чого не було у в'язнів. В результаті психолог таємно проводив сеанси з логотерапії, намагався знайти потрібні слова підтримки, адже той, хто не вірить у своє майбутнє в таборі, практично вже загинув, вважав психолог.

Сам Франкл згадував, що в особливо важкі хвилини він уявляв, як читає в теплом залі доповідь про життя у концтаборі, а публіка його уважно слухає. Найважчим почуттям була туга за рідними, як згадує у книзі Франкл. Ув'язненим здавалося, що в них всередині щось відмирає. Вони бачили стільки картин болі, смертей, мук, хвороб, що вже ні на що не реагували.

Вчений не зламався, а випромінював добро й волю до життя. Ці люди зрозуміли, що в них є вибір – відмовитися від свого духовного Я або

зберегти його. Тому те, що робить табір з людиною, насправді є внутрішнім вибором самої людини.

Ще одним найважчим випробуванням був період знищення слабких та хворих. Формувалася спеціальна група, яка відправлялася в газові камери або крематорії. Люди старалися загубитися в натовпі, не привертати уваги наглядачів аби не потрапити в групу. Ув'язнені радили один одному постійно голитися, стояти рівно та ходити прямо, перед оглядом в'язні постійно розтирали обличчя, щоб появився рум'янець та обличчя виглядало «живим».

У таборі Франкл зробив відкриття, що виживають не сильніші чи фізично здоровіші люди, а ті, які надіються вийти зі стін табору, вірять у своє спасіння та чекають дня звільнення. Вчений зрозумів, що якщо життя має сенс, то і страждання мають сенс.

У книзі «Скажи життю «ТАК!»: психолог в концтаборі» детально описує як згадує свою сім'ю, зокрема дружину: «Я бачу її посмішку, її підбадьорюючий погляд. І нехай той погляд безтілесний, та він сяє мені яскравіше, ніж сонце, що сходить» [1]. У таборі психолог чітко зрозумів, що людина живе заради найвищого почуття – любові. І, власне, в любові наша свобода, душевний спокій та гармонія.

У таборі люди іноді займалися мистецтвом: співали, читали вірші, гуморески, влаштовували маленькі концерти для себе. В'язні не втратили здатності захоплюватися красою навколишнього світу та заходом сонця, любити та співчувати, сміятися та радіти. «Ці люди були гідними своїх страждань, тому що змогли зберегти свою свободу. Це справжній подвиг, в цьому їхня сила. Ми також повинні до останнього свого подиху наповнювати життя сенсом. Франкл назвав це «мистецтвом жити» [1].

Вчений дочекався приходу фронту і вижив. І з власного досвіду, і з досвіду своїх товаришів зробив висновок, що людина може витримати будь-який фізичний і душевний біль, пережити найважчі випробування та навіть під загрозою смерті не втратити своєї людяності. Саме в таборі вчений зрозумів і вивчив людину. На запитання, що ж таке людина, він відповів: «Це істота. Яка винайшла газову камеру. Але водночас це істота, яка йшла в цю камеру з гордо піднятою головою та молитвою на устах!»

Віктор Франкл прожив 92 роки впродовж, яких він не тільки вижив, а й зберіг любов до життя, допоміг іншим знайти свій сенс життя та й залишився непересічною особистістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. http://krotov.info/lib_sec/21_f/fra/nkl_05.htm

ВІЛЬГЕЛЬМ РАЙХ ТА ТІЛЕСНО ОРІЄНТОВАНА ПСИХОТЕРАПІЯ.

Соляр Юлія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Балебрux Юлія Богданівна, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

На сучасному етапі розвитку психотерапії існує велика кількість напрямів та методів, які спрямовані на роботу з різними сферами особистості: когнітивною, емоційною, ціннісною, поведінковою, і в тому числі, тілесною. Методи, які передбачають вплив на тілесні відчуття, фізіологічні стани, прийнято називати тілесно орієнтованими. Напрямок тілесної терапії має тривалу історію, значну популярність, він зміг подолати свій "напівлегальний" статус у науковому психотерапевтичному співтоваристві і виробити чіткі теоретичні засади.

У "Психотерапевтичній енциклопедії" за редакцією Б. Карвасарського тілесно орієнтована терапія тлумачиться як "напрямок психотерапії, що неоднозначно розуміється, метою якого є зміна психічного функціонування людини за допомогою орієнтованих на тіло методичних прийомів". Досі не вироблено чіткого розуміння особливостей дії і принципів застосування тілесно орієнтованої техніки, що призводить до розмивання меж цього напрямку і дає багатьом підстави стверджувати про його еkleктичність, поєднання в ньому різноманітних прийомів - від оздоровчих до трансперсональних, пов'язаних радше з духовним пошуком, ніж із психотерапією в її традиційному розумінні[1].

Основи тілесно орієнтованої терапії були закладені Вільгельмом Райхом, послідовником З.Фрейда, неофрейдистом, який продовжував ідеї про сексуальний розвиток людини, а також поєднав вчення біоенергетики з вченням психоаналізу.

В. Райх, як і багато інших учнів З.Фрейда, вступив з ним у конфлікт через незгодженість з поглядами свого вчителя. В.Райх критикував З.Фрейда за те, що він не міг відповісти на запитання, що буде робити людина зі звільненою сексуальною енергією. Вчення В.Райха щодо сексуальної просвіти, енергії оргону не отримали підтримки у сучасників, викликали лише незгоду та несхвалення.

Основний постулат, який забезпечив вектор розвитку тілесно орієнтованого напрямку в психотерапії, стало поняття «м'язового» або «характерологічного панцира» розробленого В.Райхом [3].

У своїй праці «Аналіз характеру» В.Райх визначив характер як структуру стійких психічних особливостей, що виявляються в типових способах поведінки в певних життєвих ситуаціях. У своїх спостереженнях дослідник зауважив, що домінуючі риси характеру часто проявляються в тілесній сфері: вони можуть бути виражені в ході, жестах, позі, міміці, тощо. На основі практичної роботи Райха, було засвідчено, що зняття напруження з певних ділянок тіла дозволяє вивільнити енергію лібідо (енергію оргона).

Органічна енергія (лат. Organismus- живе створіння) – термін використаний В. Райхом для позначення «універсальної енергії життя»[3]. Відповідно до

психоаналітичних поглядів, яких дотримувався науковець, процес вивільнення цієї енергії дозволяв лікувати від невротичних та інших розладів.

Тобто, Райх відкрив фізичну аналогію психологічних травм і захворювань. Він вважав, що м'язова напруга - затискачі, у вигляді панцира, виконує ту ж функцію, що й психологічні риси характеру. По суті, м'язова напруга приховує певного роду емоції, і знімаючи «затиски», розслабляє ділянки хронічного напруження, вони (емоції) вивільнюються. Слідом за цим, якщо вони були в достатній мірі виплеснуті, наступало позбавлення від психічних порушень. Але також існує і зворотній процес - при знятті пригнічених емоційних проявів зникають затиски.

Подальший розвиток даної концепції можна знайти в роботах послідовника Райха – Олександра Лоуена. Лоуен змінив поняття оргонної енергії на біоенергію, тому даний напрям отримав назву – біоенергетика[3]. На відміну від свого вчителя, О. Лоуен надавав великого значення аналітичній роботі. Згідно з його поглядами, окрім зняття тілесної напруги потрібно проводити також психоаналітичну терапію. Тільки в поєднанні цих методів можна отримати стійкі результати в процесі лікування.

В практиці тілесно орієнтованої терапії використовуються різні методики: це може бути масаж або вправи різного роду. Особливість цих методик полягає в тому, що вони направлені не тільки на розслаблення тілесних зажимів, а для усвідомлення тіла та його емоційних реакцій.

Як метод психотерапевтичної практики тілесно орієнтована терапія спрямована на подолання психосоматичних бар'єрів і невротичних соматизованих симптомів. Метою терапії є пошук глибини закономірностей і взаємозв'язків між психікою та тілом людини[1].

За спрямованістю роботи підходи до тілесно орієнтованої терапії об'єднують в такі групи:

- Аналітичні
- Структурно -функціональні напрями
- Культурологічний напрям
- Духовно – тілесний [1].

Серед методів тілесно орієнтованої терапії виділяють такі техніки:

- Когнітивно – аналітичні техніки. Спрямовані на аналітичне дослідження джерел і психосоматичних наслідків психотравматичних переживань;

- Дихальні техніки – спрямовані на зняття напруги з респіраторних органів;

- Техніки релаксації – орієнтуються на досягнення аутогенного трансу через зниження м'язового тону;

- Постізометрична і масажні техніки - використовують додаткові зовнішні гетеро- або аутотактильні дії, спрямовані на активізацію оновлювальних і коригувальних процесів в організмі; формально прийоми пов'язані з розминкою, розтягуванням, тонічною напругою і розслабленням,

відповідно, м'язів, зв'язок, сухожилів, суглобів, шкірних покривів і тканин органів черевної порожнини;

- Театральні техніки – спрямовані на досягнення психоемоційної свободи, подолання внутрішніх переживань та комплексів шляхом театралізованої дії;

- Експресивні техніки – пов'язані зі спонтанною руховою активністю;

- Танцювально – рухові техніки - спрямовані на формування навичок спонтанності і вільного самовираження за допомогою танцювальних па, рухів, тощо;

- Тактильно – комунікативні техніки - пов'язані з використанням тактильної комунікації; дотики здійснює терапевт до тіла клієнта, якщо це терапевтично виправдано, доцільно, етично і коректно, або в груповій роботі - учасники один до одного. Ці прийоми спрямовані на подолання внутрішніх комунікативних бар'єрів у досягненні особистої відвертості, розвиток тілесної сенситивності і поглиблення розуміння іншої людини;

- Локомоторні техніки - передбачають переміщення людини у просторі і водному середовищі у відповідних напрямках тілесної терапії;

- Альтернативні техніки - орієнтовані на досягнення пластичності поведінки людини в соціальному контексті, формування гармонійності та врівноваженості психологічного стану за допомогою специфічних психофізичних технік, розроблених у різних етнокультурах (індійській, тибетській, китайській, африканській, латиноамериканській). Найчастіше в контексті тілесної психотерапії застосовують рухові (асани) і дихальні (пранаями) прийоми хатха-йоги, а також рухові і дихальні прийоми китайської пластичної гімнастики тайцзі-цюань[1]

Таким чином, Вільгельм Райх став засновником нового напрямку в психотерапії, до якого його сучасники ставилися з критикою, проте на сьогодні методики цього напрямку успішно використовуються психологами та психотерапевтами. Освоєння фахівцем навичок тілесно орієнтованої терапії може значно підсилити ефективність психотерапевтичного впливу, оскільки саме тілесність людини виявляється тією точкою, де перетинаються лінії напруги, патологічних відносин і пережитих травматичних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каліна Н.Ф. Психотерапія. // http://pidruchniki.ws/10561112/psihologiya/tilesno_oryentovana_psihoterapiya

2. Пономарьова В. Як з'явилася тілесно-орієнтована психотерапія?// <http://ozysoft.ru/page/jak-zjavilasja-tilesno-oryentovana-psihoterapija-vegetoterapija-vilgelma-rajha>

3. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Г.С.КОСТЮК – ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПСИХОЛОГ І ПЕДАГОГ.

Гнатюк Наталія, студент інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник: Цюприк Андрій Ярославович, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, доцент.

Україна багата на імена талановитих ентузіастів, українців та українок, що жили не для себе, а для людей, творили з нічого, лише через бажання і натхнення звеличити рідну землю, державу, народ. В цей день варто пригадати імена наших земляків, які вирішили сприяти своїми діями свободі і розвитку України. Вони різняться віком, професіями, життєвим досвідом.

В історії України залишили свій слід тисячі видатних особистостей, які жили в різні епохи й уславилися в різних сферах діяльності, зокрема і в психології.

Григорій Силович Костюк народився 23 листопада 1899 року в селі Могільне Херсонської губернії (тепер Гайворонського району Кіровоградської області) у селянській родині. Під час навчання в початковій школі хлопець виявив непересічні здібності, через що батько спромігся віддати 16-річного Григорія для продовження освіти до відомого приватного навчального закладу - колегії Павла Галагана, заснованої в Києві ще в 1871 році українським громадянським діячем Григорієм Галаганом. Цей заклад набув широкої популярності завдяки своїм талановитим педагогам (мовознавцю і фольклористу П.Г. Житецькому, літературознавцю та етнографу В.П. Науменку, відомим художникам М. І. Мурашку, і М.К. Пимоненку), прекрасній бібліотеці, багатій матеріально-навчальній базі, що в сукупності забезпечувало вихованцям високоякісну освітню підготовку.

У 1919 році, закінчивши навчання, Григорій Силович почав учителювати в рідному селі. А через рік вступив на філософсько-педагогічний відділ Київського вищого інституту народної освіти. Ще студентом він починає викладати математику в київській трудовій школі № 61 ім. І. Франка, яка була в той час досвідною школою Наркомосу України. У 1923 році, його як випускника вузу призначають директором цієї школи. Молодий педагог поєднував керівництво навчальним закладом із науково-дослідною роботою в аспірантурі за спеціальністю «психологія». По закінченні аспірантури (1928) успішно захистив кандидатську дисертацію. У 1924 році побачила світ перша наукова праця Г.С. Костюка - стаття «Математика в трудовій школі (з досвіду київських трудшкіл за 1923-1924 рр.)», присвячена методиці викладання математики. Це було одне з перших у радянській педагогічній психології досліджень проблеми психологічного складника навчання математики, оволодіння якою автор розглядав як необхідну умову формування в учнів логічного мислення, таких умінь і навичок, які б допомагали успішному засвоєнню низки інших навчальних програм. Молодий учений висловився за оновлення методів викладання математики з тим, щоб «зробити живим викладання дисципліни, яка славилася сухістю і мертвістю». У тогочасній

українській науці про дитинство активно здійснювалася розробка та удосконалення тестів. Були створені тести з українського правопису, суспільствознавства, математики, тестовим методом вивчався стан розумового і фізичного розвитку, спрямованість дитячих інтересів та ідеалів тощо. Саме на розробку цієї актуальної проблеми й були спрямовані пошуки молодого вченого. У праці «Про порівняльну вартість зорового і слухового способів тестування успішності учнів» (1928) Г.С. Костюк тлумачить результати порівняльного аналізу цих способів на основі проведеного ним експерименту, під час якого досліджувався різний рівень засвоєння змісту питань, суб'єктивне бачення складності питання, врахування феномену запам'ятовування під час проведення повторних тестів, питання добору різнорівневих за складністю завдань тощо. До праць раннього періоду творчості Григорія Силовича належать статті про явище другорічництва у трудовій школі й засоби його запобігання шляхом організації додаткових занять («Масове другорічництво міської школи», 1930; «Організація додаткових занять з неуспішними учнями у школі», 1934). Вчений аналізує такі психологічні аспекти невстигання, як мотивації, різнорівневність навчальних можливостей школярів, їхньої працездатності. У висновках до порушеної проблеми Г.С. Костюк узагальнює причини другорічництва школярів: нерозвиненість словникового запасу, бідність уявлень, низьку стійкість уваги, невисоку працездатність. Важливим є те, що вчений не зводить навчальну працездатність до функції інтелекту, а трактує її, як «функцію цілісної особистості». Він вважає доцільним формуванням класів за рівнем підготовки, за станом загального розвитку, що сприяло б попередженню їхнього невстигання. Це положення згодом, уже 70-80 роки, реалізувалося в процесі комплектації класів вирівнювання.

На початку 30-х років, коли влада розгорнула наступ на педологію, а згодом і знищення її як науки, майже всі вчені, причетні до неї, зазнали нищівної критики та репресій і змушені були переорієнтувати тематику й напрями своїх досліджень. У цей час Г.С. Костюк зосереджується на викладацькій діяльності: з 1930 р. працює на кафедрі психології Київського педагогічного інституту, яку згодом очолив, і паралельно керує відділом психології Українського науково-дослідного інституту педагогіки. У 1935 р. йому було присвоєно вчене звання професора. Важливим явищем у передвоєнному науковому житті України стала публікація (1939) першого підручника з психології для педагогічних вузів за редакцією Г.С. Костюка, який написав до нього передмову і 16 із 20 розділів, що розкривають історію розвитку, сучасний стан і методи психологічної науки, проблеми людської свідомості і процесу мислення, питання психічних властивостей особистості. Концепція цього курсу базувалася на вченні І.П. Павлова про вищу нервову діяльність, на ідеї соціальної обумовленості людської психіки та її розвитку в процесі діяльності.

У 1940-1941 роках вийшла з друку низка статей вченого, де порушувалися питання умов і рушійних сил психічного розвитку дитини, аналізувалося співвідношення спадковості, середовища й виховання у цьому процесі. На думку психолога, природні задатки ще не визначають сутності майбутніх психічних особливостей індивіда, а виступають лише певні потенції,

що реалізуються під впливом природного і суспільного середовище. Автор наголошував, що реалізація потенцій кожної дитини залежить від того, як дорослі організують її життєдіяльність, основним спрямуванням якої має бути засвоєння досягнень науки, мистецтва, культури.

Під час війни Г.С. Костюк перебував в евакуації: спочатку в Сталінграді, де очолював кафедру психології і педагогіки місцевого педінституту, а згодом в Кзил-Орді (Казахстан), де працював професором в Об'єднаному українському державному університеті.

Після визволення Києва восени 1943 р. вчений повертається додому і продовжує завідування кафедрою психології у київському педінституті ім. О.М. Горького і роботу в НДІ педагогіки. В цей час він домагається створення окремого науково-дослідного інституту психології, який і очолює у жовтні 1945р., залишаючись його незмінним директором до 1973 року. Під його керівництвом інститут психології України, що нині носить ім'я вченого, став визнаним центром теоретико-методологічних і прикладних досліджень психологічних проблем мислення, та інтелектуальних здібностей керівництва психічним розвитком особистості, професійного самовизначення молоді, творчості тощо.

Інтенсивну роботу з організації психологічних досліджень Г.С. Костюк поєднував із підготовкою психологічних кадрів. Його підручники для вузів «Психологія» і «Вікова психологія» (1976) довгий час лишалися провідними в підготовці вчителів. Учений зробив помітний внесок у формування в Україні наукових кадрів вищої кваліфікації - аспірантів і докторантів, які згодом утворили його наукову школу і продовжували дослідницькі традиції вчителя.

З 1972 р. Г.С. Костюк переходить на завідування лабораторією психології особистості в Науково-дослідний інститут психології і паралельно керує Київською лабораторією розвитку мислення школярів, що була філією інституту загальної і педагогічної психології АПН СРСР, дійсним членом якої вченого було обрано ще у 1966 році.

Величезна суспільно-педагогічна діяльність видатного діяча поєднувалася з напруженою науково-дослідною та експериментальною роботою. У повоєнний час Г.С. Костюк опублікував понад 200 праць із широкого кола питань загальної, дитячої і педагогічної психології.

Помер Г.С. Костюк 24 січня 1982 року, похований у м. Києві. Творчі надбання Г.С. Костюка висвітлювалися й досліджувалися вітчизняними науковцями, проте спадщина вимагає іще широкого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дічек Н. Костюк Григорій Силевич / Н. Дічек // Відкритий урок. Плянди. -2008. - №3-4. -С. 58-63.
2. Балл Г. О. Григорій Костюк — видатний психолог України // *Освіта і управління*. — 3 (1999) С. 218–224.

II. Напрямки психології, їх розвиток, сучасний стан та перспективи.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕПРАКТИКИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО - ГУМАНІТАРНОЇ ПАРАДИГМИ

Кривошишина Олена Анатоліївна, професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент.

Системний підхід, основні принципи якого склалися вже у загальній теорії пізнання, починаючи з часів Платона, Арістотеля, Ч. Дарвіна, Г. Гегеля, І. Канта, Д. І. Менделєєва, І. Пригожина, Л. Берталанфі та ін., у вітчизняній психології є визнаною методологічною платформою, на базі котрої здійснюється значна кількість різнопланових досліджень.

У рамках гуманітарно-культурологічної парадигми досліджувались різні особистісні аспекти творчості та творчого мислення: емоційний, мотиваційний, рефлексивний, ціннісний, інтуїтивний та ін. (Д. Б. Богоявленська, К. О. Абульханова, А. В. Брушлінський, І. О. Васильєв, Н. І. Непомнящая, О. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов, Е. Д. Телегіна, О. К. Тихомиров та ін.).

Якщо згадати про зміну парадигм (або про мультипарадигмальність як показник продуктивності певного етапу науки), то поняття рефлексії саме лежить у сфері актуальної у цей час гуманітарної парадигми (якщо точніше — гуманітарно-культурологічно зорієнтованих досліджень). Розвитком останньої і стали дослідження у новій науковій галузі психологічного знання — психології рефлексії (В. К. Зарецький, Г. І. Катрич, Н. Б. Ковальова, М. І. Найдьонов, Є. Р. Новикова, О. В. Растянников, І. М. Семенов, Є. А. Сіротіна, С. Ю. Степанов, Д. М. Ушаков та ін.). Відповідно у рамках кожної з парадигм відрізняються трактування самого поняття рефлексії.

Погляд на особистість як на відкриту динамічну систему, здатну до саморозвитку, є особливо важливим для творчої особистості. Стверджуючи необхідність «комплексного системного вивчення основних параметрів психіки, її прояву у діяльності, у функціонуванні особистості», створення «конкретних магістральних проробок», які «у синтезованому вигляді дозволять потім узагальнити матеріал, не розтікаючись кожного разу по численних розгалуженнях підходів, шкіл та інтепретацій», В. О. Моляко одним з таких магістральних «входів» у загальну теорію людської поведінки вважає свідомість, причому творчу свідомість, оскільки «саме створюючо-перетворювальні функції свідомості представляють найбільший інтерес, та й складають її головний зміст» [3, с. 211].

Психологічні аспекти життєдіяльності і життєтворчості розглядаються сучасною психологією у різних напрямках, але в їх основі лежить погляд на особистість як відносно сталу систему ставлень людини до навколишньої реальності і форм саморегуляції, вивчаються закономірності формування і

розвитку особистості, процеси її самовизначення, життєвий шлях, стратегії і варіанти життя, обстоюється ідея єдності, цілісності життєвого шляху [2; 6]. **«Життєва програма є цілісною моделлю [тут і далі підкреслено нами. — О. К.] життєвого шляху, своєрідною матрицею життєвих цілей, рішень, настанов людини»,** — пише Т. М. Титаренко [6]. «Життєву програму можна визначити як цілісну структуру, що охоплює основні життєві цілі та настанови, які мають стосунок до професійного, громадянського самовизначення, культурного зростання, особистого життя. **Одиницею аналізу життєвої програми є причинно-цільовий зв'язок у суб'єктивній картині життєвого шляху.** Життєва програма передбачає свідоме ставлення до життя, тобто певний рівень довільної регуляції поведінки. Вона включає систему життєвих планів, що враховують і зовнішні обставини» [6].

Таке розуміння особистості цілком вписується в рамки системного підходу, який передбачає аналіз психічних процесів тільки у системі взаємозв'язку всіх елементів, які набувають нових рис, що задаються її цілісністю. Для нас особливо важливо зупинитися на понятті внутрішнього світу, що у нашому дослідженні може стати одним із ключових, причому — через складну систему опосередкувань, пов'язаних з поняттям творчого процесу як однієї з форм рефлексії, як установки не на творчий результат, а на творчий процес. Отже, внутрішній світ у контексті запропонованих поглядів на структуру і динаміку розвитку особистості варто розуміти як одну з форм існування світу особистості, що є споконвічно інтенціональною і забезпечує активне втілення людини в інші світи через відображення, усвідомлення і саморегуляцію існування [2]. Іншими словами, внутрішній світ — форма світу у цілому, і тому він являє собою структуровану цілісність, відкрити для впливів і змін. Людині споконвічно притаманно реагувати і взаємодіяти зі світом лише в «екзистенціальному сенсі» — зі системою відносин і смислів, створеною іншими людьми і такою, що являє собою світ існування: «Внутрішній світ виступає дійсно не простором, а способом буття людини» [2, с. 154]. Дійсно, можна згадати тут визначення особистості, яке дав Л. С. Виготський у роботі «Історичний сенс психологічної кризи»: це те, чим людина стає для самої себе з людини у собі через те, якою стає вона для інших.

Поняття внутрішнього світу (який дуже складно «виміряти», «довести») тільки на поверхневий погляд є чимось абстрактно-невловимим, «ненауковим», непсихологічним.

У гуманітарно-культурологічній парадигмі рефлексія тлумачиться як процес осмислення, переосмислення і перетворення суб'єктом змістів свідомості, діяльності, спілкування і форм свого досвіду, як те, що задає зв'язність і свідомість подієвості людського життя, породжує дієво-перетворююче ставлення особистості, як цілісного «Я» людини, до її власної поведінки, а також до її соціокультурного і речовинно-екологічного оточення. Конститутивним джерелом цілісності діяльності і спілкування є значеннева сфера особистості, що розвивається у процесі рефлексивного культивування людиною власної творчої унікальності [1]. Культивування ж здійснюється у вигляді постійної рефлексії особистістю способів діючого самовизначення і

самопобудови у контексті ідеалів, що формуються у культурі, і цінностей. Такого роду рефлексивне самопроекування і самоздійснення (пов'язане з екзистенціальним звертанням до граничних значень діючого буття і життєдіяльності конкретної людини) названо авторами трактування «рефлексивною практикою» («рефлепрактикою») [5].

На основі аналізу поглядів на проблему різних дослідників (М. М. Бахтін, Г. Г. Шпет, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, П. О. Флоренський, М. К. Мамардашвілі, О. М. П'ятигорський) Ю.С. Степановим зроблено наступні висновки. Людина живе не в абстрактному фізичному світі — вона живе у світі людському, а отже, сама конструє дійсність, опредметнюючи у ній свою діяльність. Це світ властивостей і відношень між предметами, що виникають як прояв їх сутності, умовою чого є сукупна діяльність людства у речовому (предметному) світі. Отже, людина оточена не речами, а подіями, світ для неї — «взаємодія енергій» (П. О. Флоренський). Діяльність виступає як одиниця репрезентації життєвого світу. Таким чином, реальний об'єкт (об'єкт, а не предмет) психології — це процес безперервної взаємодії кожної людини з навколишньою дійсністю, а поява у світі кожної окремої людини приводить до все нового «значеннєвого перетворення буття». У той же час єдність світу неодмінно припускає наявність двох або багатьох точок зору, їх співіснування, діалектику «мене» й «іншого» (або «інших») [5].

ЛІТЕРАТУРА.

1. Варламова Е.П. Психология творческой уникальности человека: рефлексивно-гуманистический подход / Е. П. Варламова, С. Ю. Степанов [изд. 2, дополн.]. — М. : Изд-во ИП РАН, 2002. — 256 с.
2. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С.Д.Максименко. — К. : Изд-во ООО «КММ», 2006. — 240 с.
3. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / Валентин Моляко // Творческая конструкторология (пролегомены). — К. : Освіта України, 2007. — 388 с.
4. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії : колективна монографія / [за ред. Т. М. Титаренко]. — К. : Міленіум, 2005. — 336 с.
5. Степанов С. Ю. Психология творчества и рефлексии в современных социальных практиках. [Электрон. ресурс]. / С. Ю. Степанов. — Режим доступа: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/reflexy.pdf>.
6. Титаренко Т. М. Життєва криза очима психолога. [Електрон. ресурс] / Т. М. Титаренко. — Режим доступа: http://upsihologa.com.ua/tytarenko_crisis.html.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ – ВАГОМИЙ ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ.

Мачинська Наталія Ігорівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідавач кафедри педагогіки та соціальної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ.

Сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю великої кількості понять, які характеризують певний рівень розвитку і професійного становлення особистості фахівця, здатного до ефективної реалізації професійної діяльності, серед яких провідне місце займають такі поняття, як: «професійна компетентність», «професійна майстерність», «професійна зрілість». Саме тому важливим є розкриття змісту самого поняття «професійна компетентність».

Поняття «професійна компетентність» увійшло в термінологію у 80-ті роки минулого століття з праць Ю. К. Бабанського. С. П. Баранова, В.О. Сластьоніна і вважалось складовою професіоналізму.

З позицій системного підходу (Т. Т. Браже, Н. І. Запрудський) професійна компетентність розуміється як певна система, що інтегрує знання, уміння, навички, професійно значущі якості особистості, яка забезпечує виконання особистих професійних зобов'язань [8, с.13].

Заслуговує на увагу концепція «інтегрованого розвитку компетентності», розроблена шведськими й американськими вченими (В. Чапанат, Г. Вайлер, Я. Лефстед). Розвиток компетентності спеціаліста тут пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань і вмінь. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції містить знання та вміння з різнобічних сфер життєдіяльності людини, що необхідні для формування вмінь здійснення діяльності творчого рівня [8, с.13-14].

Наукові джерела по-різному трактують поняття «компетентність», зокрема:

- «компетентність» (від лат. *compeience*) – поняття, що висвітлює аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності [3, с.187];

- «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під компетентністю ми розуміємо сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності [7, с.59].

П. Горкуненко характеризує компетентність як достатній рівень професійних знань, умінь і навичок та сукупності особистісних можливостей і досвіду фахівця [2].

У широкому сенсі компетентність розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що надає індивіду можливість успішно функціонувати в суспільстві й інтегруватися в нього.

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології та науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що науковці переважно користуються традиційною і зрозумілою тріадою «знання-уміння-навички», з якої виходить ціла низка категорій та понять. Проте, поняття «компетентність»

є ширшим, ніж знання чи вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації набуті знання, уміння, навчальний та життєвий досвід, знання ним методів пошуку необхідної інформації, уміння її аналізувати, бачити проблеми і шляхи їх вирішення, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися впродовж усього життя [4, с. 37-38].

Отже, компетентність виражає значення традиційної тріади «знання-уміння-навички», інтегруючи їх в єдиний комплекс.

В.Г. Первутинський вважає, що компетентність передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка містить її особистісне ставлення до предмета діяльності. Компетентнісна в окремій галузі людина має певні знання та здібності, що надають їй можливість обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. У межах цього підходу поєднуються, зокрема, поняття «компетентність» і «готовність», які визначаються не як тотожні, а як зв'язок між внутрішнім потенціалом та реальним його втіленням (внутрішньою сутністю і зовнішнім виявом). Отже, професійна компетентність може розумітися як один із структурних компонентів професійної готовності до конкретного виду діяльності [5, с. 89,95].

Розгляд сутності «професійна компетентність» передбачає також виявлення відмінностей чи тотожностей між поняттями «професійна компетентність» та «професіоналізм».

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами виокремлено деякі означення, що, на нашу думку, найбільш повно характеризують поняття професіоналізму:

– це міра і ступінь досконалості, якої досягає людина в процесі своєї діяльності, коли підіймається на вищу сходинку майстерності, стає авторитетом, майстром у своєму роді заняття [1, с.112-113];

– це інтегральна характеристика людини, що передбачає наявність високого рівня здійснення її професійної діяльності та життєву зрілість її особистості [6, с. 135].

Отже, «професіоналізм» розглядаємо як результат організаційної і цілеспрямованої професійної діяльності, що передбачає формування особистості, яка має високий рівень професійної компетентності і здатна продуктивно вирішувати соціальні, професійні й особистісні завдання.

Таким чином, ми можемо сформулювати таке визначення професійної компетентності. Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Унікальність багатьох сучасних професій полягає у тому, що, незважаючи на технологічність та комп'ютеризацію різних сфер діяльності, основним інструментарієм виконання різних завдань все ж таки постає людина. Саме тому виникає необхідність обговорювати проблему наявності психологічного знання як учіння про сутність людини і закономірності її розвитку. У цьому контексті стає очевидною необхідність підвищення психологічної грамотності сучасного фахівця, адже освітній процес,

орієнтований на розвиток різноманітних здібностей людини, може будуватися лише на адекватній творчій основі, ядро якої складають психологія та педагогіка розвитку [4].

Психологічна компетентність повинна виступати однією з визначальних у структурі професійної діяльності кожного фахівця.

Важливість психологічної компетентності сучасного фахівця сьогодні не викликає жодних сумнівів. Однак, як показує практика, випускники вищих навчальних закладів часто переживають ряд труднощів, пов'язаних із застосуванням досягнень психології у практиці їхньої професійної діяльності. Як стверджують дослідники, близько половини респондентів основну причину незадоволеності своєю психологічною підготовкою вбачають у низькій практичній спрямованості, абстрактності й описовості курсів психології, що викладаються у вищих навчальних закладах.

По-друге, розробка змісту і структури навчального матеріалу з психології повинна забезпечити створення цілісного учбово-методичного комплексу, у якому будуть диференційовані і повноцінно представлені як теоретико-науковий, методологічний, так і практико-професійний (прикладний) компоненти психологічної освіти майбутніх фахівців. Психологічне знання — це не лише теорія, проект, але й особливого роду дія, що реалізується на практиці. Причому акцент робиться на посиленні прикладного аспекту під час вивчення психологічних дисциплін. Важливіше, на наш погляд, навчити майбутнього спеціаліста здійснювати безпосередню психологічну підтримку насамперед себе, а також своїх співробітників чи підлеглих. Зокрема, він повинен володіти методами експрес-діагностики та інструментарієм, що дозволяє управляти психічним стан оточуючих, розвивати й коригувати окремі сторони їх особистості.

По-третє, психологічна освіта повинна служити зростанню власної психологічної культури майбутнього фахівця, що передбачає уміння розумітися в інших людях, адекватно відгукуватись на їхню поведінку, успішно взаємодіяти з ними. Потрібно також формувати у студентів уміння управляти власними психічними станами, уміння розвивати у себе пам'ять, увагу, виховувати волю, характер і т.д., тобто все те, що сприяє не лише їхньому зростанню як професіонала, але й як людини, яка прагне до самовдосконалення. Психологія не лише вивчає людину науковими методами, не лише будує проекти і замисли людини, але допомагає їй пізнати та змінити себе, виступає засобом самовдосконалення. Практичне, життєве значення психології полягає в її перетворювальній функції, у забезпеченні індивідуальними засобами роботи над собою, змінювання і розвитку себе, управління своїми процесами і станами [8].

Ми вважаємо, що формування психологічної компетентності, як необхідної структурної складової професійної компетентності майбутнього фахівця в умовах вищого навчального закладу, сприятиме розвитку професіоналізму та слугуватиме необхідною основою для запобігання виникнення та розвитку професійного вигорання фахівця у процесі практичної діяльності.

Таким чином, аналіз сучасних психолого-педагогічних науково-методичних джерел дає можливість стверджувати про необхідність формування

психологічної компетентності у майбутнього фахівця, що визначатиме його професійну спроможність та сприятиме формуванню професіоналізму продовжиття. Найбільш ефективним засобом, що впливатиме на формування психологічної компетентності майбутнього фахівця повинні виступати дисципліни психолого-педагогічного циклу, вивчення яких передбачено навчальними планами підготовки фахівців у різних типах вищих навчальних закладів. Подальшого дослідження потребують розроблення концептуальних підходів щодо обґрунтування структурно-компонентної моделі підготовки майбутнього фахівця та вироблення методичних рекомендацій щодо внесення необхідних змін у вивчення фахових дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белоліпецький В. К. Етика и культура управления: учебно-практическое пособие / В. К. Белоліпецький, Л. Г. Павлова. – М.: ИКЦ “Март”, 2004. – 384 с.
2. Горкуненко П. Формування професійної компетентності викладача педагогічного вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації в контексті загальноєвропейської інтеграції [Електронний ресурс] / П. Горкуненко // Нова педагогічна думка. – 2010. – №1. – Режим доступ : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf.
3. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: учеб. пособие для вузов / М.Т.Громкова – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.
4. Исаев Е.И. Психология в высшей школе: проблемы проектирования психологического образования педагога // Вопросы психологии. — 1997. — №6. — С. 48-57.
5. Первутинский В. Г. Современные подходы к развитию профессиональной компетентности студентов: монография / В.Г. Первутинский. – СПб., 2002.
6. Психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Ситарова В.А. Дидактика: пособие для парктических занятий: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Ситаров; под ред. В.А.Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с.
8. Чаплак М. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів / М. Чаплак, С. Котова // Современные вопросы мировой науки – 2010. – 258 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ СТИГМИ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ.

Галецька Інна Іванівна, доцент кафедри психології Львівського національного університету ім. Франка, кандидат психологічних наук, доцент.

Стигма психічних розладів є об’єктивною реальністю, негативні наслідки якої визначають соціальну значущість проблеми та зумовлюють

необхідність розробки та реалізації програм, спрямованих на подолання стигматизації. Стигматизація – процес виокремлення інших індивідів на підставі певних неприйнятних відхилень від норми з метою застосування суспільних санкцій [4]. Розвиток стигми в системі соціальної матриці відносин і взаємодій можна розглянути у трьох вимірах: 1) перспектива - як стигма сприймається людиною, яка стигматизує, а також особою, яка перебуває під стигматизації 2) ідентичність - визначається співставно континууму ідентифікації особи щодо певної групи; 3) реакції на стигму та її наслідки об'єкта та суб'єкта стигматизації (реакції можуть бути виміряні на когнітивному, афективному і поведінковому рівнях) [5].

Негативними наслідками стигми психічних розладів є: психотравма внаслідок усвідомлення психічних розладів у себе чи у членів родини (переживання стигми пацієнтами проявляється відчуттям сорому, відчуттям провини, прагненням приховати хворобу, відчуттям відверненого, усамітненням, соціальним відчуженням); тавро прокаженого по завершенню лікування; проблеми працевлаштування; проблеми соціальних стосунків внаслідок страху розкриття таємниці; страх хворого та його родини стати об'єктом насмішок; зниження якості життя хворого та його родини, соціальна ізоляція; несвоєчасність звертання за психіатричною допомогою внаслідок намагань приховати від усіх розлади психічного здоров'я; стигма впливає і на якість психіатричної допомоги, визначаючи стан проблем психічного здоров'я та суспільну прийнятність висвітлення питань психіатричної допомоги [2; 3]. Виявами стигми психічних розладів є стигматизований образ лікаря-психіатра: «демонізація» психіатрів або зображення психіатрів індукованих психічними розладами пацієнтів [1]. Наслідком стигми є також надмір насторожене ставлення до психологів, що негативно впливає на своєчасність звертання у разі необхідності психологічної допомоги.

Стереотипи психічного нездоров'я та упередження щодо осіб із психічними розладами зумовлюють стигматизацію та аутостигматизацію є стрижневим елементом дискримінації. Упередження як апріорна антипатія до інших лише тому, що вони належать до певної групи, мають різне походження:

1) аверсійне упередження засноване на сильних негативних емоцій страху, ненависті, відразі, що спонукає уникати контактів з цими особами (зображення психічних хвороб в недобррозичливій та неточній формі, підкреслюючи потенційну небезпечність для суспільств таких людей, сприяє карбуванню неадекватних уявлень щодо людей з психічними розладами; застосування психіатричних діагнозів як власних назв з метою образи є негативним емотивним підкріпленням кристалізації упередження);

2) домінантні упередження на основі переконань у власній вищості (особи цієї групи сприймаються як джерело дискомфорту, а не як загроза: “не маю нічого проти, але хай будуть подалі від мене” оскільки «вони» ніколи і ні в чому неспроможні зрівнятися з “нормальними” людьми; упередженість та ворожість у ставленні до психічно хворих можна частково пояснити як бажання додаткового відмежування “нас” від “них”);

3) упередження внаслідок неясності (відлякує незрозумілість патогенезу, відсутність інформованості щодо причин, проявів та прогнозу психічних розладів, можливості прогнозування тривалості ремісії та загалом її перебігу).

Як два основні напрямки подолання стигматизації можна зазначити соціально-психологічну адаптацію психічно хворих та роботу, спрямовану на модифікацію упереджень у суспільстві загалом.

Сучасна соціальна психологія визнає малу піддатність стереотипів і упереджень змінам, але пропонує моделі їх модифікації, зокрема: кульмінаційна модель, конверсійна модель, модель підтипу, модель послаблення, гіпотеза контакту. Кульмінаційна модель розглядає кумуляцію в часі незначних багаторазових стимулів як оптимальний механізм модифікації стереотипів. Конверсійна модель (модель радикальних змін, “все абонічого”) покладається на визначальний ефект впливу інформації чи досвіду, цілком протилежного суті упередження. Модель підтипу розглядає можливість зміни стереотипу чи упередження під впливом інформації до певної частини групи у разі непорушності стереотипу групи в цілому. Модель послаблення передбачає ефект послаблення стереотипу чи упередження під впливом фактично нейтральної, формально недіагностичної інформації про позитивні та прийнятні аспекти певної групи. Гіпотеза контакту Олпорта розглядає позитивний ефект щодо зменшення стереотипу внаслідок безпосередніх та неодноразових контактів з представниками певної групи.

Розширення знань про психічне здоров'я та психічні розлади є одним із головних завдань для забезпечення соціальної реінтеграції людей, які страждають від психічного розладу, подолання упереджень, водночас – сприяння оптимізації охорони психічного здоров'я та профілактики психічних розладів [6; 7; 8].

Для забезпечення успіху модифікації стигми психічних розладів та зменшення упереджень необхідним є:

1) оптимізація просвіти та поширення інформації про психічне здоров'я та психічні розлади, можливість та ефективність терапії, можливості адаптації людей з психічними хворобами, успішність у житті осіб із психічними розладами, водночас – проблеми хворих та членів їх сімей;

2) упровадження соціально-психологічної реабілітації та створення груп взаємодопомоги;

3) поширення консультативної психолого-психіатричної мережі за межами психіатричних клінік;

4) контроль за порушенням прав людини і створення правової підтримки людей із психічними розладами та їх родин для захисту прав людини і подолання дискримінації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білобровка Р.І. Стигма в психіатрії // Архів психіатрії. - 2013.-№1 (72).- С. 22-24.
2. Галецька І.І. Соціально-психологічні аспекти стигматизації психічних розладів // Архів психіатрії. – 2001 - №3 (26).-- С. 159-162.

3. Галецька І., Влох І., Животовська Л. Стигма психічних розладів: чи можливо подолати віртуальну реальність? // Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія і практика. – Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006 – С. 229-258.
4. Гофман І. Стигма: Заметки об управленні испорченної ідентичністю. Translated by M.S.Dobryakova Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. N.Y.: Prentice-Hall, 1963. - <http://www.sociology.ru/forum/ogl1-4-2001.html>.
5. Arboleda-Flórez J. Considerations on the Stigma of Mental Illness// The Canadian Journal of Psychiatry.-2003.-Nov.-P.336-344. <http://www.cpa-apc.org:8080/Publications/archives/CJP/2003/november/nov2003.asp>
6. Corrigan PW, Wassel A Understanding and influencing the stigma of mental illness// Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services. – 2008. -№ 46(1). – P. 42-48.
7. Gaebel W. Baumann A. Interventions to Reduce the Stigma Associated With Severe Mental Illness: Experiences From the Open the Doors Program in Germany// Can J Psychiatry. –2003. - Vol 48. - № 10. – P. 657-662.
8. Sartorius N. Fighting stigma: theory and practice// World Psychiatry 2002. - № 1. – P. 26–27.

ПРОГНОЗ КАР'ЄРНИХ ПЕРСПЕКТИВ НА СТАДІЇ АДЕПТА.

Куций Олександр Анатолійович, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Глибокі соціально-економічні, технологічні і структурні трансформації у суспільстві супроводжуються відповідними перетвореннями у сфері праці, яка є основою життєдіяльності людей. Внаслідок цього різко зростає роль людського фактора у розвитку виробництва, за рахунок якого створюється майже 80 % валового внутрішнього продукту, і водночас збільшуються трудові навантаження на працівника, які можуть бути обмежувальною ланкою у забезпеченні сталого економічного розвитку країни. Це висуває нові вимоги до підготовки спеціалістів, яким належить вирішувати важливі і складні проблеми ефективного його функціонування як на рівні організації, так і на індивідуальному рівні. Й питання якості відбору, придатності особистості до певної професії, мотиваційних аспектів виступає на передній план. Й сучасна система професійного відбору на етапі опантанта (вибір професії) має певні недоліки, що мають не стільки практичне як методологічне підґрунтя. Тому, з метою вирішення питання методологічного обґрунтування професійного відбору до ЛДУБЖД було проведено пілотажне дослідження, що мало евристичний варіант гіпотези. Вона заключалась в тому, щоб на основі дослідження з використанням різних методів (профорієнтаційних методик, тестів з дослідження професійної мотивації, особливостей задоволеності процесом та перспективами навчання – стадія адепта, важливості основних компонентів задоволеності трудовим процесом) визначити ті з них, які

спроможні надати достовірну інформацію про кар'єрні перспективи саме на етапах адепта та оптанта. У дослідженні прийняло участь 75 курсантів та студентів ЛДУБЖД з 2-го по 5-й курс навчання.

Методи дослідження:

1. MBTI (Myers-Briggs Type Indicator), що створено Майерс і Бріггс для типологізації особистості, у процесі розробки чого вони доповнили класифікацію психотипів за Юнгом. В основі методики закладено такі чотири пари типологічних рис, й у кожної людини є, як правило, протилежні риси, але одна з них переважає:

- екстраверсія (E) – інтроверсія (I), інтроверт намагається сховатися, зіткнувшись з ким - небудь або чим - небудь незнайомим, сором'язливий, менш нав'язливий, ніж екстраверт. Екстраверт поводитиметься рішуче і розкуто, чуйний, сповнений ентузіазму;

- конкретність (S) – інтуїтивність (N), для «конкретного» обіцянки святі, порушення домовленості – майже трагедія. Він активно взаємодіє з навколишнім світом, практичний. «Інтуїтивний», навпаки, до зміни планів поставиться абсолютно спокійно, N типом важко керувати, він більш винахідливий;

- логіка (T) – етика (F). Якщо логік, найчастіше можна почути «Навіщо?» і «Чому?». Якщо етик – «Для кого?». F тип орієнтований на людей, він тонко розрізняє емоції інших, у нього багата міміка. По обличчю логіка ви ніколи не вгадаєте його емоційний стан;

- визначеність (J) – гнучкість (P). J тип намагається вчасно підготуватися до занять у школі, не любить запізнюватися на побачення, відповідально ставиться до обов'язків на роботі. P тип абсолютно не хвилює, встигне він до призначеного часу чи ні, не любить нічого планувати заздалегідь і взагалі не любить обмежувати себе якими б то не було рамками.

2. Опитувальник «Професійна мотивація» (В.Осьодло), що має такі шкали:

- оцінка результатів праці (ОРП) охоплює ситуації, які стосуються оцінки результатів професійної діяльності. Сутність оцінки за шкалою полягає в тому, що вона характеризує переконання людини про те, що коли професійна діяльність підлеглих за відповідні досягнення заохочується, тоді вона переживає значимість своєї праці, відповідальність, прагне до підвищення результатів праці, своєї кваліфікації, особистісного розвитку;

- професійні домагання (ПД) представлена 16 твердженнями і диференціює досліджуваних за характеристиками, які в психології мотивації пов'язують з прагненням до успіху чи уникненням невдач;

- інтернальність у сфері професійних досягнень (ІПД) стосується професійної діяльності з подальшим досягненням людиною конкретної цілі. Шкала близька до характеристики «локусу-контролю» і означає систему переконань особистості стосовно того, де знаходяться чи локалізуються сили, які впливають на результати її дій;

- професійні інтереси і цінності (ПІ) характеризує особливості розвитку професійних інтересів та цінностей. Усвідомлений інтерес виступає як мотив,

намір, свідомо поставлена ціль. Саме тому інтерес розглядається серед інших мотиваційних утворень, оскільки він передбачає цілепокладання, волю і почуття;

- шкала життєвих цілей (ЖЦ) розроблена на основі того, що структурно суб'єктивна картина життєвого шляху включає в себе життєві цілі, плани, обставини і життєву програму, розгорнуті у перспективі психологічного майбутнього. Професійне майбутнє, яке людина уявляє як потенційно можливе, виконує функції суб'єктивної регуляції і, будучи метою професійного шляху, впливає на життєві вибори, вчинки та діяльність людини, на вектор її професійного розвитку і реалізацію професійного потенціалу.

3. Тест Голланда (найбільш сприятливе професійне середовище), за такими типами як реалістичний, інтелектуальний, соціальний, артистичний, підприємницький та конвенціональний.

4. Методика «Якорі кар'єри» (Е.Шейн) з такими шкалами:

- професійна компетентність (орієнтовані на розвиток своїх здібностей і навичок в областях, безпосередньо пов'язаних з їх спеціальністю. Найважливішими критеріями кар'єри для них є постійне вдосконалення їх досвіду і знань і визнання їх професіоналізму);

- менеджмент (розглядають свою спеціалізацію як пастку і визнають, що важливо знати декілька функціональних областей. Вони розвивають знання і досвід на рівні свого бізнесу або своєї галузі. Можливості для лідерства, високого доходу, підвищених рівнів відповідальності і внесок в успіх своєї організації є ключовими цінностями і мотивами);

- автономія або незалежність (відчувають труднощі, пов'язані з обмеженням, встановленими правилами, процедурами, робочим днем, дисципліною. Вони люблять виконувати роботу своїм способом, темпом і за власними стандартами);

- стабільність роботи (відчувають потребу в безпеці, захисту і можливості прогнозування і будуть шукати постійну роботу з мінімальною ймовірністю звільнення. Такі люди, як правило, відрізняються невисоким рівнем домагань);

- стабільність місця проживання (для них важливіше залишитися на одному місці проживання, ніж отримати підвищення або нову роботу на новій місцевості);

- служіння (займаються справою через бажання реалізувати у своїй роботі головні цінності. Вони часто орієнтовані більше на цінності, ніж на здібності. Вони прагнуть приносити користь людям, суспільству, для них дуже важливо бачити конкретні плоди своєї роботи, навіть якщо вони і не виражені в матеріальному еквіваленті);

- виклик (вважають успіхом подолання нездоланих перешкод, рішення нерозв'язних проблем або просто виграш. Для одних людей виклик представляє більш важка робота, для інших це – конкуренція і міжособистісні стосунки. Вони орієнтовані на рішення завідомо складних задач, подолання перешкод заради перемоги в конкурентній боротьбі);

- інтеграція стилів життя (кар'єра повинна асоціюватися із загальним стилем життя, врівноважуючи потреби людини, сім'ї і кар'єри. Вибирати і

підтримувати певний образ життя для них важливіше, ніж домагатися успіху в кар'єрі. Розвиток кар'єри їх приваблює лише в тому випадку, якщо вона не порушує звичний їм стиль життя й оточення);

- підприємництво (подобається створювати нові організації, товари або послуги, які можуть бути ототожені з їх зусиллями. Працювати на інших – це не їх і мета їх кар'єри – створити щось нове, організувати свою справу, втілити в життя ідею. Вершина кар'єри – власний бізнес).

5. Методика «Задоволеність навчальним закладом», де студенти й курсанти визначали за 10-бальною шкалою власне враження щодо задоволеності:

- вибором навчального закладу;
- самим процесом навчання;
- проведення вільного часу в період навчання;
- від перспективи набутої професії;
- від перспективи набутої кваліфікації.

6. Домінуючі фактори у праці, а саме те, що досліджувані оцінювали значимість для них від 1 до 10 балів таких факторів як рівень доходу (розмір зарплати, премії, бонусів і т.п.), соціальний пакет (компенсації, страхування, соціальна підтримка і т.п.), безпека (охорона здоров'я, юридична захищеність і т.п.), умови праці (графік роботи, наявність їдальні, місця для відпочинку, приємне і безпечне оточення і т.п.), взаємостосунки з керівництвом (зацікавленість, підтримка, швидкість реакції на особисті проблеми, постановка цілей, чесність, порядність, професіоналізм керівника і т.п.), зміст праці (цікава праця, зміна видів діяльності, ступінь самостійності, професійне самовираження і т.п.), атмосфера в колективі та командний дух, можливість професійного і/чи кар'єрного росту, імідж компанії (відома, соціальна важливість, успішність і т.п.).

7. Бажання кар'єрного зростання, що відображалось у визначенні досліджуваними рівня потреби у кар'єрному зростанні (від 1 до 10).

8. Додатковими змінними у дослідженні були стать, курс, навчання (державне/недержавне).

Результати емпіричного дослідження оброблені шляхом факторного аналізу й було встановлено наявність 11 значимих факторів, що описують близько 80 % даних. Однак, інтерпретацію здійснено лише за першими п'ятьма. Таким чином:

1 фактор: якоря кар'єри (проф. компетентність, менеджмент, стабільність роботи і проживання, служіння, виклик, підприємництво), проф. мотивація (інтернальність проф. досягнень, проф. цінності й інтереси). За МВТІ (ES_J) – рішучий і розкутий, чуйний, сповнений ентузіазму, обіцянки святі, активно взаємодіє з навколишнім світом, практичний, намагається вчасно підготуватися, не любить запізнюватися, відповідально ставиться до обов'язків. Задоволений навчальним закладом, процесом навчання, перспективою професії, кваліфікації. Важливі всі фактори задоволеності працею за винятком матеріального та безпеки праці. Високий рівень бажання кар'єрного зростання.

Фактор 2: якоря кар'єри (стабільність роботи і проживання), проф. мотивація (високі проф. досягнення, низькі оцінка результатів праці, інтернальність проф. досягнень, проф. цінності й інтереси), MBTI (_STJ) – практичний, намагається вчасно підготуватися, шукає логіку у всьому, не любить запізнюватися, відповідально ставиться до обов'язків, незадоволений навчальним закладом, рівень доходу, соц. пакет, безпека праці, соц. середовище – підприємницький, конвенціональний. Це чоловічий, курсантський тип й є характерним для старших курсів.

Фактор 3: інтраверт-етик, важливі лише фактори задоволеності працею, безідейний, цілі не виробляє, до оцінки результатів праці не схильний.

Фактор 4: якоря кар'єри (автономія, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво), проф. мотивація (оцінка результатів праці, інтернальність проф. досягнень, життєві цілі), MBTI (_NTP) – до зміни планів поставиться абсолютно спокійно, ним важко керувати, більш винахідливий, логік, не любить нічого планувати заздалегідь і обмежувати себе. Чоловічий тип, для якого важливі дохід, зміст праці, кар'єра.

Фактор 5: якоря кар'єри (менеджмент, автономія, стабільність місця проживання, інтеграція стилів життя, підприємництво), проф. мотивація (низькі оцінка результатів праці, інтернальність проф. досягнень, життєві цілі), MBTI (IN_ _) – намагається сховатися, сором'язливий, менш нав'язливий, до зміни планів ставиться спокійно, важко керувати, винахідливий. Не бажає кар'єрного зростання.

Таким чином встановлено, що:

- існує певна типологія студентів та курсантів, які можна різним чином охарактеризувати. Незважаючи на недостатню вибірку вже встановлено існування певних типів адептів, що дає змогу прогнозувати їх кар'єрний розвиток;

- найбільш інформативними з використаних методів виявились MBTI, методика В. Осьюдла та «Кар'єрні якорі» Е. Шейна;

- необхідно збільшити вибірку дослідження, що має дати змогу більш ґрунтовно встановити доцільність використання вказаних методик для професійного відбору на стадії оптанта, прогнозування особливостей подальшого кар'єрного розвитку на стадії адепта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом: підручник/ Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
2. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навч. посібник/ В. Г. Воронкова. – К.: ВД«Професіонал», 2006. – 576 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности/ М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн., 1976. – 176 с.
4. Карамушка Л. М. Психологія управління: навч. посібник/ Л. М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
5. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — 367 с.

6. Перебийніс А. А. Індивідуально-психологічні властивості та якості успішного керівника: збірник наукових праць. Психологія праці та управління/А. А. Перебийніс. – К.: ПІКДСЗУ, 2008. – С. 62–68.

7. Технології роботи організаційних психологів: навчальний посібник/за наук. ред. Л. М. Карамушки. – К.: Фірма«Інкос», 2005. – 366 с.

8. Щекин Г. В. Как эффективно управлять людьми: психология кадрового менеджмента: науч.-практич. пособие/ Г. В. Щекин. – К.: МАУП, 1999. – 400 с.

9. Янкевич С. М. Теоретичний аналіз психологічної готовності до професійної діяльності. Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. 14. – Ч. 2 / С. М. Янкевич// Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – С. 417–426.

ЗМІНА ПАРАДИГМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Савка Ірина Мар'янівна, доцент кафедри психології НУ «Львівська політехніка, кандидат психологічних наук.

Незважаючи на те, що в різних школах психології існують відмінні одна від одної точки зору стосовно ознак самоактуалізації, психологічного здоров'я, причин психологічних проблем та соціальної дезадаптації, а відповідно і способу надання психологічної допомоги, проте у кожний історичний момент в психологічному співтоваристві існують певні, хоча і не дуже чітко артикульовані, проте доволі впізнавані та такі, що узгоджено повторюються у текстах представників різних шкіл, уявлення про те, за яких обставин таку допомогу можна вважати професійною. Важливо відзначити, що критерії, які цим уявленням відповідають поступово, однак доволі радикально змінюються. І ті, що вважалися ознаками професійності в один час, змінюються інколи на протилежні, обов'язковість виконання певних вимог пом'якшується або, навпаки, посилюється.

Так за часів класичного психоаналізу професійною вважалася *вимога абстинентності*, тобто емоційної нейтральності, спеціаліста, що проводить психоаналіз. Він мав бути «непроникним як дзеркало» для клієнта. Тобто клієнт не має нічого знати ні про психологічні особливості терапевта, ні про його особисте життя. Ці вимоги забезпечували легше сприйняття клієнтом інтерпретації трансферних явищ, які вважалися основним інструментом пізнього класичного психоаналізу. За таких обставин цілком природним було уявлення про психотерапевта як про експерта, що, володіючи науковими теоріями, знає у чому полягає бажане для клієнта (подолання психологічного спротиву та усвідомлення несвідомого матеріалу із минулого клієнта та встановлення причини виникнення конфлікту) і має справу з недолугим пацієнтом, якому необхідно пояснити причини виникнення його проблем і, при потребі, навіть використовуючи *маніпулятивні методи*, за допомогою знання теорії допомогти клієнту подолати наперед відомі, характерні для більшості людей проблеми. При цьому було важливо дотримуватися регулярності

зустріч *щонайменше п'ять разів на тиждень впродовж багатьох років*. При цьому не закінчений психоаналіз вважався гіршим аніж непочатий.

Робота в процесі психоаналітичного сеансу над такими інтимними проблемами як сексуальні, вимагала убезпечення клієнта від того, що потаємні подробиці його життя будуть розголошені. Це викликало необхідність введення *правила конфіденційності*, яке можна було порушувати лише при супервізійній роботі та в наукових публікаціях зі згоди самого клієнта і це тільки у разі, коли клієнта не буде змоги ідентифікувати.

Ще одним правилом, що бере початок з класичного психоаналізу, була вимога за жодних обставин клієнту і терапевту *не вступати впродовж всього терміну проходження психоаналізу та ще два роки після нього у жодні реальні романтичні стосунки та не робити різких змін у реальному житті під час проходження психокорекції*, так як вони можуть бути не результатом свідомого вибору клієнта чи терапевта, а наслідком тих самих трансферних явищ та сексуальної забарвленості теми більшості психоаналітичних інтерпретацій. Тому вважалося, що не посвячений у професійні тонкощі пацієнт може бути використаний терапевтом для обслуговування своїх не вирішених внутрішніх проблем. *Відповідальність за ефективність психокорекції та безпеку пацієнта повністю покладалася на терапевта*.

Все вказане часто призводило до узалежнення пацієнта від психоаналізу. Пацієнт замість того щоб проходити аналіз для покращення свого реального життя, починав жити, щоб краще проходити психоаналіз та не міг без нього обходитися.

Першу революційну зміну в уявленнях про правила надання психологічної допомоги пов'язують із виникненням гуманістичного напрямку в психології. Після виникнення гуманістичного напрямку започаткувалася нова форма прикладного психологічного дискурсу, який полягав у тому, що певні аспекти технічних психокорекційних процедур оголошувалися не гуманістичними, а тому не сучасними, до певної міри нелегітимними. З'явилися уявлення сучасної психокорекційної етики. Зокрема *невикористання технік без інформованої згоди на них клієнта*, інакше психологічний вплив визнається маніпулятивним, а тому негуманітичним втручанням. Це було викликане особливістю екзистенційної філософії.

Екзистенційний погляд на природу людини бере свій початок з усвідомлення унікальності буття кожної людини, що існує в конкретний момент часу та простору. А тому *не може бути однієї моделі здоров'я чи причин проблем однакових для усіх людей, ми не можемо нав'язувати клієнту своє бачення щастя*. Екзистенціалісти підкреслюють ідею про те, що в решті-решт *кожний із нас відповідальний за те, ким ми є і ким стаємо*. Тому *відповідальність за ефективність психокорекції стало прийнятим розподіляти між психотерапевтом та клієнтом*, якого спеціально вмотивовують брати відповідальність за своє життя і щастя. Вибір проблеми, над якою працюють, теж делегується клієнту. Адже серед головних концепцій гуманістичної психології, запозичених із екзистенціальної філософії, є концепція становлення. *Людина ніколи не буває статичною, вона щомиті знаходиться в процесі*

становлення. Отже щоразу для неї актуальною будуть якісь інші проблеми, і тому клієнт краще знає над чим хоче і готовий працювати тут і тепер. *Тому без формулювання запиту клієнтом починати роботу стає непрофесійним.* При цьому виникає ще один етап психокорекційної роботи, який полягає у підготовці клієнта до формулювання запиту на роботу.

Представник гуманістичної школи і засновник гештальттерапії Ф. Перлз, замість того аби шукати корені проблеми своїх клієнтів в їх минулому, став досліджувати те, як люди пристосовуються до свого сьогодення і живуть в ньому. Послідовники Ф. Перлза вважали, що психотерапевт має бути таким собі гуру, кладезем премудрості, нетерплячим до лицемірства, хитрощів, він впевнено веде за собою розгублених людей в пошуках реальності, істинності, правди. Задача терапії здерти личину самообману з пацієнта, «віднайти» його і допомогти йому добратися до самої своєї суті. *Вважалося, що психотерапевт має виступати зразком,* адже він раніше став на шлях пошуку себе істинного і тому далі «просунувся» в напрямку самовдосконалення, *автентичності та відкритості,* А зразок для наслідування у відкритості вже не може бути абстинентним. Крім того все більше розповсюджена культура великих міст, викликала замкнутість і самотність людини серед натовпу і саме щире та відверте спілкування ставало корекційним прийомом. З того часу навіть використання технічних прийомів має бути дуже виправданим, щоб терапевт не мав спокуси сховався від особистісної відкритості та того, що К. Роджерс називав справжньою «зустрічю» пропонуючи якісь стандарти дії та не спричиняв цим ретравматизації позбавленому психологічної близькості клієнту. Абстинентність психолога почали ввжати ознакою його непрофесійності, що є наслідком неопрацьованості його особистих проблем та такою, що може зашкодити клієнту. У зв'язку із такими відмінностями та тим, що гуманістична психологія розвинулася як рух проти психоаналітичних правил терапії у філософії надання психологічної допомоги вважалося некоректним запозичувати методи однієї школи в роботі представників іншої та перебігати від одного терапевта до іншого, що працює у іншій парадигмі.

Всі згадані правила розроблялися для індивідуальної психокорекції. Проте в силу історичних причин виникає перша загальна для усіх напрямків надання психологічної допомоги тенденція, а саме мода на групову форму психокорекційної роботи. Правило конфіденційності за таких обставин мусило значно модифікуватися у бік пом'якшення. Проте все ще залишалося уявлення, що лише в групі незнайомих можна визволитися від лицемірства стосунків, прихованих почуттів. У власній сім'ї теж неможливо шукати подібного зцілення, адже виплутатися із звичної павутини почуттів Едипового комплексу практично не можливо. З цього бере свій початок правило *формування психокорекційних груп із незнайомих людей та обов'язкова домовленість не обговорювати те що відбувається у психокорекційній групі поза її межами.* В силу того, що члени групи переносять на керівників групи всі едипальні почуття, а в межах гуманістичної парадигми не було прийнято опрацьовувати явища переносу, терапевту взагалі вважалося недоречним підтримувати будь які стосунки з клієнтом за межами сесії.

Ще одним етапом зміни парадигми було становлення сімейної психокорекції. Стало зрозумілим, що проста фізична «втеча» із середовища знайомих та близьких в процесі психотерапії, не може забезпечити вирішення багатьох психологічних проблем, до яких рано чи пізно доведеться повертатися. Була висунута думка, що пацієнти божевільють внаслідок перебування у божевільному сімейному середовищі, яке необхідно лікувати у першу чергу. Найбільшим надбанням сімейної психотерапії стало те, що ефект від роботи з клієнтами, який при індивідуальній роботі досягався роками, у випадку одночасні роботи з усією сім'єю виникав за декілька сесій та утримувався значно стабільнішим. Сеттінг сімейної психокорекції, яка могла тривати роками і при цьому укладалася у невелику кількість зустрічей, що відбувалися з великими перервами, привчав до уявлення, що подолати проблеми можна за допомогою невеликої кількості зустрічей з психологом.

Одним із різновидів підходу до сімейної терапії, який вніс великий внесок у розвиток як всіх напрямків сімейної терапії і заклав підґрунтя для подальшої революції 70-80-х років, була, так звана, *Міланська модель*, що запровадила нову оригінальну процедуру психокорекції. Терапія займала 1-3 зустрічі. Після заключної інтервенції зустріч одразу ж завершували, подальші дискусії з сім'єю заборонялися. Це пов'язано з наміром сім'ї ввести нову інформацію, яка не дозволила б сім'ї продовжувати звичні неусвідомлювані нею ігри. Будь-які додаткові розмови могли б «розбавити інтервенцію водою». З цієї причини принципово і на наступних сесіях відхилялися всілякі намагання членів сім'ї обговорювати попередні зустрічі. Відповідно й будь-які телефонні звернення з приводу кризових ситуацій у сім'ї після інтервенції, як правило, залишалися без відповіді (не відреаговувалися).

Цей сеттінг в подальшому став початком поняття, характерного для психотерапії «нової хвилі» і відомого під назвою «супервізія привселюдності», яка практично взагалі нівелювала вимогу конфіденційності, адже заохочувалась психологічна робота клієнта в присутності великої кількості людей: його знайомих та родичів (групи підтримки), кількох терапевтів, тих хто навчається на терапевта та всіх бажаючих долучитися до процесу. Це стає можливим тому, що розмова точиться не довкола проблем клієнта, які тільки коротко окреслюються, а довкола великої кількості можливих варіантів їх вирішення. А в цьому випадку одна голова добре, а чим таких голів більше, тим краще. За таких обставин взагалі не могла йти мова про конфіденційність.

Кінець 80-х для сімейної терапії був переломним моментом: критики закидали сімейній терапії в директивності та все частіше ставили під сумнів обґрунтованість права психотерапевта виконувати, започатковану ще Еріксоном, Хейлі та Мінухиним традицію "вказуючої правиці", яка має право вказувати іншим, що для них є корисним, а що шкідливим та вирішувати за когось його долю не поставивши його самого до відома того, що робиться і для чого. Через це ставили під сумнів, заперечували самі засади сімейної терапії. Одну ж ознаку сімейної терапії, а саме її відносну *короткотривалість*, уже відкинути не міг ніхто. Майбутній лідер теж мусив давати достатньо відчутні

результати в доволі стислі терміни. Проте єдиного лідера так і не визначилось. Натомість називають сучасні тенденції в полі психокорекції.

Зокрема такі тенденції формулює Роберт Фіджеральд. Однією із прикмет нового напрямку, на його думку, є *поступове нівелювання відмінностей, які існують між окремими школами та напрямками психотерапії*. Деяка зневага до теорії виникла ще в рамках Еріксонівського методу, продовжилась у зневазі до теоретичних міркувань Ф. Перлзом та особливо проявилась вона в межах сімейної психотерапії, засновники якої не завжди були академічними психіатрами чи психологами. Адаже коли психотерапія звернула свою увагу на сім'ю, то число її послідовників значно розширилось за рахунок соціальних працівників та волонтерів. Спеціалісти-практики, на відміну від теоретиків психотерапії, широко запозичували одне у одного використовувані методи роботи. Дуже багатообіцяючою, на думку Фіджеральда, є *тенденція до формування певної спільної теоретичної платформи, яка дозволяє обґрунтовувати використання різних психотерапевтичних стратегій прийнятими у різних школах психокорекції*. Еклектизм стає цілком природним та необхідним у випадках, коли спеціаліст намагається підібрати для пацієнтів ті форми терапії, котрі для них можуть стати найефективнішими і при цьому використовує широкий набір різних моделей психотерапії.

Ще з часів домінування психоаналізу вважалось, що психологічна допомога не повинна надаватися пацієнту під впливом психотропних препаратів чи інших хімічних речовин. З. Фройд стверджував, що тоді ми працюємо з цими речовинами, а не перебудовуємо реальності особистості клієнта, що є власне метою психоаналізу. Особливо ця вимога посилилась після гуманістичної революції. Гештальтпідхід вимагав, щоб навіть кави не вживати перед сеансом. З іншого боку, на думку Фіджеральда, *сучасна психокорекція і психотерапія навряд чи можлива без розуміння спеціалістом того, як ліки та хімічні речовини впливають на психічний стан людини. Все частіше в психіатрії використовують психотерапію на фоні медикаментозного лікування антидепресантами та іншими психотропними препаратами*. Адаже психотерапія душевнохворих часто є неможливою без цього. Не можна не враховувати і того, що поширення таких проблем як хімічні медикаментозні узалежнення, чи з причини дійсної необхідності тривалого лікування певними психотропними препаратами, чи через шкідливу звичку, яка стає дедалі розповсюдженішою, призводить до необхідності адаптації психокорекційних методів до роботи на фоні хімічних впливів для того, щоб не виключати певні групи населення з кола людей, яким може бути надана психологічна допомога.

Як наслідок в 70-80х рр. відбулася чергова революція психотерапевтичного світогляду (третя після аналітичної і гуманістичної), яка призвела до зміни принципів, на підставі яких тепер стало прийнятним надавати психологічну допомогу, що потрохи визрівали у зв'язку із зміною наукових уявлень. Вона принесла і новий напрямок психокорекції названий психотерапією «нovoї хвилі» чи позитивною короткотривалою психотерапією. Тефані Ахола (клінічний психолог) і Бен Фурман (психіатр) взагалі використовують назву solution talk (бесіда про рішення; консультування, орієнтоване на вирішення

проблеми) – відсутній навіть терміни "психотерапія", "терапія", "корекція". І це не випадково. Бо вважається, що ці терміни викликають у потенційних клієнтів та їх родичів "медичні асоціації", побоювання "втручання" і одночасно споживацькі установки ("спеціаліст зробить зі мною щось корисне для мене"), тоді як SFT передбачає ("я разом зі своїми близькими та консультантом зможу щось зробити для вирішення своєї проблеми"). Спеціалісти SFT намагаються максимально активізувати свідомість пацієнта, а не приспати її гіпнозом «всемогутнього доктора». Власне свідомість стає партнером терапевта. Хоча дехто закидає їм, що це ідеалізація людського розуму. Можна говорити про спільні для всіх напрямків "нової хвилі" характеристики.

Для психологічної допомоги «нової хвилі» є характерним: 1- орієнтація на ресурси пацієнта; 2- розподіл відповідальності між психологом і клієнтом за ефективність роботи; 3- прибудова до клієнта (замість «настройки» пацієнта); 4- технічна пластичність, інтегративне використання широкого арсеналу прийомів різних шкіл та створення нових, адекватних конкретному клієнту і психологу; 5- опора на інтуїцію і досвід як психолога так і клієнта (замість на "наукову" концепцію); 6- делікатне відношення до симпсихотерапевтою, як вияву «мудрості» людського організму («не ремонтуй те, що працює») і *перебудова симпсихотерапевтою тільки після вироблення нового адапсихотерапевтивного стереотипу реагування* (на протипагу «боротьбі» класичного психотерапевта з симпсихотерапевтомом пацієнта чи з проблемою); 7- цілеспрямована установка на психологічну допомогу як на короткострокову і навіть як на веселу подію в житті людини (на протипагу серйозному, глибинному і тривалому процесу терапії); 8- орієнтація на бригадне обслуговування одного пацієнта чи однієї сім'ї; 9- імідж психолога як «веселого дивака» (на протипагу образу «врівноваженого і поважного мудреця», класичної психотерапії); 10- відсутність нозологічних і характерологічних протипоказів для всіх клієнтів, котрі бажають отримати допомогу (замість підбору пацієнтів в класичній психотерапії).

Зі свого боку можу додати, що *сучасні методи психокорекції все більше відходять від мистецтва та стають технологічними, що дозволяє освоїти їх без особливо тривалої теоретичної та практичної підготовки*. Цьому також посприяв великий приплив у лави людей, що надають психологічну допомогу, соціальних працівників та волонтерів у часи моди на сімейну психотерапію. Психотерапія *стає все більше короткотривалою та все еkleктичнішою*. Але, нажаль, технологізація її процесу(тобто роби раз..., роби два... і не роздумуй чому власне так треба робити) супроводжується втратою цілісного бачення індивідуальних особливостей клієнта та часто призводить до втрати можливості індивідуального підходу при наданні йому психологічної допомоги. А інколи і до небезпеки нашкодити клієнту якраз через ігнорування цих індивідуальних особливостей. Проте класичних методів роботи ніхто не забороняє, а нові віяння не тільки переосмислюють звичні підходи, але і легалізують інші. Це дає можливість розширити спектр психологічних послуг у залежності до запиту конкретного клієнта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахола Т., Фурман Б. Краткосрочная позитивная психотерапия (Терапия фокусированная на решении). /Пер. с англ. Ялов А.М. Краткосрочная позитивная психотерапия. Методическое пособие. — СПб.: ИЗ-во “Речь”, 2000 — 220 с.
2. Рудестам К. Групповая психотерапия – СПб.: Питер Ком, 1998 —384 с. — (Мастера психологии).
3. Николс М. Шварц Р. Семейная терапия. Концепции и методы / Пер. с англ. О. Очкур, А. Шишко. — М.: Изд-во Эксмо, 2004. — 960с.
4. Чепмен А, Чепмен-Сантана М. Проблемно-ориентированная психотерапия. — СПб.: Питер, 2001 (Серия «Практикум по психотерапии»).
5. Фицджеральд Р. Эклектическая психотерапия. — СПб.: Питер, 2001 (Практикум по психотерапии).

ТРАНСПЕРСОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

Березяк Ксенія Михайлівна, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, начальник сектору психологічного забезпечення.

Одним з сучасних напрямків сучасної психології. Який продовжує активно розвиватись, є **трансперсональна психологія** («*trans*» - «крізь», «*persona*» - «маска»). Основною метою цього напрямку є гармонізація особистості шляхом переживань змінених станів свідомості, які досягаються за допомогою трасових, медитативних, дихальних технік і виходять за межі індивідуального «Я».

Трансперсональна психологія набула статусу самостійного відгалуження гуманістичного напрямку психології у 60-70х роках 20-го сторіччя. Підґрунтям для цього процесу були ідеї американського філософа, психолога Уільяма Джеймса про «трансперсональне несвідоме» («Багатоманітність релігійного досвіду», 1902р.) та Карла Густава Юнга про «колективне несвідоме» («Структура безсвідомого», 1916р.). Активними засновниками трансперсонального напрямку виступили наступні психологи, психотерапевти, філософи: Абрахам Маслоу, Станіслав Грофф, Алан Уілсон Уотс, Ентоні Сутич, Стенлі Криппнер, Кен Уілбер. У 1969 році А. Маслоу, С. Гроф і Е. Сутич видали 1й номер «*Journal of Transpersonal Psychology*».

На даний час у трансперсональній психології виділять такі основні напрямки та школи:

- Архетипічна психологія за Д.Хіллманом;
- Психосинтез за Р.Ассаджиолі;
- Роботи А.Маслоу, Ч.Тарта, М.Уошберна;
- Інтегральний підхід К.Уілбера;
- Холотропна терапія за С.Гроффом, Х.Грофф;
- Трансперсональна психотерапія;

- Метод афективної контратрибуції при комплексному лікуванні хронічного алкоголізму та неврозів А. Я. Гриненка, Е. М. Крупицького (1989).

Трансперсональна психологія розширює розуміння психічної реальності до множинності станів свідомості, духовних криз, перинатальних та колосмертних переживань, творчих та пікових переживань. Зокрема, Абрахам Маслоу досліджував спонтанні містичні, як він назвав, «пікові переживання». Він розглядав цей варіант переживань ні як психопатологічний процес, а як корисні інтегративні прояви у людей, що мають виразну тенденцію до «самореалізації» та «самоактуалізації». Пікові переживання він вважав «вище за норму», акцентуючи тим самим вищі цінності (метацінності) і прагнення їх досягнути (метамотивація) як основні джерела людського розвитку.

Сам термін «трансперсональна психологія» запропонував Станіслав Грофф, чеський психолог-клініцист. Він виокремлював чотири сфери, що лежать за межами людської свідомості:

1. Сенсорний бар'єр;
2. Індивідуальне несвідоме;
3. Рівень народження і смерті (перинатальні матриці);
4. Трансперсональна царина.

Переживання на всіх чотирьох рівнях доступні людині, особливо під впливом спеціальних дихальних технік, які Станіслав Грофф та його дружина Крістіна Грофф (1975р.) назвали «холотропним диханням» («таке, що направляє до цілісності»), коли за допомогою спеціального музичного оформлення та глибокого безперервного дихання за рахунок гіпервентиляції легень людина погружається у трансний стан.

У розвитку патологічних проявів особистості. Залежностей, неврозів С.Грофф вбачав роль, зокрема травми народження та особливості перинатальних переживань людини. Він виділив чотири перинатальні матриці. Які пов'язані як з фізіологічними стадіями пологів, так і переживаннями дитини під час них: I матриця – симбіотична єдність дитини з матір'ю, почуття раю; II матриця – початок переймів, відчуття вигнання з раю, безвихідь та безнадія; III матриця – просування плоду родовим каналом, кульмінація болю, почуття страху, боротьба та агресія; IV матриця – вихід людини у світ, почуття полегшення та релаксації. Неблагополучне проходження якоїсь з матриць створює підґрунтя для патології подальшого розвитку, хоча не обумовлює її на 100 відсотків.

Занурення особистості у власні трансперсональні переживання за допомогою дихальних технік (холотроп, ребьофінг, вайвейшен) дозволяє пережити травми на тілесному і духовному рівні та інтегрувати особистість.

Практичне значення трансперсональної психології полягає у наявності нового погляду на патологію та психічне здоров'я, забезпечуючи багатогранний інтегруючий підхід до особистості. Одним з впливів на загальну світову культуру трансперсональної психології, особливо щодо ролі перинатальних переживань на подальше формування особистості є більш

гуманне ставлення до пологів в медицині, менш травматична організація пологового процесу у сучасних клініках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гроф С. Психология будущего: Уроки современных исследований сознания / Науч. ред.: В. Майков; Пер. с англ. С. Офертаса. - М., 2001.- 457 с.
2. Гроф С. Приключения в самопознании: Информационные материалы / ИНИОН. - М., 1991. - 77 с.
3. Гроф С. Надличностное видение: Целительные возможности необычных состояний сознания / Ред.: В. Майков; Пер. с англ. С. Офертаса. - М., 2002. - 237 с.
4. Клезовский А. Основы миропонимания новой эпохи. - Минск, 1995. - 720 с.
5. Кураев А., диакон. Сатанизм для интеллигенции. - М., 1997.
6. Озанец М. Медитация для начинающих /Пер. с англ. А. Гарькавого. - М., 2004. - 295 с.
7. Пути за пределы "эго": Трансперсональная перспектива: [Сб. ст.] / Под ред. Р. Уолша, Ф. Воон; Пер. с англ. М. Папуши и др. - М., 1996 - 317 с.

НАРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА.

Калька Наталя Миколаївна, старший викладач кафедри практичної психології факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Професійна компетентність в діяльності фахівця будь-якої сфери включає систему теоретичної і практичної готовності особистості до ефективної самореалізації у професії, що втілюється через парадигму професійно значущих знань, умінь, якостей, здібностей, схильностей та досвіду професійної діяльності [2].

Сутність поняття професійної компетентності було предметом розгляду в роботах І.А.Зязюна, Н.Г. Ничкало, М.В.Розова, Г.С.Монахова, Н.В.Кузьміної, В.А.Сластьоніна, М.Є.Павлютенкова, А.К.Макарової, О.Є.Ломакіної та ін.

Професійна компетентність практичного психолога містить чимало структурна елементів, серед яких важливе місце слід виділити малодослідженій, проте дуже важливі в контексті практичної діяльності психолога, наративній компетенції.

Сучасна психологія розглядає наратив як впорядкування життєвих подій в єдину послідовність, що побудована виходячи із загальної життєвої концепції оповідача. Текст - наратив доцільно розглядати як засіб саморозуміння ("історія для себе") та засіб самоподачі, самопред'явлення ("історія для іншого").

Однією з найважливіших його функцій є самопрезентація □ саморозкриття, декларування і ствердження індивідуальної системи цінностей, поглядів, переконань [3].

Завдяки наративу суб'єкт усвідомлює себе, свій досвід, презентує певну точку зору, стверджує себе таким, яким він прагне бути, а також створює своє минуле. Тобто людина, проживаючи своє життя, конструює його історію. В процесі такого конструювання відбувається переосмислення власного досвіду та власної особистості, виникає нове бачення тих подій життя, власних рис та якостей, що з певних причин не усвідомлювалися чи не приймалися людиною, - а це призводить до конструювання більш цілісної історії життя. В такому розумінні наратив доцільно розглядати як засіб саморозвитку особистості.

Н.В. Чепелева вважає індивідуальний досвід буття особистості відображенням картини світу, яка сприймається самою людиною як певним чином змодельована інтерпретаційна смислова система.

Остання репрезентується суб'єктом для самого себе та для інших у формі наративу. Наратив, у свою чергу, виступає ідеальним транслятором особистісного досвіду, що дає людині можливість осмислити і усвідомити його в межах особистісної інтерперсональної сфери.

О. М. Лактіонов також зазначає, що у наративі особистості втілюються особливості комплексу інтерпретацій, що створюють тріаду «Я - інші люди - світ», і це тією чи іншою мірою зумовлює розвиток досвіду людини [2,с.21].

Особистісний досвід людини висвітлюється засобами реконструктивної інтерпретації, яку Н. Ф. Литовченко розглядає як ситуацію відтворення суб'єктивного локусу переживання особистістю психологічної ситуації, а також її реальних параметрів і детермінант. Тому особистісний досвід чітко висвітлюється через техніку «розповіді про себе», коли зворотний зв'язок, що стимулюється психологом, активізує нарації клієнта.

Н.Ф. Литовченко стверджує, що особлива «своєрідність процесу породження наративу полягає в тому, що клієнт, претендуючи на об'єктивність у висвітленні подій, намагається максимально точно в усіх деталях передати характеристики реальної життєвої ситуації, але фактично транслює власні суб'єктивні надцінні смисли цієї ситуації» [2,с.37].

В свою чергу наративна компетенція, автором терміну якої є А. Ж. Греймас, складається із взаємодії наративної програми, наративного знання, тематичного знання, наративного знання-дії.

В умовах наративної терапії клієнт виступає як компетентний експерт з питань вирішення його власних проблем. Завданням психолога є допомогти клієнту реалізувати й розвинути бажані способи життя клієнта, висловлені в формі історії про себе.

Реалізуючи наративну компетенцію в практичній діяльності психолог забезпечує створення простору для розвитку клієнта відповідно до його історії, здійснює підтримку та вселяє довіру щодо впливу на власне життя, допомагає саморозвиткові особистості у визначенні історій власного життя та впливу на нього.

Завдяки сформованій наративній компетенції психолога, люди здатні відмежовувати проблему та власне життя, вони стають експертами власного життя, а проблеми бачать як окремі від людей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уайт М. Карти нарративної практики: Введення в нарративну терапію / М. Уайт. – М.: Генезис, 2010. – 326 с.
2. Чепелева Н.В., Наративні психотехнології / М.Л. Смульсон, О. М. Шиловська, С. Ю. Гуцол. — К. : Главник, 2007. — 144с.
3. Шиловська О. Психологічні особливості породження нарративу як засобу саморозвитку особистості. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / О.М. Шиловська. – К.: Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2003. – 22 с.

ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Балебрux Юлія Богданівна, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Діяльність практичного психолога потребує не лише набуття певних знань та професійних навичок, але й особистісної готовності. Під особистісною готовністю слід, перш за все, розуміти наявність професійно важливих особистісних якостей, які включають особливості емоційно-вольової, когнітивної та мотиваційно-ціннісної сфери особистості психолога. Дослідження даної проблеми необхідно здійснювати у контексті підготовки студентів до оволодіння професією психолога, оскільки недостатнє врахування усіх складових професійної готовності може призводити до некомпетентного надання психологічної допомоги.

Практичний психолог застосовує спеціальні методи діагностики, профілактики, корекції, проте, основний його інструмент – власна особистість. Як зазначав К. Роджерс, теорія та методи психолога (консультанта) є менш важливими, ніж роль, яку він виконує [3].

Важливим є питання, які саме якості є важливими для психолога, і чи можливо їх формувати. Саме професійна підготовка майбутніх психологів повинна включати не лише ознайомлення з теоретичними засадами надання психологічної допомоги, але й включати формування необхідних рис.

У 1964 р. Комітет з нагляду і підготовки консультантів США встановив наступні шість якостей особистості, необхідних консультанту:

- довіра до людей;
- повага цінностей іншої особистості;
- проникливість;
- відсутність упереджень;
- саморозуміння;
- усвідомлення професійного обов'язку.

Осіпова А.А. розглядає особистісну готовність психолога в контексті психологічної спрацьованості психологом власних психологічних проблем, особливо в тих сферах, в яких він буде надавати допомогу клієнтам. Тобто, психолог повинен пройти психокорекцію чи психотерапію, і тільки таким чином він зможе вирішити власні психологічні проблеми.

На сьогоднішній день склалися певні уявлення про те, якими особистісними рисами повинен володіти практичний психолог. Якщо розглядати емоційно-вольову сферу особистості практичного психолога, то однією з найважливіших якостей вважається емпатія. І. Ялом говорив про емпатію: «Дивіться з вікна іншого. Спробуйте побачити світ таким, яким його бачить ваш клієнт» [4]. Завдяки емпатії виникає така атмосфера стосунків між клієнтом та психологом, що дозволяє клієнту відчути довіру та безпеку.

Автентичність – наступна базова характеристика особистості практичного психолога, на якій наголошують такі відомі психологи, як К.Роджерс, Ф.Перлз, Дж. Бьюдженталь. Під цією характеристикою розуміється відповідність самому собі, цілісність зовнішніх та внутрішніх проявів особистості. Для досягнення автентичності особистості необхідно позбутися надмірних психологічних захистів, навчитися відкрито переживати власні емоції. І.Ялом стверджує, що психотерапевт повинен не лише бути чесним та відкритим, але й пояснювати клієнту сам процес терапії, не вдаючись до створення атмосфери таємничості, таким чином, знижуючи тривогу клієнта.

Серед інших професійно-важливих якостей психолога можна виділити наступні: доброзичливість, здатність до саморегуляції власних психічних станів, емоційна врівноваженість, низька конфліктність, стресостійкість.

Варто приділити ще одній важливій якості практичного психолога – толерантності до невизначеності. Як вважає Кочунас Р., психологу необхідно проявляти стійкість у ситуації невизначеності. Варто зазначити, що ситуація взаємодії з клієнтом «тут і тепер» завжди носить характер стихійності, неповторності, ніколи не можна передбачити того, що буде відбуватися. Тому, психолог у своїй практиці повинен бути готовим до творчого вирішення проблемних ситуацій.

Щодо когнітивної складової особистісної готовності практичного психолога, то дослідники В. Чепелева та Н. І. Пов'якель виділяють такі сфери знань особистості: особистісне знання, знання себе й інших; Я-концепція фахівця; професійно важливі якості пізнавальних процесів (уважність, спостережливість, вміння помічати деталі вербальної і невербальної поведінки, тобто розпізнавати психосоматичні стани, гнучкість, пластичність та динамічність мислення, вміння виділяти суттєве та узагальнювати, прогнозувати реакції та дії клієнта, моделювати наслідки роботи). В. Чепелева та Н. І. Пов'якель вважають базовими особистісними якостями когнітивної підструктури є професійна рефлексія та професійний інтелект [дуткевич]. Уявлення психолога про власну професію, умови праці, стиль поведінки, етичні норми, т.д., утворюють образ професії, що є необхідною умовою професійної ідентифікації (тобто ототожнення себе з певною професією).

Практичний психолог несе відповідальність за психологічний стан свого клієнта, тому дослідники наголошують також на наявності у нього певних цінностей та переконань. У Етичному кодексі психолога стверджуються основні етичні норми, основними з яких є конфіденційність, відповідальність, повага прав клієнта. Психолог повинен керуватися мотивацією допомоги іншому, а не маніпулювання чи використання знань для власної користі.

Альошина Ю. наголошує на наступних етичних вимогах, які є найважливішими для психолога-консультанта: доброзичливе та безоцінне ставлення до клієнта; орієнтація на норми та цінності клієнта; заборона надавати поради; анонімність; розмежування особистісних та професійних стосунків; включеність психолога у процес консультування.

Таким чином, здійснення практичним психологом своєї професійної діяльності передбачає певні вимоги до його особистісних якостей. Важливою є проблема розробки ефективних методів психолого-педагогічного впливу, які б дозволили у межах вищого навчального закладу забезпечувати особистісну готовність майбутніх практичних психологів до надання психологічної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. — Изд. 2-е.- М.: Независимая фирма "Класс", 1999. — 208 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія. К.: Центр учбової літератури, 2010. - 256 с.
3. Кочунас Р. Основы психологического консультирования. - М.: «Академический проект», 1999.
4. Ялом И. Дар психотерапии/ Пер. с англ. Ф. Прокофьева. — М.: Эксмо, 2005. — 352 с. — (Практическая психотерапия).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.

Бурак Олег Богданович, викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, старший лейтенант служби цивільного захисту.

Загальною метою різних видів психологічної підготовки фахівців ДСНС України є забезпечення умов для ефективного формування і розвитку професійно важливих якостей фахівців, створення умов для збереження психічного та професійного здоров'я, а так само збільшення професійного довголіття.

Психологічну підготовку за змістом і методами можна розділити на загальну, спеціальну і цільову.

1. Загальна психологічна підготовка передбачає оволодіння фахівцями знаннями, вміннями та навичками з області психології, необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків в умовах чергування і в умовах НС. Курс психологічної підготовки в рамках підвищення кваліфікації можна віднести до загальної підготовки.

2. Спеціальна психологічна підготовка спрямована на вироблення психологічної стійкості фахівців. Такі завдання вирішуються в процесі проходження смуги перешкод, занять з фізичної підготовки.

3. Цільова психологічна підготовка включає в себе вироблення у фахівця психологічної готовності до дій у конкретній ситуації. Наприклад, перед виїздом на НС.

Психологічна підготовка, як один з напрямків діяльності психологічної служби ДСНС України, тісно пов'язана з іншими напрямками: психодіагностичним, реабілітаційним (психологічна складова реабілітаційних заходів), психологічним супроводом аварійно -рятувальних та інших невідкладних робіт.

До завдань курсів психологічної підготовки традиційно відносять оволодіння знаннями, вміннями, навичками, необхідними для ефективного здійснення професійної діяльності. Однак, строго кажучи, в рамках відведеного часу на психологічну підготовку стійкі професійні навички, наприклад, навички психічної саморегуляції, сформувати неможливо. Тому практична спрямованість курсу повинна бути доповнена створенням умов для формування мотивації до подальшої, вже самостійного відпрацюванні умінь і навичок.

Якщо говорити про мотивацію до вивчення курсу психологічної підготовки, то в першу чергу необхідна копітка робота з роз'яснення причин виникнення психічних феноменів, як у рятувальників під час чергування та участі в ліквідації НС, так і у потерпілих у НС. При цьому особливо необхідно підкреслювати те, що наслідки перебування людини в екстремальних умовах, можуть бути зменшені за рахунок психологічної підготовки та реабілітації. І звичайно, якщо умови професійної діяльності рятувальників пов'язані з безліччю сильних стресогенних факторів, то і наслідки роботи в таких умовах для психічного здоров'я часто не піддаються самокорекції. Однак знизити ймовірність розвитку і тяжкість порушень можна і потрібно. Для цього необхідні науково -технічні розробки і не лише бажання самого рятувальника і його готовність співпрацювати з психологами. Курси психологічної підготовки є ефективним засобом зниження ймовірності розвитку і тяжкості порушень, пов'язаних з особливостями професійної діяльності. Робота подібного змісту в рамках психологічної підготовки повинна в значній мірі сприяти формуванню готовності рятувальників до співпраці з психологами і включенню психологічних знань у структуру професійної діяльності.

Однак, неважко уявити собі ситуацію, коли добре здав заліз рятувальник, на наступному рівні підготовки насилу згадує техніку і методи саморегуляції або роботи з постраждалими. Хоча можливий і інший варіант: спеціаліст приходить на наступний курс з прикладами розв'язання тих чи інших проблем, самостійно знайденими варіантами надання психологічної самопомоги та підтримки постраждалих в нестандартних ситуаціях.

На наш погляд, другий варіант може свідчити про те, що знання, вміння, навички, отримані на попередньому курсі психологічної підготовки, вбудовані в структуру професійної діяльності рятувальника. Такий варіант, безумовно, є більш кращим і дозволяє оцінити курс психологічної підготовки як досить ефективний.

Виходячи з особливостей даного підходу, можна сформулювати деякі принципи, суворе дотримання яких є обов'язковою умовою ефективності проведеної роботи:

1. Безумовна цінність і значимість професійного досвіду рятувальників, незалежно від співвіднесення з психологічної практикою;

2. Минулий досвід є основою для аналізу та співвіднесення його з психологічної практикою в сьогоденні, з метою вдосконалення навичок, умінь в майбутньому;

3. Прийняття рівня підготовленості кожного учасника таким, який він є. Факт зацікавленості рятувальника вже сам по собі цінність;

4. У кожного є право на власну думку.

У зв'язку з цим постає питання про вибір формату занять. Нам представляється доцільним використання різних форм занять: рольові, ділові ігри, семінар з елементами тренінгу і т.д. В якості наочних посібників використовуються фото- та відео- матеріали з НС.

У чому доцільність даного підходу? Для відповіді на це питання, розглянемо ситуацію ознайомлення рятувальників з новим обладнанням та додається до нього інструкцією. Відточеність рухів і своєчасне застосування даного обладнання на практиці, навряд чи має на увазі лише ознайомлення, і навіть заучування додається до нього. Подібних речей людина домагається шляхом неодноразового застосування обладнання в навчальній ситуації. Той же принцип дотримується і на заняттях з психологічної підготовки, а саме, в практичному відпрацюванні учасниками отриманих знань. Сама специфіка роботи рятувальників часто включає в себе невідкладне та швидке прийняття рішень. Однієї теоретичної підготовки в подібних ситуаціях недостатньо. Необхідно підкріплення знань практичними навичками і вміннями, отримання яких можливе через рольові ігри та модельованій ситуації на занятті.

У рамках даного підходу і принципів роботи, як приклад, розглянемо одну з рольових ігор, обов'язково входить в курс психологічної підготовки рятувальників - «Спілкування з постраждалим, ізольованим у вогнищі НС».

Тема спілкування рятувальника з «жертвою» з потерпілим, ізольованим у вогнищі НС, досить актуальна. Сюди можна віднести і ДТП, і обвалення конструкції і т.д.

Практика рятувальників показує, що багато «жертв» вмирають відразу ж після визволення їх з вогнища НС, причому не завжди внаслідок отриманих травм. Прикладом може служити ситуація землетрусу, коли протягом двох діб рятувальники працювали над витягом з-під уламків чоловіка, що знаходився в свідомості. Вони підтримували з ним зв'язок, працювали по черзі, без перерв. Робилося все для порятунку людини. Чоловіка вдалося витягти, але не вдалося врятувати, він помер при передачі його медикам. І описана ситуація, на жаль, далеко не єдиний випадок, в практиці рятувальників.

Чому ж це відбувається? Людина ставить перед собою мету і всіма силами намагається її досягти. У даному випадку основна і, як правило, єдина мета - зробити все, щоб цей кошмар закінчився! Потерпілий докладает всі сили, мобілізує внутрішні резерви свого організму, витрачає всю енергію на те, що б врятуватися. Йому зараз важливо вижити, а не жити, любити, творити ...

Що відбувається далі? «Жертва» врятована. Кошмар закінчився, він побачив світ. Часто це означає, що людина вже все від її залежне виконала, а далі подбають інші (рятувальники, медики). Саме на цьому етапі потерпілий знімає з себе відповідальність за подальше, в результаті - боротися більше не за що, головна мета досягнута. Тепер він може, нарешті, розслабитися і ... померти.

Можна припустити, як почувають себе в такі моменти рятувальники - люди, не тільки доклали всі можливі і неможливі зусилля по витяганню людини, але і

підтримали контакт з ним протягом усього часу ведення робіт. Нерідкі випадки, коли рятувальник в подібній ситуації, неодноразово повертається до питання: «Чи все я зробив для того, що б людина вижила ? Чи все зробив правильно?».

На заняттях з психологічної підготовки показується як підтримати контакт з «жертвою» (як правило, ця людина є « заговорюють »), потрібно допомогти потерпілому побудувати перспективу на майбутнє, яка передбачає процес не стільки виживання «жертви», скільки бажання її жити! Така споруда здійснюється завдяки інформації, наданої «жертвою» в процесі їх спілкування. Рятувальникам надається можливість навчитися застосовувати прийоми спілкування, які допомагають « заговорюють » налаштувати потерпілого на подальше бажання жити.

Безсумнівно, досвідчені рятувальники спілкуючись з постраждалим, в подібній ситуації шукають самостійні шляхи вирішення на інтуїтивному рівні. Але ситуація нестачі часу вимагає від них значних емоційних витрат, зниження яких можливо при вже сформованих стратегіях роботи з постраждалим. Формування перевірених, найбільш ефективних стратегій роботи з «жертвою», дозволить рятувальнику уникнути помилок при роботі з постраждалим, і у випадку несприятливого результату - дозволить однозначно відповісти на питання: «Чи все я зробив правильно?».

На закінчення хотілося б звернутися до ще однієї проблеми, з якою стикається психолог і викладач психології - це вже існуючі життєві психологічні знання рятувальників та інших фахівців ДСНС України. Життєва психологія є узагальненням повсякденного досвіду самої людини, куди включено і досвід інших людей. Знання такого роду, що знаходять багаторазове підтвердження в житті закріплюються в приказках, прислів'ях, міфах. Життєві психологічні знання можуть стати як основою, так і бар'єром для засвоєння наукових знань.

У повсякденній свідомості сформувався цілий ряд міфів про психологію і психологів, незважаючи на відносну молодість психологічної служби ДСНС. Серед міфів, з якими стикалися колеги в системі ДСНС України можна виділити найбільш поширені:

- 1 . Психолог все бачить наскрізь;
- 2 . Психолог небезпечний, він може серйозно нашкодити;
- 3 . Психолог - те ж , що і психіатр;
- 4 . Психолог може вирішити проблему за один раз;
- 5 . Психолог - всевидюче око керівництва (або поліграф);
- 6 . Психологи нічого не роблять, це чергова модна надбудова;
- 7 . Психологи займаються виключно діагностикою для своїх незрозумілих досліджен ;
- 8 . Психологи ставлять досліди над людьми.

Пригадується випадок коли один з рятувальників , на п'яту- шосту добу роботи на НС відчув нездужання Спочатку, від допомоги, яку йому запропонував психотерапевт, фахівець відмовився, повідомивши, що з головою у нього все в порядку. І тоді, коли психотерапевт сказав, що він не психолог, а саме « екстрасенс , спеціаліст погодився прийняти допомогу ». Результатом « екстрасенсорного впливу », змістом якого були науково обгрунтовані психотерапевтичні методи, стало

помітне поліпшення стану фахівця. На наш погляд, наведений приклад є яскравою ілюстрацією негативного міфу про психологів.

Чи можна позбутися міфів про психологів і чи потрібно це робити? Наприклад, сучасна медицина схильна вважати міфологічні уявлення пережитками, еавіювання від яких слід позбутися. По суті це означає заперечення досвіду рятувальника, що не може не викликати опору. Представляється, що міфи про психологів та психології не можна знищити директивним методом, оголосивши міфологічні уявлення неважливими, але можна і потрібно враховувати їх, що дає можливість коректувати негативні міфи і формувати адекватні уявлення некомпетентності психологів ДСНС України.

Наш досвід взаємодії з рятувальниками в рамках психологічної підготовки, свідчить про те, що до кінця курсу у рятувальників формується реалістичне уявлення про те, чим займаються психологи, не залежно від того, з якими уявленнями вони прийшли на перше заняття. Це дозволяє не тільки успішно оволодіти знаннями та вміннями, а й надалі співпрацювати з іншими психологами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Технологія цивільного захисту 2007. Т.В. Лернер, І.М. Єлісеєва (ГУ ЦЕППМЧС Росії) психологічна підготовка рятувальників.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.

Здига Наталія, студент факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Сірко Роксолана Іванівна, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Індивідуально – психологічні властивості – це сталі психічні утворення людини, що утворюються в процесі життєдіяльності, виховання та самовиховання. Людина по-різному поводить, взаємодіючи з іншими. В одних випадках вона є активним співрозмовником, за інших обставин — більше слухає, аналізуючи соціальну ситуацію. Вона може проявляти альтруїзм, агресію, апатію, депресію тощо. Причинами цього є як індивідуально-психологічні властивості особистості, так і зовнішні чинники, які спонукають до певного типу поведінки. Стосовно індивідуально-психологічних властивостей особистості, то їх розмаїття проглядається в особливостях прояву темпераменту, характеру, здібностей.

На даний час розвитку психологічної науки відсутній загальноприйнятий підхід до вивчення особистості, не існує й єдиної універсальної теорії. Пропонуються численні концепції, теорії, підходи, які мають свої рамки і швидше показують, у якому ракурсі можна розглядати людину, її природу, можливі механізми соціальної діяльності. Особистість, виходячи із відомих вітчизняних та зарубіжних теорій, можна розглядати з

наступних позицій: психодинамічної теорії; концепцій психоаналізу (психодинамічний напрям); (его-психології); диспозиціонального напрямку; біхевіорального напрямку; соціально-когнітивного та когнітивного напрямків; гуманістичної психології; феноменологічного напрямку. Зазначені напрямки відображають широкий спектр теоретичних поглядів, які можуть скласти основу для аналізу особистості. Категорія особистість посідає в сучасних наукових дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць. Завдяки категорії особистості постають можливості для цілісного підходу, системного аналізу та синтезу психологічних функцій, процесів, станів, властивостей людини. Ні для кого не секрет, що праця є невід'ємною частиною життя людини. Вона є не тільки засобом, що забезпечує існування і життєдіяльність, а й способом пізнання і перетворення навколишнього світу, умовою розвитку особистості, метою, потребою, сенсом життя. За допомогою професійної діяльності відбувається становлення особистості, людина розвивається, забезпечує своє матеріальне благополуччя і соціальний статус. Багато в чому психічне здоров'я людини, вираженість у нього певних особистісних рис визначається саме професійною діяльністю.

Відображення значних індивідуальних особливостей, відмінностей, властивих кожній людині і проявляються опосередковано в діяльності, значною мінливості стану психіки, особливо під впливом факторів праці [1].

Вибір професії - один з найважливіших виборів у житті людини, адже те, наскільки професія буде відповідати здібностям і схильностям людини, наскільки ефективно людина буде виконувати необхідні в його професії дії - значною мірою буде визначати якість його життя.

У зв'язку з цим дуже актуальним є питання взаємозв'язку індивідуальних психологічних особливостей на професійну діяльність особистості. Для розгляду цього взаємозв'язку і необхідна діагностика професійної профпридатності. Вона полягає в тому, щоб визначити, якими схильностями, здібностями та іншими індивідуально-психологічними особливостями особистості володіє людина, у виконанні якої діяльності він буде відчувати себе максимально гармонійно, і спрогнозувати ступінь впливу індивідуально-психологічних якостей людини на формування його особистості як особистості професіонала.

Професія - це форма діяльності, яка історично виникла, необхідна людині, і для виконання якої вона повинен володіти сумою знань, умінь і навичок. Також мати відповідно професійні здібності і професійно важливі якості. Вона необхідна для суспільства і обмежена внаслідок праці. До кожного з працівників, не залежно від сфери діяльності, існують особливі вимоги. Виділяють основні аспекти вимог:

1. Професійні вимоги (високий рівень професіоналізму, здатність до швидкої адаптації; системне бачення виробничих процесів; готовність до постійного професійного росту; взаємодія з фахівцями інших спеціальностей);

2. Особистісні вимоги (наявність особистого і соціального досвіду; конструктивність, мобільність, невиробничі резерви особистості; здатність приймати рішення в ситуації вибору; здатність прогнозувати наслідки своїх рішень, нести за них відповідальність);

3. Соціально-економічні вимоги (знання інформаційних технологій; знання основ профільюючих предметів);

4. Творчі вимоги (творче ставлення до роботи; знання методів інженерного та художньої творчості).

Також, особливу увагу акцентують на професійно-важливі якості, що визначають профпридатність фахівця.

Професійно-важливі якості - це сукупність якостей людини, які характеризують його як суб'єкта праці, впливають на ефективність професійної діяльності і на успішність її освоєння. Існують три основні групи професійно-важливих якостей:

1. Якості, що гарантують професійну спрямованість особистості. Це, як правило, система емоційних ціннісних відносин людини, яка визначає відповідну ієрархічну структуру мотивів, що спонукають людину до самоствердження професійної діяльності. Де, професійна спрямованість характеризується як ідеї, переконання, принципи, погляди, ставлення.

2. Якості, що визначають професійну компетентність особистості. Існують два види професійної компетентності: предметно-професійна компетентність і соціально-професійна компетентність.

3. Особливості психофізіології-особливості мислення, пам'яті, сприйняття, вік, стать, темперамент і характер.

Потрібно звертати увагу на індивідуальні особливості людини, на індивідуальний стиль його роботи, як один із способів адаптації людини до професії. Для того, щоб зрозуміти індивідуальні особливості, індивідуальний стиль діяльності, потрібно проводити порівняльний аналіз тих працівників, які виконують одну й ту ж роботу, використовуючи при цьому різні прийоми і дії.

Індивідуально – психологічні властивості особистості проявляються в кожній діяльності і в кожній людині по – різному, не залежно від ситуації.

Перші ознаки виникнення і стабілізації характеру необхідно шукати на початку життя людини. Вік від 2-3 до 9-10 років є сензитивним періодом для становлення характеру. У цей період людині властива вікова сензитивність, оптимальне поєднання умов для розвитку рис характеру. Під впливом дорослих формуються такі риси (позитивні і негативні), як доброта, чуйність, товариськість, або егоїстичність, байдужість до людей, черствість. Початок їх формування багато в чому пов'язане з першими місяцями життя і стилем спілкування матері (особи, що її замінює) з дитиною.[3]

Працьовитість, акуратність, відповідальність, сумлінність, наполегливість та інші так звані «ділові» якості, як і їх антиподи, формуються пізніше в дитячих іграх, у доступних видах домашньої праці. При цьому необхідна стимуляція дорослих. Риси характеру, які у відносинах з людьми, у спілкуванні, оформляються у початкових класах школи, коли у дитини різко розширюється коло контактів з новими шкільними друзями і з вчителями.

Вольові риси характеру розвиваються і закріплюються в підлітковому віці, а базові (моральні та світоглядні) основи характеру - у ранній юності. До закінчення школи характер фактично сформований. Характер впливає практично на всі інші властивості особистості, на її пізнавальні, вольові,

емоційні процеси і стани. Від інших рис особистості характер багато в чому відрізняється своїм раннім формуванням і стійкістю. У найзагальнішому вигляді здібності - це індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують успіх у діяльності, у спілкуванні і легкість оволодіння ними. Здібності не можуть бути зведені до знань, умінь і навичок, що є у людини, але здібності забезпечують їх швидке придбання, фіксацію й ефективне практичне застосування. Успішність у діяльності та спілкуванні визначається не однією, а системою різних здібностей, при цьому вони можуть взаємокомпенсуватися.

Людина, здатна до багатьох і різних видів діяльності і спілкування, володіє загальною обдарованістю, тобто єдністю загальних здібностей, що обумовлює діапазон його інтелектуальних можливостей, рівень і своєрідність діяльності і спілкування[4].

Таким чином можемо сказати, що темперамент, здібності, характер – це основні характеристики особистісної індивідуальності. Вивчаючи психологію, дуже важливо навчитись добре розуміти і розрізняти зміст цих понять, знати найсуттєвіші ознаки цих груп індивідуальних властивостей. Слід зазначити, що саме у засвоєні таких понять, як темперамент, характер, здібності, чітко виявляються здібності самого психолога, рівень його професіоналізму, його теоретичні позиції та навіть етичні принципи професійної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА.

1. *Баклицький І.О.* Психологія праці. Підручник. 2 – ге видання, перероблене і доповнене. – К.: «Знання», 2008.
2. *Біда Л.О.* Психологічний словник. Видавниче об'єднання. «Вища школа» - 2012.
3. *Кузьміна Н.В., Кукарев Н. В.* Психологическая структура деятельности педагога. – Гомер, 1976. – 58 с.
4. *Копець Л.В.* Психологія особистості. 2- ге видання. – К.: Вид.дім «Києво – Могилянська академія» . – 2008.
5. *Лобейко Ю.А., Швалева Н.М., Гринько О.В.* « Практична психологія розвиваючої професійної освіти» Ставрополь, изд – во СтГАУ «АГРСУ», - 2004.

III. Міждисциплінарні аспекти психології.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Гнатишин Ірина Леонідівна, старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук.

У ХХІ столітті культуру починають розглядати як один із найвагоміших компонентів суспільного розвитку. У освітніх документах нашої держави зазначено, що ХХІ століття – це час переходу до високого інтелектуального суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень її культури набуває вирішального значення для економічного і соціального потенціалу країни.

Поглиблення процесів демократизації та гуманізації життя суспільства органічно пов'язане з визнанням в якості вищої цінності – людини, її моральних і духовних сил. Кожна держава має потребу в громадянах з високим рівнем свідомості, здатних мислити і діяти на загальне благо. Тому, важливим завданням системи освіти будь-якої країни стає цілеспрямоване формування моральної свідомості, моральної культури, бажання й потреби морального розвитку кожного громадянина.

Проблема моральності та морального виховання на всіх історичних етапах розвитку суспільства займала особливе місце. Вже за первіснообщинного ладу люди прагнули будувати свої стосунки на основі своєрідної ідеї справедливості - на основі совісті. Класові суспільства: рабовласницьке, феодальне, капіталістичне вносили свої корективи у поняття моральність.

Означена проблема завжди стояла у центрі уваги як мислителів усіх народів – педагогів, психологів, філософів, – так і широкої світової громадськості. Сутність *поняття* моральності намагалися розкрити ще великі мислителі древності: Епікур і Сенека, Сократ і Платон, – усі вони висували на перший план духовне начало людини, бо тільки воно дає їй можливість розрізняти добро і зло, любов і ненависть, милосердя й жорстокість та робити вибір на користь людинолюбства.

Відаючи належне людині, її моральним силам, філософія та психологія встановлює чітку *ієрархію* земного в небесного, у якій особливо підкреслюється необхідність постійного підтвердження свого земного призначення. Той факт, що від Бога дається людині свідомість і воля, накладає на неї велику відповідальність – визначати мету свого життя, встановити пріоритети між матеріальним і ідеальним, духовним і тілесним, земним і небесним. Здатність на цей вибір є однією з найвагоміших ознак *моральної культури*.

Питаннями формування моральної культури займалися велика кількість вітчизняних та зарубіжних дослідників: Я.А. Коменський і Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо і Д.Дідро, А. Дістервег і К. Гельвецій, – усі вони намагалися зобразити

людину як творця і носія моральної культури. Вони знайшли собі гідних продовжувачів в особах педагогів та психологів: К. Манхейма і К. Роджерса, Б. Спока і С. Френе. Дослідженням окремих аспектів формування *моральної свідомості* займалися А. Зосимовський, Л. Рувинський; *моральних цінностей* – А. Кочергін, Л. Лисе, А. Маслоу, В. Семенов, А. Федь; *моральних знань* – О. Богданова, А. Глущенко; *моральних почуттів* – Л. Громова, Б. Додонов; *мотиви моральної поведінки* – П. Сімонов, П. Якобсон; *морального вибору* – Ю. Дробницький, В. Мухіна, А. Титаренко; *морального розвитку* – Е. Суботський, В. Чудновський; *моральної вихованості* – В. Киричок, Н. Кузьміна.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що *моральна культура* – це складне, інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості. Однак, збагнути його можливо лише в контексті загального поняття культури, яке є надзвичайно об'ємним і, в широкому розумінні, включає у себе все, що стало результатом роботи людського розуму і рук. Тому всі спроби дати культурі якість одне конкретне визначення досі результатом не увінчалось. Наскільки широким є спектр її визначень, ми можемо переконатись, навівши кілька з них: “Під людською культурою я розумію все те, в чому людське життя возвисилося над своїми біологічними обставинами і чим воно відрізняється від життя тварин”, – каже Зігмунд Фрейд [7, с. С.95--96]; „...культура є не що інше як певна система прийомів, які формують і підсилюють здатності і спроможності людини” [3, с.307]; „клас явищ культури – це не що інше як багатогранна система засобів, завдяки якій здійснюється колективне й індивідуальне життя людей, стимулюється, мотивується, програмується, виконується, фізично забезпечується, соціально відтворюється їх активність, організуються, функціонують і розвиваються людські колективи” [6, с.26].

Спираючись на попередні тлумачення, можемо дати визначення моральній культурі, яку, на нашу думку, ніяк не можна спрощувати до системи спеціальних норм і цінностей. Це поняття є ширшим і включає в себе весь духовний потенціал особистості, інтелектуальні, емоційні і практично-дійові компоненти її свідомості. Моральна культура визначає не лише пізнавальні інтереси особистості, – вона обумовлює його світоглядні установки, ціннісні орієнтації, загальне життєве кредо. Таким чином, моральну культуру можна розглядати як інтегровану якість особистості.

У науковій літературі останніх років поняття „моральна культура” характеризується як „закріплення в суспільній думці моральних цінностей, що використовуються на практиці більшістю людей” [1, с.144]; як „ступінь засвоєння прогресивних моральних цінностей та оволодіння навичками їх реалізації” [2, с.167]; або „все морально позитивне, цінне у життєдіяльності індивіда або соціальної спільності” [4, с.74–75].

Наведені визначення не охоплюють увесь спектр філософського та психолого-педагогічного аналізу цього явища, вони свідчать лише про багатогранність і багатовимірність моральної культури, її поліаспектність і внутрішню сутність. Поняття „моральна культура” визначено як якісна характеристика морального розвитку особистості, її моральна зрілість, високий

рівень моральних відносин, що виявляються у культурі моральної свідомості, моральних почуттів і поведінки людини, які входять у структуру цього феномена.

Моральна культура повинна працювати у напрямку забезпечення функціональності моралі. Але слід пам'ятати філософську тезу про доцільність розгляду найрізноманітніших об'єктів у єдності всезагального, особливого та індивідуального. Тож зіставлення різних особливих культур має поєднуватися з розглядом всезагальної людської культури, з одного боку, і втілення моральної культури в індивіді (точніше – в особистості), з іншого. „Людську особистість можна по праву розглядати як одиничне втілення культури, тобто всезагального в людині” [5, с. 261].

Проблема формування моральної культури – це частина загальної соціальної проблеми взаємовідносин не лише між людиною і суспільством, а й між окремими людьми. Відтак, соціальний її рівень визначаються духовними якостями особистості. Втратою їх значною мірою й пояснюються всі соціальні проблеми, всі колізії національного буття. Відповідно й вихід із ситуації, що склалася, треба шукати на шляху повернення до досвіду гуманістичної педагогіки, який гарантував нам збереження високої духовності, людського обличчя і людської гідності.

Таким чином, моральну культуру особистості можна визначити як цілісність ціннісних орієнтацій, гармонії, внутрішньої сили людини, котрі змінюють до кращого громадянське суспільство, створюючи новий тип суспільних відносин та перехід до освіти Майбутнього, де основна увага приділяється моральним та духовним цінностям. Нині ми без будь-якого перебільшення можемо стверджувати: або людство ХХІ століття стане спільнотою високої всезагальної *моральності*, або його не буде зовсім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1997, №1. – С.144-150.
2. Библер В. С. На гранях логіки культури: Книга избранных очерков / В. С. Библер. – М.: Русск. феноменологич. общ-во, 1997. – 440 с.
3. Брунер Дж. Психология познания / Дж. Брунер – М., 1977.
4. Лосев О.Ф. История античной эстетики. / О.Ф. Лосев. – М., 1978р.
5. Малахов В.А. Етика: навч. посібник. / В.А. Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 384 с.
6. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука / Э. С. Маркарян. – М., 1983.
7. Фрейд З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд. – М., 1989.

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ.

Лоза Андрій Степанович, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат соціологічних наук.

Проблема активності є однією з основних в аналізі діяльнісно-поведінкових аспектів спрямованості особистості.

У психології активність (від. лат. *aktivus* – діяльний) розглядається як загальна характеристика живих істот, їх власна динаміка, як джерело перетворення або підтримки ними життєво значущих зв'язків із середовищем, як життєдіяльність організму та активне подолання середовища, яке визначається моделлю майбутнього необхідного [1, С.12]. Окрім загального розуміння активності, у психології важливого значення надається проблемі активності особистості, що виступає її як змістовна характеристика, що визначає її спрямованість і проявляється в інтенсивності, тривалості, частоті та різноманітності виконуваних дій. Полюси особистісної активності можуть мати різну спрямованість. У своїх крайніх проявах може бути шкідливою, спрямованою супротив себе, а супротив інших людей.

Активність людини є багатовекторним явищем, яке потребує багатовимірної аналізу. Прийнятим у психології є аналіз проявів активності на психічному, особистісному, поведінковому і соціально-психологічному рівнях [2, С. 31-35].

Психічний рівень активності охоплює сферу функціонування людського організму як психобіологічної системи. В основі психічної активності – динамічні процеси, межі яких задаються типом нервової системи, що виявляє у швидкості, енергійності, інтенсивності та різноманітності виконуваних людиною поведінкових актів та рухів.

Особистісний рівень активності характеризує змістовний, функціонально-смісловий компонент психічного, який значною мірою визначається спрямованістю індивіда. З особистісним рівнем активності, окрім спрямованості, тісно пов'язана проблема ставлення людини до самої себе і до оточуючого її світу. Не меншого значення у цьому процесі набуває оцінка власних можливостей, необхідність прояву тої чи іншої активності стосовно інших об'єктів. Як наслідок, активна або пасивна поведінка людини у взаємодії з реальністю.

Поведінковий рівень активності загалом охоплює зовнішні прояви дій людини. Дає змогу провести якісну та кількісну оцінку дій, беручи до уваги процес їх виконання (інтенсивність, об'єм взаємодії, спосіб виконання дій), а також результати діяльності. Вказані параметри значною мірою розкривають формальну сторону активності. Поведінковий рівень активності у своєму найбільш концентрованому прояві - це сукупність дій та вчинків, що знаходять своє втілення в цілеспрямованій діяльності, в пізнанні і перетворенні навколишнього світу.

Соціально-психологічний рівень активності є набагато складнішим у структурному і функціональному аспектах, ніж попередні рівні. Передбачає систему міжособової взаємодії і комунікування, взяття та виконання функціональних ролей, розподіл повноважень, лідерство і керівництво та ін.

Найвищим рівнем активності є соціальний, що є об'єктом зацікавлення соціології. Розглядається як своєрідний спосіб життєдіяльності соціального суб'єкта, що втілюється у свідомій спрямованості діяльності на перетворення

соціальних умов відповідно до особистих інтересів, ідеалів, потреб. Активність цього рівня знаходить своє логічне продовження у діях людини в системі пізнання, спілкування, творчості, практичної діяльності.

Соціальна активність здійснюється у різних формах, основними різновидами якої є соціально-політична, трудова, економічна та культурно-дозвільна активності.

Соціально-політична (соціополітична) активність один з важливих чинників політичного процесу, що характеризує соціальну сутність людини як суб'єкта політики [3, 130]. Вона є важливим структурним елементом соціальної активності, має свій власний зміст, функції зумовлені суб'єктно-об'єктивним становищем людини в системі соціально-політичних відносин. Соціально-політична активність передбачає осмисленість і акумулює в собі дві форми буття: внутрішню і зовнішню, які перебувають у діалектичній єдності. Внутрішня (суб'єктивна) активність передбачає розвинену структуру особистісних рис суб'єкта політично-громадського процесу і репрезентує собою ту особливу якість людини, яка визначається як здатність суб'єкта цілеспрямовано й вибірково взаємодіяти з середовищем. Ця важлива форма соціально-політичної активності припускає наявність розвитку індивідуальної свободи. Зовнішня (об'єктивна) соціально-політична активність зумовлена причинами й обставинами, що виходять за межі конкретної особи. Вона спонукає людину до діяльної цілеспрямованої зміни (перетворення) навколишньої соціальної реальності, в основі якої є система реальних потреб та інтересів соціальних груп та соціуму зокрема.

Трудова (виробнича) активність є головним засобом існування людини, визначає форми соціально-організаційних конструкцій, їхню надійність і довговічність. Це енергія, спрямована на відтворення не лише необхідних форм життя, але й джерел продуктивності праці. Важливою складовою трудової активності є трудова поведінка як комплекс цілеспрямованих індивідуальних та групових дій, що визначають спрямованість та інтенсивність реалізації людського фактора у процесі трудової діяльності [4, С. 149]. Трудова активність, як і трудова поведінка, – це свідомо регульований комплекс дій і вчинків працівника, пов'язаних з поєднанням професійних можливостей та інтересів з діяльністю виробничої організації, виробничого процесу.

Культурно-дозвільна активність – це дії людини, що виходять за рамки виконуваної праці в межах професійної компетенції. За звичай у соціології культурно-дозвільна активність розглядається у контексті проблематики вільного часу [5]. Виступає як саморегулююча активність, в межах якої реалізуються грані життєвого світу особистості. Розмаїтість способів організації, розподілу та використання вільного часу попадає в залежність від джерел доходу способу життя і сполученні цінностей людини [6].

Економічна активність – це система реальних, ініціативних та ефективних дій суб'єктів діяльності, спрямованих на виробництво того чи іншого товару, виконання певних робіт чи надання послуг з метою отримання певних позитивних результатів, а саме: нарощення обсягів виробництва, залучення додаткових інвестиційних ресурсів, формування оптимального

завантаження виробничих потужностей, реалізації прийнятих програм та запланованих заходів щодо розбудови власного бізнесу тощо [7, С.122].

Особливості спільної діяльності закладають певний рівень взаємозв'язку між членами соціальної групи. У соціальній психології рівень взаємозв'язку розглядають як один з основних, що визначає структуру соціальної групи і регулює взаємодію індивідів. Зокрема, в лабораторних умовах групового експерименту, він закладається інструкцією перед початком досліджень. М. Обозов виділив три рівні взаємозв'язку в процесах групової взаємодії.

Перший рівень взаємозв'язку за типом „мовчазної співприсутності” інших людей при виконанні особою будь-якої індивідуальної діяльності.

Другий рівень взаємозв'язку має назву „впливу і взаємовпливу”. Тут взаємозв'язок учасників групового процесу зумовлений обміном інформацією, оцінками, думками. Залежно від цих думок і оцінок змінюється сприйняття учасниками один одного, їхнє ставлення і поведінка, а отже, і характеристики їхньої діяльності. У регуляцію психічної діяльності тут включаються такі соціально-психологічні механізми, як наслідування, навіювання, конформність тощо.

3. Третій рівень – це рівень „активного, або дієвого взаємозв'язку”, який передбачає максимальну взаємозалежність учасників групового процесу, коли дії учасника є неможливими без погодження і координації з діями інших. [8]

Значну частину свого життя людина перебуває в оточенні соціальних об'єднань, громад, спільнот тощо. Вступаючи у систему взаємодій та відносин, людина сама є творцем таких об'єднань, як, наприклад, сім'я, економічна організація, громадське об'єднання чи політична партія. Особистість формується у процесі соціалізації і є продуктом групового й індивідуального досвіду та соціальної взаємодії. Груповий досвід у формуванні особистості робить її об'єктом соціальних відносин. У дошкільному віці дитина набуває соціального досвіду, засвоюючи образи різних особистостей, формує образ власного „Я”. А все подальше формування людини як особистості – це побудова власного „Я” на основі порівняння себе з іншими особистостями. Отже, відбувається постійне формування особистості з унікальними внутрішніми особливостями та одночасно зі спільними для її соціального оточення рисами, які набуваються через групове спілкування і груповий досвід через призму особистісної активності. [9]

Отже, завдяки соціалізації людина залучається до суспільства шляхом засвоєння мови певної соціальної спільноти, відповідних способів мислення, властивих цій культурі, форм раціональності і чуттєвості, прийняття норм, цінностей, традицій, звичаїв, взірців поведінки. Процес соціалізації охоплює всі можливості залучення до культури, виховання і навчання, за допомогою яких людина набуває соціальної природи і здатності брати участь у соціальному житті. До цього процесу залучено все оточення індивіда: сім'я, сусіди, ровесники, вихователі і вчителі, колеги по роботі і знайомі, засоби масової інформації тощо. Важливо зазначити, що соціалізація – не якийсь одноразовий чи короткотривалий акт; вона здійснюється протягом усього життя людини – від дитинства через зрілість і до старості включно. Це

відбувається тому, що умови життя людини, а значить, і вона сама постійно змінюються, вимагаючи входження у все нові й нові соціальні ролі і відповідних змін статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / Авт.-упор. В.М.Копоруліна. – Харків :Факт, 2006. – 400 с.
2. Пачковський Ю. Соціопсихологія підприємницької діяльності і поведінки. – Львів: Світ, 2000. – 272 с.
3. Николин І. Соціально-політична активність: суть та концептуальні засади // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – 2002. – Вип. 4. – С. 132-135.
4. Лукашевич М.П. Соціологія праці. – К.: Либідь, 20004. – 440 с.
5. Піча В.М. Культура вільного часу (філософсько-соціологічний аналіз). – Львів: Світ, 1990. – 152 с.
6. Богомолова В.В. Культура вільного часу й особистість / www.nbuv.gov.ua/articles/KultNar/knp39-124-127/5.02.2008
7. Максимчук М.В., Пушак Я.Я. Інституційні трансформації та моніторинг економічної активності суб'єктів господарювання в регіонах України // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2006. – Вип. 4. – С. 120-127
8. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. – К.: Лыбидь, 1990. – 192 с.
9. Соціологія і психологія. Пачковський Ю.Ф. Навчальний посібник. — К.: Каравела, 2012. – 760 с.

КРИЗИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ.

Курило Оксана, студент факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Сірко Роксолана Іванівна, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Важливе місце в професійному становленні особистості належить кризі. Кризи професійного становлення виражаються у зміні темпу і вектора професійного розвитку особистості, супроводжуються перебудовою смислових структур професійної свідомості, переорієнтацією на нові цілі, корекцією соціально-професійної позиції. Це зазначали у своїх роботах психологи. Знання психологічних механізмів, закономірностей і особливостей кризових явищ дозволить їх враховувати і конструктивно долати. Кризи не можна ігнорувати, не помічати. Відхід від них загрожує людині професійною дезадаптацією, крахом професійних надій, неспроможністю професійній біографії.

Останні два десятиліття розвитку українського суспільства характеризуються різними кризами в багатьох сферах суспільного життя, що стало предметом вивчення філософських наук, а особливо актуальною стала

проблема виявлення різних аспектів буття індивіда в кризовому суспільстві. Це знайшло відображення в наукових дослідженнях Л.І.Анциферова, Н. В. Грішиній, Е.Ф.Зеер, ЕА.Клімов, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна та ін. А також , дослідження структурних змін в суб'єкті діяльності відбувається в рамках концепцій про життєвий шлях особистості, з розглядом індивідуальної історії людини (К. А. Абульханова-Славська, Б. Р. Ананьев, Л. І. Анциферова, Ш. Бюлер, С. Л. Рубінштейн і ін.). С. Л. Рубінштейн висунув ідею про життєвий шлях особистості, з одного боку, як про якусь ціле, з іншої – як про деякі якісно певні етапи, кожен з яких може завдяки активності особистості стати поворотним, тобто радикально змінити її життєвий шлях. На думку Б. Р. Ананьева, життєвий шлях людини – це «історія формування і розвитку особистості в певному суспільстві, сучасника певної епохи і однолітка певного покоління» . В рамках життєвого шляху він виділяє професійну, творчу діяльність, різноманітні параметри соціального розвитку людини. К. А. Абульханова-Славська в індивідуальній історії людини підсилює роль особистості, розглядаючи «міру залежності історії життя від її суб'єкта-особистості або, навпаки, особистості від своєї історії». Грунтуючись на концептуальних положеннях цих дослідників, процес професійного становлення може розглядатися як складовий елемент життєвого шляху особистості.

Професійне становлення особистості – формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічними особливостями особистості.

Професійне становлення особистості починається зі стадії - формування професійних намірів. На цій стадії відбувається переоцінка навчальної діяльності: у залежності від професійних намірів змінюється і мотивація. Є всі підстави вважати, що на стадії оптації відбувається зміна провідної діяльності з навчально-пізнавальної на навчально-професійну. Ядром кризи є необхідність вибору способу отримання професійної освіти чи професійної підготовки. Переживання кризи, рефлексія своїх можливостей призводять до корекції професійних намірів. Асоціальна поведінка часто є формою компенсації внутрішньоособистісних конфліктів: переживання своєї неповноцінності, відторгненості, непотрібності. На стадії професійної підготовки багато учнів і студенти переживають розчарування в одержуваній професії. Спостерігається криза професійного вибору. Як правило, він чітко проявляється в першій і останній роки професійного навчання. Можна відзначити уповільнений характер цієї кризи. Після завершення професійної освіти настає стадія професійної адаптації. Кардинально змінюється професійна ситуація розвитку: новий різновікових колектив, інша ієрархічна система виробничих відносин, нові соціально-професійні цінності, інша соціальна роль і звичайно, принципово новий вид провідної діяльності. Невідповідність професійної діяльності очікуванням викликає

професійну кризу. Переживання цієї кризи виражається в незадоволеності організацією праці, його змістом, посадовими обов'язками, виробничими відносинами, умовами роботи та зарплатою.

Наступна криза професійного становлення особистості виникає на завершальній стадії первинної професіоналізації, після 3 - 5 років роботи. Одним із продуктивних варіантів зняття кризи є перехід на наступну стадію професійного становлення - стадію майстерності. Рушійним чинником подальшого професійного розвитку особистості стає потреба в самореалізації, самоздійсненні. Криза нереалізованих можливостей, або, точніше, криза соціально-професійної самоактуалізації, - це душевна смута, бунт проти себе. Продуктивний вихід з нього - новаторство, винахідництво, стрімка кар'єра, соціальна і професійна наднормативна активність. Деструктивні варіанти розв'язання кризи - звільнення, конфлікти, професійний цинізм, алкоголізм, створення нової сім'ї, депресія.

Наступна криза професійного розвитку обумовлений відходом з професійного життя та виходом на пенсію, що набуває кризовий характер. Це пов'язано з необхідністю засвоєння нової соціальної ролі і поведінки. Гострота протікання кризи втрати професійної діяльності залежить від характеру трудової діяльності, сімейного стану і здоров'я. Для зняття кризових явищ виправдано було б проводити курси з підготовки до відходу на пенсію, тренінги соціально-економічної взаємодопомоги, організовувати клуби дозвілля пенсіонерів. Відзначається також пристрасть до моралізування і засудження поведінки молоді, чітко простежується протиставлення свого покоління поколінню, що йде на зміну. Невдало прожите життя завершується страхом смерті, постійними скаргами на здоров'я, близьких родичів, упущені можливості. Ця незадоволеність сучасним життям обумовлена укороченням життєвої перспективи, аморфністю професійної ідентичності, соціальною ізоляцією і самотністю. Назвемо цей неспокійний і тривожний стан душі кризою соціально-психологічної адекватності. Також в якості детермінант можуть виступати поступові якісні зміни способів виконання діяльності. Наднормативна професійна активність може виразитися в переході на новий освітньо-кваліфікаційний або творчий рівень виконання діяльності.

Іншим фактором, що ініціює кризи професійного становлення, може стати зростаюча соціально-професійна активність особистості внаслідок її незадоволеності своїм соціальним та професійно-освітнім статусом. Соціально-психологічна спрямованість, професійна ініціатива, інтелектуально-емоційна напруженість нерідко призводять до пошуку нових способів виконання професійної діяльності, шляхів її вдосконалення, а також до зміни професії чи місця роботи.

В якості чинників, які породжують професійні кризи, можуть виступати соціально-економічні умови життєдіяльності людини: ліквідація підприємства, скорочення робочих місць, незадовільна зарплата, переїзд на нове місце проживання та ін. Факторами, що обумовлюють кризу професійного розвитку, стають вікові психофізіологічні зміни: погіршення здоров'я, зниження

працездатності, ослаблення психічних процесів, професійна втома, інтелектуальна безпорадність, синдром «емоційного згорання» і т.д..

Професійні кризи нерідко виникають при вступі в нову посаду, участі в конкурсах на заміщення вакантної посади, атестації і тарифікації фахівців. Нарешті, фактором тривалого кризового явища може стати повна захопленість професійною діяльністю. Кризи професійного розвитку можуть ініціюватися змінами життєдіяльності (зміна місця проживання; перерву в роботі тощо.). Кризові явища нерідко супроводжуються нечітким усвідомленням недостатнього рівня своєї компетентності та професійної безпорадністю. Іноді спостерігаються кризові явища при рівні професійної компетентності, більш високому, ніж потрібно для виконання нормативної роботи. Як наслідок виникає стан професійної апатії і пасивності.

Отже, професійне становлення особистості – це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічними особливостями особистості.

Кризи професійного становлення виражаються у зміні темпу і вектора професійного розвитку особистості. Кризи можуть протікати короткочасно, бурхливо або поступово, без яскраво виражених змін професійної поведінки. У будь-якому випадку вони породжують психічну напруженість, незадоволеність соціально-професійним середовищем. Особистість, яка перебуває в ситуації кризи, потребує у своєчасній психологічній підтримки та допомоги керівників, друзів. Компетентну допомогу можуть надати практичні психологи. Дієвим засобом подолання криз є тренінг особистісного і професійного зростання. Семінари з вироблення альтернативних сценаріїв професійного становлення, складання психобіографію і траєкторій професійного становлення особистості.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» В ОРГАНІЗАЦІЯХ.

Опеля О.А. студент факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Сірко Роксолана Іванівна, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Стресові ситуації у професійній діяльності стали звичною частиною сучасного світу і на їх основі може і виникнути багатьом знайомий синдром професійного вигорання. Щоденна робота, іноді без перерв і вихідних, з постійним фізичним, психологічним навантаженням, ускладнена напруженими емоційними контактами веде до виснаження запасу життєвої енергії людини і, як результат, до серйозних фізичних захворювань.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що сучасна психологічна наука спрямована на ефективні засоби підготовки і професійне становлення людей різних професій, саме тому важливо уважно проаналізувати фактори, які перешкоджають цьому процесу, зокрема вивчити синдром «професійного вигорання». Варто звернути увагу і на те, що на сьогоднішній час проблема взаємозв'язку гендерних особливостей та професійного вигорання є не досить дослідженою та вивченою. Існує безліч думок науковців щодо більшої схильності до вигорання жінок чи чоловіків, проте дане питання потребує детальнішого вивчення.

Вивченням сутності цього синдрому займались: Х. Фрейденберг, Б. Пелман, Є. Хартман, К. О. Малишева, К. Маслач, С. Джексон, Дж. Грінберг, Ф. Сторлі, Н. В. Грішина, Д. Спаньол, Р. Кепьюпо, В.В. Бойко, О.О. Рукавішніков та інші.

Трудова діяльність охоплює значну частину життя сучасної людини. Проблема професійної адаптації, дезадаптації та стресу особливо інтенсивно почала розроблятися у психологічній науці в останні два десятиріччя. Це пов'язано з тим, що було з'ясовано негативний вплив професійного стресу на рівень працездатності, якість праці та стан здоров'я працівників [5, с. 173]. Інтенсифікація життя, соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в різних країнах сьогодні, висувають до працівників нові, більш складні вимоги, що безумовно впливає на їх психологічний стан, провокує виникнення емоційного напруження, розвиток значної кількості професійних стресів. Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром «професійного вигорання» [2, с. 34].

У різних джерелах можна зустріти різноманітні назви цього феномену, він позначається як «синдром емоційного вигорання», «психічне вигорання», «феномен професійного вигорання» тощо [4, с. 27].

Розкриваючи сутність синдрому «професійного вигорання» та його взаємозв'язок з професійним стресом, слід зазначити, що в найбільш загальному вигляді синдром «професійного вигорання» можна тлумачити як стресову реакцію, що виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності [6, с. 48].

Вперше цей термін був введений у 1974 році американським психіатром Х. Фрейденбергом для характеристики психологічного стану здорових людей, що тісно спілкувались у емоційно насиченій атмосфері з хворими при наданні професійної допомоги [1, с. 30].

У психологічній літературі відомі три підходи до визначення синдрому «професійного вигорання». Перший підхід розглядає «професійне вигорання» як стан фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, що зумовлене довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. За такого підходу «професійне вигорання» трактується як синдром «хронічної втоми». Другий підхід характеризує «професійне вигорання» як двовимірну модель, що складається з емоційного виснаження, деперсоналізації, тобто погіршення ставлення до інших, а іноді й до себе. Та найпоширенішим є третій підхід, який запропонували американські дослідники К. Маслач і С.

Джексон. Вони вважають, що вигорання – це реакція на тривалі професійні стреси міжособистісних комунікацій, що включає три компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукацію персональних досягнень. К. Маслач деталізувала поняття «вигорання», окресливши його як синдром фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння й співчуття щодо клієнтів. Доктор К. Маслач підкреслює, що «професійне вигорання» — це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням [5, с.170].

У контексті цього варто виділити і можливі гендерні відмінності синдрому «професійного вигорання». Раніше вчені припускали, що у жінок цей синдром є виражений у більшій мірі, ніж у чоловіків. Проте, дані висновки могли бути спричинені саме професійною вибіркою (медперсонал, соціальні працівники і т.д.).

За дослідником З. Пайнс, жінки більши схильні до вигорання через високий рівень перенавантажень і між рольових конфліктів, наприклад, конфлікту сім'ї і роботи. Автори більш пізніх праць не розділяють цю точку зору. Вони вважають, що чоловіки характеризуються більш високим рівнем деперсоналізації. Можливо, реакція чоловіків на емоційну перевтому виражається в психологічній дистантності від клієнтів, що не так властиво жінкам.

Дослідження М. Бурке, Р. Шварцер виявили, що показники емоційного виснаження і деперсоналізації були набагато вищими саме у чоловіків [3, с. 137].

Вивчаючи взаємозв'язок гендерних особливостей та синдрому «професійного вигорання» було проведено дослідження у 5 організаціях різного спрямування за допомогою методик: «Діагностики рівня емоційного вигорання» В.В. Бойка, «Визначення психічного «вигорання» О.О. Рукавішнікова, «Маскулінність – фемінність» Сандри Бем, визначення «Акцентуованих особистостей» К. Леонгарда та «Оцінки психологічної атмосфери в колективі» А. Ф. Фідлера. Загалом у дослідженні взяли участь наступні організації: ПП «Madrin art group», ЛФ КНУКІМ, ТДВ «Весна-Захід», ПП «Ria Lviv», ПП «Скиба». Таким чином, досліджено 50 респондентів, віком від 20 – 50 років, серед яких 30 жінок і 20 чоловіків.

За результатами дослідження виявлено, що 10% усіх респондентів характеризуються наявністю синдрому «професійного вигорання». Не виявлено осіб з вираженим синдромом «професійного вигорання» лише у ПП «Скиба». Психологічна атмосфера в колективі у всіх досліджуваних з наявним синдромом є негативною, що можливо і стало основною причиною вигорання.

Також, виявлено групу осіб, синдром вигорання у яких знаходить на стадії формування. Це 24 % працівників усіх організацій. Проте, психологічну атмосферу у власній організації ці працівники оцінюють як оптимальну, та в більшій мірі сприятливу для роботи.

За результатами порівняльного аналізу між чоловіками та жінками виявлено, що чоловіки більш схильні до психоемоційного виснаження. Це

проявляється у емоційній спустошеності і втомленості, викликаних власною роботою. Також, чоловіки схильні до особистісного віддалення, що може визначатись цинічним відношенням до праці та об'єктів праці, дистанціювання від колег, клієнтів та бажання менше з ними спілкуватись. Порівняно із жінками, чоловіки характеризуються вищим рівнем переживання психотравмуючих обставин, що проявляється в усвідомленні (що з часом усе більше посилюється) психотравмуючих чинників професійної діяльності, які складно або неможливо усунути. Редукція професійних обов'язків теж більш характерна чоловікам. У професійній діяльності, що припускає широке спілкування з людьми, редукція виявляється в спробах полегшити або скоротити обов'язки, які вимагають емоційних витрат. Також, чоловіки характеризуються вищим рівнем емоційної відчуженості та виснаженням. Така особистість майже повністю виключає емоції зі сфери професійної діяльності. Її майже нічого не хвилює, майже ніщо не викликає емоційного відгуку – ані позитивні обставини, ані негативні. При чому це не початковий дефект емоційної сфери, не ознака ригідності, а емоційний захист.

Натомість, для жінок є більш характерним відчуття безвиході та загнаності у кут, тривога та депресія. Відчуття незадоволеності роботою і собою породжують, енергетичне напруження у формі переживання ситуативної або особистісної тривоги, розчарування в собі, в обраній професії, у конкретній посаді. Загалом, жінки більш схильні до формування синдрому «професійного вигорання», оскільки стан напруження, що є «пусковим» механізмом синдрому, виражений більше. Жінки, на відмінно від чоловіків, при наявності чи формування синдрому обмежують власні соціальні контакти поза роботою.

Виявлено також, що наявність тих чи інших індивідуальних особливостей можуть спричинити формування «професійного вигорання». Встановлено, що усі досліджувані у яких наявний синдром «професійного вигорання» характеризуються афективно-екзальтованістю, що визначається бурхливим переживанням почуттів: надзвичайно високим темпом та інтенсивністю емоційної реакції на впливи.

Отже, варто зазначити, що на формування синдрому «професійного вигорання» впливають певні гендерні відмінності, індивідуальні особливості особистості, а також, частково психологічна атмосфера в колективі.

Проаналізувавши теоретичні аспекти професійного вигорання та отримані емпіричні дані ми пропонуємо наступні рекомендації щодо профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях:

1. психологам організації проінформувати працівників про можливість синдрому «професійного вигорання», його симптоми та методи профілактики;
2. систематично проводити діагностику серед працівників на виявлення наявності синдрому «професійного вигорання» чи його формування;
3. запропонувати працівникам використовувати індивідуальні програми, а також проводити психологам групові програми подолання та профілактики синдрому (тренінги, семінари, лекції) [8];

4. для працівників з наявним синдромом чи синдромом на стадії формування виокремити основні стресори та зменшити їх вплив, розширити сферу власної діяльності, розмежовувати роботу та особисте життя, дотримуватись режиму сну [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Емоційне вигорання. – Упоряд.:В.Дудяк – К.: Главник 2007. – с. 128 (Серія «Психол. Інструментарій»). Бібліогр.:с. 126
2. Карамушка Л., Зайчикова Т., Боднарчук О. Особливості вияву синдрому «професійного вигорання» у вчителів//Освіта і управління. – 2003. - № 3 – с. 57-66
3. Кэрн Л. Купер, Филипп Дж. Дэйв, Майкл П. О’Драйсколл. Организационный стресс. Теории, исследования и практическое применение/ Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 336 с.
4. О.М. Валуйко, О.В. Гошкодера Управління професійним стресом керівників органів внутрішніх справ: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. – 108 с.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар’єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб./ За наук. Ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К., 2006. – 386 с.
6. Титаренко Тетяна Життєві кризи: технології консультування. Перша частина – К.: Главник, 2007. – с. 144 (Серія «Психолог. Інструментарій») Бібліогр.: с. 141-142
7. [http:// www.kref.ru](http://www.kref.ru)
8. [http:// www.psylab.info](http://www.psylab.info)

СТРЕС В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.

Чепіль Марія, студент факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Сірко Роксолана Іванівна, заступник начальника кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат психологічних наук, доцент.

Стрес – це природна і навіть корисна складова нашого повсякденного життя, без якої воно було б нудним та нецікавим. Саме стрес піднімає нас ранком, спонукає до роботи, відпочинку та допомагає швидше реагувати в різних ситуаціях.

Але щоденна напруга, дефіцит часу, постійна зайнятість на роботі та вдома, відсутність задоволення від виконаної праці, невміння та небажання відпочивати можуть призвести до значних емоційних і фізичних проблем. Саме тому стрес розглядається як фактор, що сприяє розвитку серцево-судинних захворювань – артеріальної гіпертензії та ішемічної хвороби серця.

Саме тому варто усвідомити проблему стресу і шукати та знаходити найбільш прийнятні для себе способи попередження та подолання стресу.

Одним з головних факторів ризику для життєвого успіху, благополуччя і здоров'я сучасної людини є стрес. Стрес став типовим явищем, супутнім людині в створених нею самою умовами життя. Істотно знижується працездатність, погіршується здоров'я, збільшується ймовірність прийняття помилкових рішень, провокуються конфліктні ситуації. Практично кожен день людина відчуває багато стресів: починаючи від вартових простоїв в автомобільних пробках, хамства в транспорті, шуму, надмірної болю, забрудненого повітря, і закінчуючи інформаційними перевантаженнями, критичними подіями в житті, конкуренцією в бізнесі, погрозами самооцінці, оточення та інших. Динаміка життя, обставини і розвиток політичної і економічної ситуації тільки додають стресів сучасним керівникам. Стрес стає невід'ємною частиною керівного положення: доводиться швидко реагувати, вибирати, приймати рішення, вибудовувати відносини, стикатися з авралами, поступаючись вільним часом і особистими справами в ім'я компанії. Такі моменти обумовлюють велику кількість випадків стресового зриву у керівників.

Для того, щоб виявити всі неясності щодо управлінського стресу, пропоную визначити одне із ключових понять, а саме «стрес».

Стрес (від англ. stress - напруга) – загальна неспецифічна реакція організму на будь-яку «шкідливість», спрямована на мобілізацію захисних сил організму (Г. Сельє).

Стрес керівника – це одна з форм неминучої розплати за рух угору кар'єрною драбиною, що веде до влади і багатства. Чим вище сходить нею людина, тим більший тягар відповідальності тисне їй на плечі, тим більше фактів і явищ вона мусить тримати під контролем.

«Професійний» стрес керівників за фізіологічними проявами нічим не відрізняється від «звичайного». Проте управлінець від звичайної людини відрізняється тим, що завжди налаштований на певні цілі з чітко визначеними термінами їх досягнення. Він летить до мети, не відпочиває, не отримує «прогладжувань» на емоційному рівні, на інтелектуальному – поступово розвивається тунельне мислення, падає швидкість вирішення завдань. Так йому доводиться потрапляти в коло психологічних та фізіологічних напружень.

Причини стресу в керівника різноманітні:

- загально-організаційні проблеми;
- неадекватне розставлення кадрів;
- стресовий режим роботи, перевантаження;
- недостатній рівень заробітної плати;
- конфліктні взаємини з підлеглим (и);
- необхідність приймати відповідальні рішення;
- занадто розпливчата межа повноважень;
- запровадження нових технологій;
- невизначеність сфер відповідальності;

- поведінка інших співробітників, що викликає стрес;
- недолік професійного спілкування;
- неможливість одержати консультацію у складних питаннях;
- безперспективне майбутнє організації;
- недостатня професійна компетентність;
- напружені взаємини з підлеглими;
- зміна місця розташування організації;
- конфлікт роботи з особистим життям;
- недостатня мотивація діяльності;
- рутинна, одноманітна робота;
- слабка задоволеність виконаною роботою; складність і суперечливість сучасного законодавства та нормативних інструкцій;
- низька мотивація співробітників і потреба в постійному контролі за їхньою діяльністю;
- відсутність взаєморозуміння з діловими партнерами і конфлікти з ними;
- постійний брак часу, надмірний і не завжди обґрунтований контроль з боку вищого керівництва;
- відчуття невідповідності між затраченими зусиллями і реальними результатами;
- втрату сенсу діяльності; переживання від несправджених надій та інше.

Л.М. Попова, І.В. Соколов до факторів управлінської діяльності виникнення стресу відносять:

Фактор інформаційного навантаження.Однією з найбільш характерних особливостей управлінської діяльності є те, що керівнику доводиться мати справу з величезним масивом інформації. Висока когнітивна навантаження, обумовлена великим обсягом інформації, виступає як потужний негативний чинник, що призводить до підвищеної напруженості, до стресу.

Фактор інформаційної невизначеності. Інформаційне навантаження - її надмірність постійно поєднується в діяльності керівника з хронічною невизначеністю. З одного боку, інформації надмірно багато, але з іншого - потрібної і найбільш важливою для даної конкретної ситуації інформації часто бракує. У результаті керівник ставиться в положення, коли він або змушений добирати, шукати інформацію, якої бракує (що само по собі породжує напруженість), або діяти в умовах невизначеності, тобто ризику. Останнє є сильним стресогенним чинником.

Фактор відповідальності - вирішальний і основний для діяльності; сила прояву всіх інших факторів залежить від нього. Для управлінської діяльності міра відповідальності найбільш висока, а її зміст також специфічно. Це не тільки "відповідальність за результат" і не тільки "відповідальність за себе", але і "відповідальність за інших".

Фактор браку часу. Хронічна нестача часу - один з найбільш типових ознак управлінської діяльності. Він обумовлений як великою кількістю завдань

і функцій, які необхідно вирішувати і виконувати, так і жорсткими тимчасовими рамками, в які зазвичай поставлений керівник. У психологічних дослідженнях встановлено, що дефіцит часу може виступати навіть більш сильним фактором напруженості діяльності, чому складність розв'язуваних в її ході завдань.

Фактор міжособистісних конфліктів. Постійним супутником управління виступають виникають в його ході міжособистісні конфлікти різних типів і заходи вираженості. Породжені цим негативні міжособистісні відносини є одним з найбільш сильних джерел появи стресових станів.

Фактор внутрішньоособистісних (рольових) конфліктів. Показано, що одним з джерел стресу є необхідність виконання одним і тим же людиною двох і більше функціональних ролей одночасно. Розбіжність вимог, що висувуються різними ролями, веде до розвитку стану, яке позначається поняттям рольового конфлікту.

Фактор поліфокусності управлінської діяльності. Настільки ж типовою особливістю управлінської діяльності є необхідність одночасного вирішення багатьох завдань, виконання багатьох функцій і обов'язків. Керівник самою своєю позицією ставиться в умови, коли він повинен "утримувати в полі зору" безліч проблем, "розриватися між справами".

Ось чому керівник перебуває у стресовому стані майже постійно. Систематичні перевантаження та стан напруги, що впливає з них, стають для керівника все більш звичайними. Якщо йому не вдається вирватися зі стану надзбудження й перенапруги протягом тривалого часу, то може з'явитись небезпека розвитку в нього певного захворювання.

Наслідки стресу в управлінця:

- серцево-судинна патологія;
- патологія кістково-м'язового апарату;
- депресія, астения;
- суїцид;
- рак;
- виразки;
- зниження ефективності діяльності.

Таким чином пропоную, чотири групи ефективного подолання стресу:

I. Активний вплив на проблему:

- визначити проблему;
- потрібно якомога більше про проблему дізнатися;
- подолання через зосередженість на самій проблемі (має великі психологічні переваги: сприяє підвищенню самоповаги людини, ефективності її дій, контролю за зовнішніми ситуаціями).

II. Зміна поглядів на проблему або інша інтерпретація проблеми, тобто сприймання проблеми по-новому:

- нова інтерпретація проблеми – переоцінка, гаслом якої може бути постулат: “ Все не настільки погано ”. Пізнавальна переоцінка означає переосмислення природи проблеми таким чином, щоб пролити нове (позитивне) світло на неї. Те, як ми себе відчуваємо в даній ситуації, великою мірою залежить від нашої пізнавальної оцінки, або схвалення цієї ситуації. Адже сила впливу стресора залежить не від об’єктивної характеристики, а від нашого суб’єктивного ставлення до нього. “ Наше життя є таким, як ми про нього думаємо ”;

- соціальне порівняння базується на установці: “ Мені краще ніж іншим ”;

- уникання базується на установках: “ Це не проблема ”, “ Годі хвилюватися ”, “ Потрібно поставити обмежувач на хвилювання ”;

- гумор базується на установках: “ Це смішно ”, “ Серце радісне добре лікує ”.

III. Приймання проблеми і зменшення фізичного ефекту стресу:

1) фізичні методи:

- вплив високою або низькою температурою;
- вплив світлом різного спектрального складу та інтенсивності;
- гідропроцедури;
- свіже повітря та вода (пити).

2) біохімічні методи:

- різні фармакологічні препарати;
- лікарські рослини;
- наркотичні речовини;
- алкоголь та кофеїн;
- аромотерапія.

3) фізіологічні методи:

- масаж;
- акупунктура;
- фізичні вправи і прояви;
- м’язова релаксація;
- дихальні техніки.

4) психологічні методи:

- аутогенне тренування;
- нейролінгвістичне програмування;
- медитація;
- афірмація;
- раціональна терапія;
- візуалізація (використання позитивних образів).

VI. Комплексні способи подолання стресу:

- допомога інших та надання допомоги іншим (підтримка друзів та близьких, надання допомоги іншим або психологічна допомога -

консультативна допомога чи психотерапія, яку людині в стані стресу надає консультант чи психотерапевт);

- віра в Бога (пропонує звільнення від стресу шляхом зміни уявлення людини про саму ситуацію, про вимоги до себе, про можливість і важливість справлятися з цими вимогами; той, хто вірить, що Бог його любить, сприймає неприємності набагато спокійніше, тому що сприймає їх або як заслужений наслідок своїх дій, або як випробування);

- зміна способу життя, наближаючи його до здорового і врівноваженого (те, що з нами трапляється, є наслідком того, як ми живемо, що їмо, як поводимося, яких звичок дотримуємося, тому можемо відмовитися від шкідливих продуктів та напоїв, поганих звичок, розвинути в собі самоконтроль, розвивати впевненість в собі, займатися самовдосконаленням).

Отже, сучасному керівнику постійно доводиться приймати нестандартні рішення, працювати у режимі невизначеності, дефіциту або надлишку інформації, швидко зосереджувати та переключати увагу в умовах, що раптово змінюються. До того ж керівник повинен спілкуватися з великою кількістю людей, зокрема з підлеглими, яких потрібно стимулювати до ефективної праці. Він також часом мусить вдаватися і до непопулярних дій: виносити догани, покарання, звільняти працівників тощо. В результаті виникає надлишкова нервова – психічна напруга, яка і призводить до стресу. Тому важливо, щоб кожен керівник усвідомлював проблему професійного стресу і шукав та знаходив найбільш прийнятні для нього способи подолання стресу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вендров Є.Є. Психологічні проблеми управління - М: ПЕР СЕ, 2000. – 322 с.
2. Грінберг Д. Управління Стресом 7-е видання - СПб: Питер, 2002. – 245 с.
3. Занковського А. І. Психічна напруженість як властивість особистості / Психічна напруженість у трудовій діяльності. М.: Наука, 1989. – 237с .
4. Китаєв-Смик Л. А. Психологія стресу. М.: Наука, 1983. – 368 с.
5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2005. – 276с.
6. Сельє Г. Нариси про адаптаційний синдром. М.: Медицина, 1960. – 254 с.
7. Стрес життя: Збірник. / Укладачі: Л. М. Попова, І. В. Соколов. (О. Грегор. Як протистояти стресу. Г. Сельє. Стрес без хвороб). - Спб, ТОО "Лейла", 1994. – 384 с.
8. Черепанова Е.М. Психологический стресс / Е.М. Черепанова. – М. : Academia, 2000. – 94 с.

ЗМІСТ

I. Психологія в історичному аспекті.			
ОСНОВОПОЛОЖНИКИ	СТАНОВЛЕННЯ	ГЛИБИННОЇ	3
ПСИХОЛОГІЇ.			
<i>Макаренко С. С.</i>			
Г.С.КОСТЮК	–	ЗАСНОВНИК	УКРАЇНСЬКОЇ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ.			6
<i>Цюпрік А. Я.</i>			
СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТОСТІ В КОНЦЕПЦІЇ			8
АЛЬФРЕДА АДЛЕРА.			
<i>Германович О. Р.</i>			
ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.			10
<i>Яворська О. М.</i>			
ВПЛИВ ІДЕЙ З.ФРЕЙДА НА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ			12
XVIII-XIX СТОЛІТТЯ.			
<i>Злобенко О.</i>			
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ КЛАСИЧНОГО ПСИХОАНАЛІЗУ			14
ЗИГМУНДА ФРОЙДА.			
<i>Ільчук В.</i>			
ЗИГМУНД ФРЕЙД ТА ЙОГО ВНЕСОК У СУЧАСНУ			17
ПСИХОЛОГІЮ			
<i>Данилик М.</i>			
ТЕОРІЯ СНОВИДІНЬ ЗИГМУНДА ФРОЙДА: «ТЛУМАЧЕННЯ			18
СНОВИДІНЬ».			
<i>Лаврикович Т.</i>			
КАРЛ ГУСТАВ ЮНГ.			20
<i>Приріз М.</i>			
ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ КАРЕН ХОРНІ			22
<i>Кириченко Н.</i>			
РОЛЬ С.Я. РУБІНШТЕЙН В РОЗРОБЦІ МЕТОДОЛОГІЧНОГО,			24
МЕТОДИЧНОГО ТА НАУКОВОГО АСПЕКТІВ			
ПАТОПСИХОЛОГІЇ.			
<i>Колосович О. С.</i>			
ГУМАНІСТИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ ЕРІХА ФРОММА.			27
<i>Комарницький М.</i>			
КУЛІ ЧАРЛЬЗ ХОРТОН ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ			28
«ДЗЕРКАЛЬНОГО Я».			
<i>Ленів І.</i>			
СТИЛЬ ЖИТТЯ В КОНЦЕПЦІЇ А.АДЛЕРА.			31
<i>Лук'янчук Є.</i>			
ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ГАРРІ СТЕК САЛІВАНА.			32
<i>Мацюга Ю.</i>			

САБІНА ШПІЛЬРЕЙН – ЗАБУТА ПОСТАТЬ РАННЬОГО ПСИХОАНАЛІЗУ	34
<i>Баран В.</i>	
СТРУКТУРНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ ЖАК МАРІ ЕМІЛЬ ЛАКАН.	37
<i>Мельник О.</i>	
Е́РІК ГОМБУРГЕР Е́РІКСОН: «ТЕОРІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ».	38
<i>Адольф М., Пітик Х.</i>	
ВЧЕННЯ АННИ ФРЕЙД У МЕЖАХ ПСИХОАНАЛІЗУ (ЕГО-ПСИХОЛОГІЯ).	42
<i>Нагайло І.</i>	
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕРІХА ЕРІКСОНА.	44
<i>Пітик Х.</i>	
АЛЬФРЕ́Д А́ДЛЕР – ЗАСНОВНИК ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.	46
<i>Примак Ю</i>	
АНАЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА.	48
<i>Рочева О.</i>	
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЙ ДОНАЛЬДА ВУДСА ВІННІКОТА.	50
<i>Хлопецька К., Сімоніченко М.</i>	
АНГЛІЙСЬКА ШКОЛА ОБ'ЄКТНИХ ВІДНОСИН МЕЛАНІ КЛЯЙН	52
<i>Чаричанська К.</i>	
ВОЛЬОВА ТЕРАПІЯ ОТТО РАНКА.	54
<i>Паньків І.</i>	
ТЕОРІЯ ГЕНЕТИЧНОГО ПОЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕГО ШПІЦА РЕНЕ АРПАД.	56
<i>Шумило А.</i>	
КАРЛ РОДЖЕРС – ЗАСНОВНИК ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ.	58
<i>Курило А.</i>	
ІНДИВІДУАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЯ АЛЬФРЕДА АДЛЕРА.	61
<i>Яртим М.</i>	
КРИЗА ВТРАТИ СВОБОДИ У ПРАЦЯХ СОЛЖЕНЩИНА.	63
<i>Данилик М.</i>	
СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СИМВОЛІЧНОЇ ПСИХІЧНОЇ ФУНКЦІЇ (ЗА К.ЮНГОМ)	64
<i>Ільчук Т.</i>	
ВІКТОР ФРАНКЛ І ЙОГО ПОШУК СЕНСУ ЖИТТЯ	66
<i>Котельницька О.</i>	
ВІЛЬГЕЛЬМ РАЙХ ТА ТІЛЕСНО ОРІЄНТОВАНА ПСИХОТЕРАПІЯ.	68
<i>Соляр Ю.</i>	

Г.С.КОСТЮК – ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПСИХОЛОГ І ПЕДАГОГ. 72

Гнатюк Н.

II. Напрямки психології, їх розвиток, сучасний стан та перспективи.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕПРАКТИКИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО - ГУМАНІТАРНОЇ ПАРАДИГМИ 75

Кривотишина О. А.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ – ВАГОМИЙ ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ. 77

Мачинська Н. І.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ СТИГМИ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ. 81

Галецька І. І.

ПРОГНОЗ КАР'ЄРНИХ ПЕРСПЕКТИВ НА СТАДІЇ АДЕПТА. 84

Куций О. А.

ЗМІНА ПАРАДИГМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ 89

Савка І. М.

ТРАНСПЕРСОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ 95

Березяк К. М.

НАРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА. 97

Калька Н. М.

ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА 99

Балебрух Ю. Б.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ. 101

Бурак О. Б.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ. 105

Здига Н.

III. Міждисциплінарні аспекти психології.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ 109

Гнатишин І. Л.

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ.	111
<i>Лоза А. С.</i>	
КРИЗИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ.	115
<i>Курило О.</i>	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» В ОРГАНІЗАЦІЯХ.	118
<i>Опеля О.</i>	
СТРЕС В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.	122
<i>Чепіль М.</i>	

Організаційний комітет круглого столу:

Шуневич Богдан Іванович,

директор інституту психології та соціального захисту, доктор педагогічних наук, професор.

Слободяник Володимир Іванович,

заступник директора інституту психології та соціального захисту, полковник служби цивільного захисту, кандидат психологічних наук.

Сірко Роксолана Іванівна,

заступник завідувача кафедри практичної психології та педагогіки, підполковник служби цивільного захисту, кандидат психологічних наук, доцент.

Кривошишина Олена Анатоліївна,

професор кафедри практичної психології та педагогіки, доктор психологічних наук, доцент.

Куций Олександр Анатолійович,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат психологічних наук, доцент.

Макаренко Стефанія Стефанівна,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат психологічних наук, доцент.

Цюприк Андрій Ярославович,

доцент кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат педагогічних наук.

Гнатишин Ірина Леонідівна,

старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки, кандидат педагогічних наук.

Бурак Олег Богданович,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки, старший лейтенант служби цивільного захисту.

Балєбрух Юлія Богданівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки.

Германович Оксана Романівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки.

Стельмах Оксана Вячеславівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки, старший лейтенант служби цивільного захисту.

Вавринів Олена Степанівна,

викладач кафедри практичної психології та педагогіки.